

T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

HADİSLERDE BULAŞICI HASTALIKLARIN YAYILMASINI AZALTMAK
İÇİN ÖNLEYİCİ TEDBİRLER

YÜKSEK LİSANS

Muhsen AL İBRAHİM

OCAK - 2025

GÜMÜŞHANE

**T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

**HADİSLERDE BULAŞICI HASTALIKLARIN YAYILMASINI AZALTMAK
İÇİN ÖNLEYİCİ TEDBİRLER**

**PREVENTIVE MEASURES TO REDUCE THE SPREAD OF INFECTIOUS
DISEASES IN HADITH**

YÜKSEK LİSANS

Muhsen AL İBRAHİM

Danışmanı: Prof. Dr. Ali KUZUDİŞLİ

OCAK - 2025

GÜMÜŞHANE

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlamış olduğum “**Hadislerde Bulaşıcı Hastalıkların Yayılmasını Azaltmak İçin Önleyici Tedbirler**” isimli bu tezimin, tamamen kendi çalışmam olduğunu, her alıntıya kaynak gösterdiğimi, alıntı yaptığım tüm çalışmaları kaynakçada belirttiğimi ve Gümüşhane Üniversitesi'nin lisanslı kullanıcısı olduğu intihal yazılım programı ile Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nün belirlediği kısıtlara uygun olarak raporladığımı taahhüt ederim. Tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Gümüşhane Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü arşivinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

09/01/2025

Muhsen AL IBRAHİM

TEŞEKKÜR

Bu çalışmada ilham, teşvik ve dualarını esirgemeyen değerli anne ve babama teşekkür ederim. Allah onları dünyada ve ahirette hayırlarla mükâfatlandırsın. Ayrıca danışmanım olan, isabetli yönlendirmeleri ve etkin gözlemleriyle bana destek olan Prof. Dr. Ali KUZUDİŞLİ'ye şükranlarımı sunarım. Eğitim hayatım boyunca bana katkı sağlayan tüm değerli hocalarıma teşekkür ederim.

Muhsen AL İBRAHİM

GÜMÜŞHANE-2025

ÖZET

Bu araştırma, İslâm'ın koruduğu beş temel değerden biri olan hayatın korunmasının önemini ele almakta ve gerekli önlemler alınmazsa birçok kişinin hayatını kaybedebileceği bulaşıcı hastalıklardan kaynaklanan tehditlere odaklanmaktadır. Bu bağlamda araştırma, karantina, sosyal mesafe ve Covid-19 gibi bulaşıcı hastalıklara karşı aşılama gibi bazı koruyucu tedbirlerin meşruiyetini, hadislerin incelenmesi yoluyla analiz etmektedir. Araştırma, konuya dair bazı hadislerdeki görünür ihtilaflara değinmekte ve kader inancı ile önleyici tedbirlerin alınması gerekliliği arasındaki dengeyi sağlamaya çalışmaktadır. Çelişkili görünen hadisler analiz edilerek, Allah'a tevekkül ile sebeplere başvurma'nın nasıl uyum içinde olabileceği açıklanmaktadır.

Çalışma iki ana bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, İslam tarihinde meydana gelen bazı salgın hastalıklar ve bunlarla ilgili hadisler ele alınmakta, Müslümanların bu durumlarda nasıl hareket ettiklerine dair örnekler verilmektedir. Ayrıca, araştırmanın bazı temel kavramlarına da yer verilmektedir.

İkinci bölümde ise, Dünya Sağlık Örgütü ve hükümetlerin önerdiği karantina ve sosyal mesafe gibi tedbirler sunulmakta ve bu tedbirlerin sünnet perspektifinden değerlendirilmesi yapılmaktadır. Ayrıca bu tedbirlerin cemaatle namaz kılma, hac ve umre gibi ibadetler üzerindeki etkisi tartışılmakta ve bu değişimlere nasıl uyum sağlanabileceği ele alınmaktadır. Önleyici tedbirlerin alınmasını engellediği şeklinde anlaşılabilir hadisler de analiz edilerek, bu hadislerin Allah'a tevekkül ilkesi ile nasıl bağdaştırılabileceği yorumlanmaktadır. Bu bölüm, bulaşıcı hastalıklardan dolayı hayatını kaybedenlerin ve sabredenlerin faziletlerini ve sabrın, hastalıkların etkisini azaltan psikolojik bir önlem olarak rolünü vurgulayan hadislerle son bulmaktadır.

Araştırma, bulaşıcı hastalıklarla ilgili hadislerin doğruluğunu ve Peygamber'e nispet edilme durumunu açıklığa kavuşturmanın önemini vurgulamakta ve şer'i metinlerin yanlış anlaşılmasına dayalı eleştirilere karşı durmayı amaçlamaktadır. Ayrıca İslam dünyasının, bu küresel sağlık krizine etkin bir şekilde katılımının önemine dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hadis, İhtilaf, Bulaşıcı hastalıklar, Koruyucu önlemler

SUMMARY

This study addresses the importance of preserving life, one of the five fundamental values protected by Islam, and focuses on threats arising from infectious diseases that could claim many lives if necessary precautions are not taken. In this context, the research analyzes the legitimacy of preventive measures such as quarantine, social distancing, and vaccination against infectious diseases like COVID-19 through the examination of hadiths. It discusses apparent contradictions in certain hadiths on the topic and seeks to establish a balance between belief in divine destiny and the necessity of taking preventive measures. By analyzing seemingly conflicting hadiths, the study explains how reliance on God and taking measures can coexist harmoniously.

The research consists of two main sections:

The first section discusses some epidemic diseases that occurred in Islamic history and related prophetic hadiths, providing examples of how Muslims acted in such situations. It also introduces key concepts fundamental to the study.

The second section presents measures such as quarantine and social distancing recommended by the World Health Organization and governments, evaluating these measures from the perspective of Sunnah. It explores their impact on practices such as congregational prayer, Hajj, and Umrah, and examines how to adapt to these changes. Hadiths that could be interpreted as opposing preventive measures are analyzed to demonstrate their compatibility with the principle of reliance on God. This section concludes by highlighting the virtues of those who endure and remain patient in the face of infectious diseases and emphasizes the role of patience as a psychological measure to mitigate the effects of illnesses.

The study underscores the importance of clarifying the authenticity of hadiths related to infectious diseases and their attribution to the Prophet. It aims to counter criticisms based on misinterpretations of Islamic texts and emphasizes the significance of the Islamic world's active participation in addressing this global health crisis.

Keywords: Hadith, Conflicting hadiths, Infectious Diseases, Preventive Measures

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	III
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI.....	IIV
TEŞEKKÜR.....	V
ÖZET	VI
SUMMARY	VII
İÇİNDEKİLER	VIII
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	XI
GİRİŞ	1
1. Çalışmanın Konusu	1
2. Amaçları.....	2
3. Önemi.....	2
4. Bu Konuda Yapılmış Çalışmalar	3
5. Çalışmanın Metodolojisi	5

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. Kavramsal Çerçeve	6
1.1.1. Tedbir	6
1.1.2. Koruyucu Önlemler.....	6
1.1.3. Salgın	7
1.1.4. Bulaşıcı Hastalık	8
1.2. İslam Tarihinde Meydana Gelen En Ünlü Salgın Hastalıklar.....	9
1.2.1. Şîraveyh Salgını (H. 6 / M. 627-628).....	9
1.2.2. Amvâs Salgını (H. 18).....	10

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. Salgını Önlemek İçin Alınan Önlemler.....	13
2.1.1. Karantina	14
2.1.1.1. Hz. Peygamber'in Sünnetindeki Meşruiyeti	14
2.1.1.2. Hadislerde Karantina.....	16
2.1.2. Sosyal Mesafe	18
2.1.2.1. Sosyal Mesafenin Tanımı (et-Tebâ'ud al-ictimâ'î - التباعد الإجتماعي)	19
2.1.2.2. Sosyal Mesafenin Sünnetteki Meşruiyeti.....	19
2.1.3. Kişisel ve Çevresel Temizlik	22
2.1.3.1. Temizliğin Tanımı.....	22

2.1.3.2. Temizliğin Sünnetteki Meşruiyeti	23
2.1.4. Aşı ve İlaç	25
2.1.4.1. Tedavinin Tanımı	25
2.1.4.2. Tedavinin Sünnetindeki Meşruiyeti	25
2.1.4.3. Bazı Alkollü Maddelerle Tedavi Olmak ve Bunların Sterilizatör ve Dezenfektan Olarak Kullanımı	27
2.2. Önleyici Tedbirlerin İbadetler Üzerindeki Etkisi.....	29
2.2.1. Ezan.....	29
2.2.2. Salgın Dönemlerinde Cuma Namazı ve Cemaatle Namaz	32
2.2.3. Hac ve Umre	35
2.3. Bulaşıcı Hastalık Nedeniyle Ölenlerin Durumu	39
2.3.1. Cenazenin Yıkanmasıyla İlgili Rivayetler	40
2.3.2. Cenazenin Keflenmesiyle İlgili Rivayetler	41
2.3.3. Cenaze Namazı Kılınmasıyla İlgili Rivayetler	41
2.3.4. Salgın Hastalık Nedeniyle Ölmüş Kimsenin Durumu	42
2.4. Salgın Hastalıklar Döneminde Eğitim	43
2.4.1. İlmî Talep Etmenin Önemi.....	43
2.4.2. İlim Talep Etmenin Meşru Yolları.....	44
2.4.3. Koruyucu Tedbirlerin İlim Talebi ve Eğitim Üzerindeki Etkisi	44
2.5. Bulaşıcı Hastalıklarda Allah’a Tevekkül ile Tedbirlere Başvurma	45
2.5.1. Allah’a Tevekkül.....	45
2.5.2. Allah’a Tevekkülün Tanımı	46
2.5.3. Sünnette Allah’a Tevekkül.....	46
2.6. Sebeplere Bağlanma ve Tutunma.....	48
2.6.1. Sebeplere Tutunmanın Tanımı.....	48
2.6.2. Sünnette Sebeplere Bağlanma.....	48
2.6.3. Hz. Peygamber’in Hadisleri ve Tevessül Edilerek Alınan Tedbirlerle Salgın Hastalıklardan Korunma.....	49
2.7. Enfeksiyon	49
2.7.1. Enfeksiyonun/Bulaşıcılığın Olduğunu Kabul Eden Hadisler	51
2.7.2. Bulaşıcılığın Olmadığını Bildiren Hadisler	53
2.7.3. Hadisler Arasında Tearuzun Giderilmesi.....	55
2.8. Hastalığa Sabretme.....	60
2.8.1. Belaya (Musibete) Karşı Sabır	60
2.8.2. Bela ve Musibetlere Karşı Sabrın Önemi.....	61

2.8.3. Hastalık ve Çeşitli musibetlerle ilgili Hadisler	62
2.8.4. Felaketler Zamanında Sabrın Psikolojik ve Sosyal Duruma Etkisi	68
2.8.5. İslam'ın Hastaya Bakışı	69
2.8.6. Hasta Ziyareti ile ilgili Bilgiler	70
2.8.7. Hasta Ziyareti ve Adabı	69
2.9. Salgın Hastalık Sonucu Vefat Edenlerin Sünnetteki Durumu	72
3. SONUÇ	79
KAYNAKÇA.....	81
ÖZGEÇMİŞ	86

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

a.mlf.	: Aynı müellif
Bk.	: Bakınız
b.y.	: Basım yeri yok
bs.	: Baskı, basım
C	: Cilt
Ed. / ed.	: Editor
Haz. / haz.	: Hazırlayan
Krş. /krş.	: Karşılaştırınız
Ktp.	: Kütüphanesi
md.	: Madde
Nşr. / nşr.	: Neşreden
Thk. / thk.	: Tahkik eden
ö.	: Ölümü, vefat tarihi
ör.	: Örnek
S	: Sayı
sav	: Sallalâhu aleyhi vesellem
Trc. / trc.	: Tercüme eden
t.y.	: Tarih yok
Tsh. / tsh.	: Tashih eden
vb.	: Ve benzeri
v.d.	: Ve diğerleri, ve devamı
y.y.	: Yayıncı bilinmiyor

GİRİŞ

Bulaşıcı hastalıkların yayılması nedeniyle dünyanın maruz kaldığı zorlu koşulların herkes farkındadır. Salgın, insan ve toplum sağlığına tehdit oluşturmuş, ekonomiyi ve sosyal ilişkileri derinden etkilemiştir. Bu durum, ortaya çıkan bulaşıcı hastalığın yayılmasını sınırlamak için adımlar atmayı; temizlik, sosyal mesafe, çevre temizliği, enfekte kişilerin karantinaya alınması, tedavi yollarının araştırılması, ilaç temini ve uluslararası kuruluşlar tarafından önerilen diğer önlemler gibi tedbirler almayı gerekli kılmıştır. Bu da özellikle salgının, insanların mensubiyetlerine, ırklarına veya dinlerine göre ayırım yapmadığından, alınan bu önlemlerin evrenselleşmesine yol açmıştır.

Salgından İslâm dünyası payına düşeni almıştır. Müslümanların, bir taraftan şer'î metinlerin, özellikle de Hz. Peygamber'in hadislerinin yanlış anlaşılmasından dolayı İslâmın maruz kalabileceği eleştirilere cevap verirken diğer taraftan salgına karşı önlem almanın İslâm'ın bir gereği olduğunu göstererek kendilerinin ve dünya halklarının bu afetten bir an önce kurtulmasına etkin bir şekilde katkıda bulunması gerekmektedir. Bu da İslâm'ın koruyucu tıbbı verdiği önemi açıklığa kavuşturmayı, salgın hastalıklar gerçeğini anlamayı, uzman görüşlerine önem vermeyi ve İslâm'ın konumunu sarsmak amacıyla, yalan ve iftira yoluyla Peygamber'e atfedilen hususları çürütmeyi gerektirir.

1. Çalışmanın Konusu

Araştırmada incelenen temel problem şudur:

Hekimler, salgın hastalıkların yayılmasını önlemek ve hastalığa yol açan virüs veya mikropları ortadan kaldırmak amacıyla çeşitli tedbirler ve çözümler önermektedirler. Bu tedbirlerden bazıları İslam literatüründe de yer almaktadır. Bazı hadislerde bulaşıcı hastalığın, hastalardan değil de Allah'ın takdir etmesiyle yayıldığına işaret eden ifadeler yer alırken bazı hadislerde bulaşıcı hastalığa yakalanmış kimselerden uzak durulmasını emreden ifadeler yer almaktadır. Tezde bu hadislerin sıhhati, ne anlama geldiği ve telif yolları araştırılmıştır. Ayrıca bu problemle ilgili olarak koruyucu tedbirlerin uygulanmasıyla ortaya çıkan, cemaatle eda edilen ibadetlerin durumu ve hastalıklar karşısında sabır konusu da incelenmiştir.

Bu tez konusunu seçmeye yönlendiren nedenler aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır:

- Bulaşıcı hastalıklar ve salgın hastalıklarla ilgili olarak Peygamberimizden (sav) rivayet edilen hadisleri araştırmak,

- Hadislerin sıhhat derecesini ve Hz. Peygamber'e atfedilmesinin doğruluğunu ayrı ayrı açıklamak,
- Kadere atıf yaparak zahiren koruyucu tedbirlerin gereksiz olduğunu anlatan bazı hadisleri değerlendirmek, bu hadislerin sıhhat derecelerini açıklamak ve çelişkili görünenleri uzlaştırmak ve
- Bu hadislerden elde edilen fıkıh hükümlerinden bahsetmek.

Buna göre toplumu salgın hastalıklardan korumak için belirlenen sağlık önlemlerine uymanın insanî, adli ve ahlâkî bir görev olmanın yanı sıra bu tedbirlerin bir kısmının benimsenmesinin dinî bir zorunluluk olduğu gösterilmeye çalışılmıştır.

Bu konuyu araştırırken bazı zorluklarla karşılaşmıştır. Bunlar:

- Bulaşıcı hastalıklar ve etkileri konusunda klasik dönemde sınırlı sayıda eser bulunabilmiştir. Bu eserler içinde, İbn Hacer el-Askalânî'nin *Bezlü'l-mâ'ûn fi fazli't-tâ'ûn* ve İbn Ebi'd-Dünyâ'nın *Kitâbü't-tavâ'in* gibi eserleri özellikle anmak gerekir ancak araştırma esnasında *et-Tavâ'in* adlı eserin basılı bir nüshasına ulaşamamıştır.

Bu konuda müstakil eserlerin az olmasına rağmen farklı kitaplar içinde çeşitli başlıklar altında konuya değinildiği görülmektedir. Bu metinleri toplayıp çıkarmak da araştırmacının zorluk yaşamasını doğal hale getirmektedir. Ayrıca araştırmaya konu olan terimlerin yeni ortaya çıkması terminolojik olarak tanımlamayı zorlaştırmaktadır.

2. Amaçları

Araştırmanın amaçları şu şekilde özetlenebilir:

- a. Yakın zamanda küresel boyutta etkili olan Covid-19'a karşı önleyici tedbirlerin zorunlu tutulması nedeniyle bu önlemlerin İslami öğretiler içinde yerini araştırmak,
- b. Önleyici tedbirlerin dini ibadetler üzerindeki etkisini bilmek,
- c. Allah'a tevekkül ile tedbir almak arasında çelişkili görünen rivayetlerin telif yönlerini araştırmak ve
- d. Belalara maruz kalanların alacağı sevap hakkında nakledilen hadisleri ve bulaşıcı hastalıklardan ölenlerin durumunu, salgın hastalıklar döneminde sabrın rolünü ve hasta üzerindeki etkisini araştırmak.

3. Önemi

Araştırmanın önemi, İslam tarihinin en öne çıkan bulaşıcı hastalıklarına ışık tutması yönüyle ortaya çıkmaktadır. Çalışma aynı zamanda bulaşıcı hastalık olan

Kovid-19 hastalığına karşı en belirgin önleyici tedbirlere ve Allah'a tevekkül etmeyi emrederken gereken tedbirlerin alınmasını da emreden şer'i naslar ışığında bu hastalıkla nasıl başa çıkılacağına da ışık tutmaktadır. Ayrıca sabrı teşvik eden ve hastanın Allah katındaki durumunu gösteren naslar da ele alınmıştır.

4. Bu Konuda Yapılmış Çalışmalar

Kuşkusuz çağdaş bilim insanları ve araştırmacılar salgın hastalıklar konusuna büyük önem vermişlerdir. Bunun nedeni ise en son küresel salgın Kovid-19 başta olmak üzere bulaşıcı hastalıkların yaygınlaşmasıdır. Korona salgını, ölümler ve karantina uygulamaları nedeniyle tüm dünyayı etkilemesi yüzünden pek çok alanda araştırmalar üretilmesine yol açmıştır. İlahiyat alanında da bu konuda bazı çalışmalar olmasına rağmen sayı ve nitelik yönünden yeterli seviyeye ulaşmadığı görülmüştür.

Bu tezin konusuyla alakalı daha önce yapılmış olan bilimsel araştırmalardan bazıları şöyledir:

- **Nebevi Sünnette Sağlık ve Çevreyle İlgili Önleyici Tedbirler, Objektif Çalışma:** (et-Tedâbîru'l-vikâiyyati's-sihhiyyati vel-bî'îyyah fi's-sünneti'n-Nebeviyye: Dirâsetün Muvdû'îyye) Bu araştırma, Hişam Hıdır Hüseyin Halâvîn tarafından hazırlanmış ve 2018'de Gazze'deki el-Ezher Üniversitesi Şeriat Fakültesi'nde Hadis Bilimleri alanında yüksek lisans derecesi almak için sunulmuştur.

Bu araştırma, insan sağlığını koruma, hastalıklardan korunma ve çevrenin korunmasına yönelik rehberlik eden bir dizi hadisi ele almaktadır. Araştırma, koruyucu ve çevresel önlemlerin tanımı, İslam tıbbının tarihçesi, vücut temizliği, hastalıkların ve enfeksiyonların yayılmasının önlenmesi, yasaklanmış yiyecek ve içeceklerle ilgili önlemler, modern hastalıklardan korunma ve çevre korumasının önemi gibi konuları kapsayan bir giriş, bir önsöz ve yedi bölümden oluşmaktadır.

Araştırma, sünnetin modern bilimin önünde koruyucu çözümler sunmadaki önemini vurgulamaktadır; bireylerin ve çevrelerinin sağlığına büyük önem verildiğini göstermektedir. Sünnetin her döneme uygun olduğunu ve tıbbi terimlerin dikkatli kullanımıyla esnekliğini vurgulamaktadır. Sonuçlar, sünnetin uygulanmasının genel sağlığı artırdığını ve hastalıklardan korunmaya katkıda bulunduğunu, İslam'ın insan ve çevreye yönelik kapsamlı ve bütünsel yaklaşımını yansıttığını göstermektedir.

- **Hadislerde Vebâ ve Korunma Yolları (Bezlü'l-Mâ'ûn Adlı Eser Çerçevesinde):** İsmail Kurt tarafından sunulan yüksek lisans tezi, Türkiye

Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi veri tabanında 228657 numarasıyla arşivlenmiştir.

Bu araştırma, bulaşıcı hastalıkların, özellikle vebanın, tarih boyunca bireyler ve toplumlar üzerindeki etkisini ele almaktadır. Araştırma, vebanın tanımını, nedenlerini ve ona karşı alınabilecek önleyici tedbirleri açıklamakta, ayrıca hastalık kavramlarının Arapçadaki anlamlarını ve ilgili tıbbi terimleri incelemektedir. Araştırma, vebanın nedenlerine dair farklı teorileri, mikrobiyal etkiler, cinler ve çevresel koşullar dahil olmak üzere tartışmakta ve vebanın "Yersinia pestis" adlı bakteriye atfedildiği modern teoriye odaklanmaktadır. Araştırma, dua, tedavi ve karantina gibi önleyici tedbirleri ele almakta ve bu tedbirlerin birbirlerinin alternatifini olmadığını, aksine hastalığa karşı direnci artırmak için birlikte çalıştıklarını belirtmektedir.

Araştırma, İbn Hacer el-Askalani'nin *Bâzlu'l-mâûn fî fadl'i't-tâûn* adlı eseri gibi, önceki alimlerin eserlerinin ve çabalarının incelenmesinin, hastalıkların tarihini anlamada önemli olduğunu vurgulamaktadır. Araştırma, İslam tıbbi teorilerinin veba ile mücadelede oynadığı etkin rolü öne çıkarmakta ve İslam'ın, diğer dinler ve kültürlerde aynı hassasiyetle bilinmeyen karantina gibi yeni kavramlar sunduğunu belirtmektedir. Ayrıca, bulaşıcı hastalıkların ilahi sınavların bir parçası olduğu ve hastaların dua, tedavi ve karantina ile ele alınmasının, bu hastalıklarla mücadelede kapsamlı ve güçlü tedbirler olduğu vurgulanmaktadır.

- **Salgın Hastalıkların Fıkıhî Hükümlere Etkisi: Kovid-19 Pandemisi**

Örneği: Ersin Gökçe tarafından yazılan yüksek lisans tezi, Türkiye Yükseköğretim kurulu Ulusal Tez Merkezi veri tabanında 817874 numarasıyla arşivlenmiştir.

Araştırma, İslam'ın tarih boyunca salgın hastalıklara karşı nasıl mücadele ettiğini ve alınan önleyici tedbirleri ele alır. İlk İslam ve Osmanlı dönemlerindeki salgınlar, toplum üzerindeki etkileri ve fıkıh âlimlerinin dini yaklaşımları incelenir. Kovid-19 pandemisinin dini ve sosyal yaşama etkileri, fetvalar, ibadetler ve cenaze merasimleri de tartışılır. Araştırma, karantina hakkındaki şer'i görüşleri ve salgın dönemlerinde hükümet kararlarına uyumun önemini vurgular. Sonuç olarak, İslam fıkının modern zorluklara uyum sağlama yeteneğini ve krizlerle başa çıkma kabiliyetini gösterir.

- **COVID-19 Salgınına Karşı T.C. Sağlık Bakanlığı'nın Önerdiği Tedbirlerin Sünnetteki Yeri ve Önemi**

Yazar: Abdulvehhab Gözün, Gümüşhane Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı.

Yayın Bilgileri: 12. Uluslararası Çin'den Adriyatik'e Sosyal Bilimler Kongresi, 23-24 Ekim 2020.

Bu çalışma, T.C Sağlık Bakanlığı'nın COVID-19 salgınına karşı önerdiği koruyucu tedbirleri sünnet perspektifinden incelemektedir. Yazar, kişisel temizlik, sosyal mesafeyi koruma, maske takma gibi önlemlerin, Peygamber Efendimiz'in (sav) bulaşıcı hastalıklara karşı öğretilerinde yer aldığını vurgulamaktadır. Ayrıca, İslâm tarihinde Müslümanların salgınlara karşı uyguladığı tedbirlerden örnekler sunulmuş; özellikle Hz. Ömer dönemindeki Amvâs Tâunu ele alınmıştır. Çalışma, alınan tedbirlerin sadece sağlık açısından değil, aynı zamanda dini temellerle de uyumlu olduğunu göstermeyi amaçlamaktadır.

Bu dört çalışma ve benzer konulardaki makaleler incelendiğinde, onların salgın hastalıklar nedeniyle bazı dinî emir ve ibadetlerin uygulamasında değişikliğe gidilmesi gibi hususların sonuçlarını ele almaksızın, genel olarak salgın hastalıklara karşı alınan önlemleri ve prosedürleri sundukları ya da bazılarında, tedbirlerin hukuka uygunluğunu ele almaksızın onların sonuçlarına değindiklerini veya vebâ gibi spesifik bir hastalıkla ya da enfeksiyon kapma gibi sınırlı alanla ilgilenip diğerlerini ihmal ettikleri görülmüştür.

5. Çalışmanın Metodolojisi

Bu çalışmada betimsel analitik yöntemden yararlanmıştır. Bu bağlamda bulaşıcı hastalıkların tanımı ve İslam tarihinin erken dönemlerinde ortaya çıkan bulaşıcı hastalıklar araştırılmış, bu çerçevede tartışma konusu olan naslar tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu nasların durumu ve anlamları analiz edilerek sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır.

Bu araştırmada önleyici tedbirlerin tamamını kadim ve çağdaş terminolojileriyle ele almaya, bunların meşruiyetini, bazı dinî kural ve ibadetlerin yerine getirilmesine etkisini açıklamaya, bu salgının karinelerini Hz. Peygamber'in (sav) döneminden günümüze kadar sıralamaya çalışıldı. Bunu gerek metinleri yanlış anladığı gerekse Peygamber adına uydurulmuş metinlere dayandığı için İslam'ı insan hayatına kayıtsız olmakla suçlayanlara yanıt vermek için yapıldı.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. Kavramsal Çerçeve

1.1.1. Tedbir

(تدبير): Zor bir işi yapmak için akli kullanmak, hayır olan sonuçları bilerek geleceği düşünmek, işlerin sonuçlarını bilerek yönetilmesidir. Bu Allah katında hakikat, kullar yanında ise mecaz olarak bilinir.¹

Ancak *tedbir* kelimesine yakın anlamda kullanılan *Sedd-i zerâi'* kavramı, "izin verilen şeylerle yasak olan bir şeye ulaşılmasını engellemek"² olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda, zaruretleri önleme çerçevesinde alınan tedbirler, olumsuz sonuçlara veya yasaklara yol açabilecek herhangi bir durumu engellemek için kullanılan araçlar olarak tanımlanabilir. Bu yoruma göre çıkarları koruma ve olası risklerden korunma amacı taşır.

Hz. Peygamber'in (sav), salgın hastalıkların³ meydana geldiği yerlere girip çıkmaktan kaçınmak, cüzamlıdan kaçmak gibi bazı tedbirleri bulunmaktadır. Bu tür işlemlere önleyici veya uyarıcı tedbirler diyebiliriz. Bu anlamda Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) de Uluslararası Sağlık Tüzüğü'nde sıhhi tedbirleri "Hastalığı veya enfeksiyonu yayılmadan engellemek için uygulanan işlemler"⁴ olarak tanımlamaktadır.

1.1.2. Koruyucu Önlemler

Koruyucu önlemler sözlük olarak (Tedâbîrun Vikâiyye - تدابير وقائية), bir hastalığın ortaya çıkmasından önce, onun çıkmaması için alınan önlemler anlamına gelmektedir. Buna göre vekâ (وقى) "korudu, bakımını yaptı, savundu" demektir.⁵ Nitekim bir hadiste şöyle denilmektedir:

ليَقِ أَحَدُكُمْ وَجْهَهُ النَّارَ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ

¹Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürânî el-Hanefî, et-Tarifat, thk. Bir grup âlimin yayınevini denetiminde. (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye), 1403-1983) 54.

² Abu Abdullah Muhammad b. Ali b. Umar al-Tamimi al-Mazri al-Maliki, *Sharh al-Talqeen*, thk. Muhammad al-Mukhtar al-Salami (Dar al-Gharb al-Islami, 2008), 2/317.

³ Hz. Peygamber döneminde Sheroe salgının ortaya çıktığı nakledilmektedir. Sheroe, Pers krallarından biridir ve bu şahıs, Hz. Peygamber'in (sav) İslam'a davet ettiği Hüsrev'in oğludur. Sheroe, babasını öldürerek tahta geçmiştir. Onun döneminde Sasani İmparatorluğunun batı bölgelerinde salgın bir hastalık çıkmış Sheroe da dâhil olmak üzere çok sayıda nüfusun ölümüne neden olmuştur. Salgın hastalığın, kontrol edilemeyen bir yangın gibi yayılması sonucunda kitlesel ölümlere, toplumda kaostan artmasına ve sosyal sorunların artmasına neden olmuştur. (Bk. Peter Christensen, *The Decline Of Iransahs*, (Copenhagen: University Of Copenhagen, 1993), 103).

⁴ Uluslararası Sağlık Tüzüğü (2005), <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/246107/9789246580491-ara.pdf;jsessionid=544EB71B9371D18FAF8C58923B8E6203?sequence=8>

⁵ Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî b. Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Dâru Sâdir, 1414), 15/401.

“Yarım hurma ile de olsa kendinizi ateşten koruyun”; Bir şeyin korunması, onun bakımını üstlendiğinde onu eziyet veren şeyden korunmakla olur.⁶

Bu lafız haberdır fakat onunla emir kastedilmiştir. Yani biriniz itaat ve sadaka ile cehennem ateşinden yüzünü korusun. Muaz rivayet ettiği hadiste, Peygamberimiz (sav) şöyle buyurduğunu söyledi:

وَتَوَقَّ كَرَائِمَ أَمْوَالِ النَّاسِ

“Onların mallarının değerli olanlarını almaktan sakının, yani kaçının ve onu sadaka olarak almayın”.⁷

Terim olarak vikâye (الوقاية), “bir şeyi, ona zarar verecek veya eziyet edecek şeylerden korumaktır. Tevakkî (التوقي) “bir şeyi korkulan şeye karşı korunaklı hale getirmek”⁸ anlamlarına gelmektedir.

Söz konusu tanımlar ışığında, bu araştırmada tartışılacak önleyici tedbirlerle “enfeksiyon kapmaktan kaçınmak için yürütülen işlem” kastedilmektedir.

1.1.3. Salgın

Bulaşıcı olan salgın hastalığın kaynaklar da iki şekilde ifade edildiği görülmüştür. Bunlardan ilki Taûn “الطاعون” ikincisi ise Vebâ “وباء” dır. Tâûn, kitlesel ölümlere sebep olan salgın hastalık olarak tanımlanabilir.⁹

Tâûn sözlükte, yaralamak, ayıplamak, kusurlu görmek anlamındadır. Istılah anlamında tâûn, insanın eklem yerleri, eller, koltuk altı, parmaklar ve vücudunun değişik yerlerinde meydana gelen yaralar olup bu yaraların etrafında hafif bir şişkinlik bulunur. Şiddetli ağrılara sebep olan söz konusu yaraların etrafında yeşilimsi, kırmızımsı ya da siyahımsı renkler olur. Ayrıca kişide kusma ile kalp çarpıntısının meydana geldiği hastalıktır.¹⁰

Veba (الوباء) sözlükte bulaşıcı hastalık anlamına gelir.¹¹ Veba, genel yani salgın hastalık demektir.¹² Dünyanın bir kısım yerlerinde olmayıp bir kısmında var olan birçok insanın yakalandığı hastalıktır. Salgın, bulaşıcı olmayan, insanların ve hayvanların

⁶ İbnü'l-Harrât, Ebû Muhammed Abdülhak b. Abdirrahmân b. Abdillâh el-İşbîlî, (ö. 582/1186), *el-Ahkâmü'l-kübrâ*, thk., Ebu Abdulah b. Hüseyin b. Ukeşe, (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1422-2001), 4/43.

⁷ Ebû'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî en-Nişâburî, *el-Câmi'u's-Şâhih*, thk. Ahmet b. Rıfat b. Osman Hilmi Karahisari, (Türkiye: Dâru't-Tibâati'l-Âmire, 1334), 1/51.

⁸ Zeynüddin Muhammed, Abdürreâf b. Tâcil'ârifin b. Alî b. Zeynel Abidin el-Haddâdî el-Münâvî, *et-Tevkîf 'alâ mûhimmâti't-te'ârif*, (Kahire: Alemü'l-Kütüb, 1411- 1990), 340.

⁹ Hamza b. Rabi Lekarun, Amvâs Tâûnuyla İlgili Nakledilen Rivayetler, *Mecelletü et-Türâsi'n-Nebevî*, 12/16, (Nisan 2023), 21.

¹⁰ Emel b. İsmail Muhammed Zâhid es-Sînî, Amvâs Tâûnu İle İlgili Rivayetler Işığında Vebâ Hastalığı İle Mücadele, *Câmiatü Ümmü'l-Kurâ Külliyyetü Usulî'd-Din*, 21 (Mart 2021), 85.

¹¹ Zeynüddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdilkâdir el-Hanefî er-Râzî, *Muhtârü's-Sihâh*, thk. Yusuf eş-Şeyh Muhammed, (Beyrut: El-Mektebetü'l-Asriyye, 1420-1999), 332.

¹² Ebû Abdirrahmân Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî, *Kitâbü'l-'Ayn*, thk. Abdulhamid Hendâvî, (Beyrut: Dâr el-Kütübü'l-İlmiyye, 2003), 4/343.

yakalandığı bilinen hastalıklardan farklıdır. Hastalıkları başka zamanlardakinden farklı olarak tek tiptir, yani her tâûn bir vebadır, ama her veba tâûn değildir. Hz. Ömer zamanında Şam’da meydana gelen veba, Şam’da bir köy olarak bilinen Amvâs tâûnu adlı bir vebaydı.¹³

Vebâ ıstılahta, durgun su veya fazla leş bulunması gibi karada veya havada oluşan kirlenmeden dolayı meydana gelen bozulmadır. Bu bozulma halkın hastalıktan kırılp yok olmasına neden olur. Nakledildiğine göre salgın, gök cisimlerinin çarpışması, şiddetli savaş vb. nedenlerle çok sayıda insanın ölmesi, mezarların açılması, havayı bozan buharların (zehirli gazların) yayılması gibi yeryüzünde meydana gelen bozulmalar sonucu havanın bozulmasıyla olur. Bu zikredilenlerin yanı sıra, zamanla mevsimlerin, çeşitli etkenlerin değişmesi ve kâinattaki işleyişin ters gitmesiyle meydana gelir. Bu bağlamda humma, çiçek hastalığı, nezle, kaşıntı, tümörler ve benzerleri dâhil olmak üzere birçok hastalık ortaya çıkar.¹⁴

Tâûn hastalığı vebânın bir türü ve unsurlarından biri olduğu görülmektedir. Dolayısıyla gerek tabipler gerekse bu meseleyi tahkik eden fıkıh ve hadis alimleri bu ikisini (veba ve ta’ûn) ayırt etmelidir.) Dolayısıyla vebâ, havayı değiştirerek insanlar arasında hastalıkların artmasına neden olur.

Vebâ bir hadiste “Bu cinlerden düşmanlarınızın iğnesidir”¹⁵ şeklinde ifade edilerek vebânın azap olduğuna işaret edilmiştir. Muvatta’nın Şerhi’nde ise, vebâ hastalığının “ölümün hızlı olması ve insanlarda çok sayıda görülmesi” şeklinde açıklandığı görülmektedir.¹⁶

Bu nedenle, veba şu şekilde tanımlanabilir: Bir coğrafi bölgede meydana gelen hastalığın ani ve hızlı bir şekilde yayılmasıdır. Bu anlam, günümüzde bilinen salgın hastalık kavramına yakındır. Hızla yayılan ve çok sayıda kurbanı olan hastalıklara, özellikle tâûn, tüberküloz, Kovid-19 ve diğer hastalıklar gibi bulaşıcı olarak nitelendirilen hastalıklara veba (salgın) denir.

1.1.4. Bulaşıcı Hastalık

Bulaşıcı hastalık Arapçada (el-Marazu’l-el-Mu’dî) kelimeleriyle ifade edilir. Bu ifadenin sözlük anlamı, bir kimseden bir başkasına bulaşan uyuz vb. hastalıklardır.

¹³ Ebu Zekeriyya Muhyiddin Yahya b. Şeref en-Nevevî, *el-Minhecü Şerh, Sahih-i Müslim b. ’l-Haccâc*, (Beyrut: Daru İhyâi’t-Türâsi’l-Ârabî, 1392), 1/106.

¹⁴ Muhammed Murtaza el-Hüseynî ez-Zebidî, *Tâcü’l-’arûs min cevâhiri’l-Kâmûs*, thk., Ahmed Ferac Abdüssettâr, (Kuveyt: Matbaatü’l-Kuveyt, 1965 – 2001), 1/478.

¹⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk., Şuayb el- Arnaût-Adil Murşid, (Beyrut: Vakfu’r-Risâle, 1421-2001), 32/520..

¹⁶ Muhammed Murtaza el-Hüseynî ez-Zebidî, *Tâcü’l-’arûs min cevâhiri’l-Kâmûs*, thk., Ahmed Ferac Abdüssettâr, (Kuveyt: Matbaatü’l-Kuveyt, 1965 – 2001), 1/478.

Bulaşıcı hastalığın tanımı Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından şöyle tanımlanmıştır: “İnsandan insana, hayvandan insana veya çevreden insan ve hayvanlara doğrudan veya dolaylı olarak bulaşabilen bir etken maddenin neden olduğu enfeksiyon sonucu ortaya çıkan hastalıktır.”¹⁷

1.2. İslam Tarihinde Meydana Gelen En Ünlü Salgın Hastalıklar

1.2.1. Şîraveyh Salgını (H. 6 / M. 627-628)

İmam Nevevî (ö. 676/1277), Ebu'l-Hasan el-Medâinî'nin (ö. ö. 228/843) şöyle dediğini aktarır: “İslam'daki en ünlü beş tâûn arasında Hz. Peygamber'in (sav) döneminde, Hicret'in altıncı yılında, Medâin'de meydana gelen Şîraveyh tâûnu

(طاعون شيرويه) vardır.”¹⁸

İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201) ayrıca Ebu'l-Hasan el-Medâinî'nin şöyle dediğini nakleder: “Bu yılda, yani Hicri altıncı yılda bir tâûn meydana geldi ve bu, (Müslümanlar arasında) meydana gelen ilk tâûndur.”¹⁹

Şîraveyh tâûnu, bahsedildiği gibi hicretin altıncı yılında meydana gelen bir salgındır. Peygamber (sav) döneminde Irak'ın Medâin bölgesinde yayılmıştır. Bu hastalığın Hz. Ömer'in zamanında olduğu zannedilerek hata yapılmış veya belki de Amvâs (طاعون عمواس) adıyla benzer bir hastalığın onun döneminde de meydana gelmesi nedeniyle iki olay birbirine karıştırılmıştır. Doğru olan Şîraveyh salgınının Hz. Peygamber (sav) zamanında meydana geldiği ve Şîraveyh'e nispetle bu ismin verildiğidir.

Bu durumu somutlaştıran şey, Ebu Bekir Ahmed b. Ebî Hayseme'nin (ö. 279/892-93) el-Medâinî'den rivayet ettiği şu sözdür: “Hicretin altıncı yılında Şîraveyh'de bir tâûn oldu ve İranlı soylu savaşçılar ve savaş atları telef oldu, tâûn onları yok etti.”²⁰

Bu ifade, çokça insanın hastalık sebebiyle öldüğünü anlatması sebebiyle, salgın bir hastalığa işaret etmektedir. Şîraveyh salgınını önlemek için alınan önlemlere veya işlemlere ilişkin tarihsel bir bilgi veya belge bulunamamıştır.

¹⁷ Dünya Sağlık Örgütü web sitesi: <http://www.who.int/ar>

¹⁸ Nevevî, *el-Minhâc, fî Şerhi Sahih-i Müslim*, 1/106.

¹⁹ Cemaleddin Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Cevzî, *el-Muntazam fî Târîhi'l-ümem ve'l-Mülûk*, thk. Muhammed Abdülkadir Atâ, Mustafa Abdülkadir Atâ, (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1412-1992), 3/273; Hibetullah Muhammed Ebü'l-Bekâ el-Hilli, *el-Menâkül-Mezidiyye fî ahbari Muluki'l-Esediyye*, thk. Muhammed Abdulkadir, (Amman: Mektebetü'r-Risâle, 1984), 1/402.

²⁰ Ebu Bekir Ahmed b. Ebi Hayseme, *Târîhü'l-Kebîr*, 3. Baskı, thk. Salah b. Fethi Hilal, (Kahire: El-Fârûkî'l-Hadîse, 1424-2004), 2/15.

1.2.2. Amvâs Salgını (H. 18)

İslam dünyasını vuran en ünlü salgın hastalıklardan biridir. Bu veba, H. 18 yılında Hz. Ömer'in (ö. 23/644) hilafeti sırasında meydana gelmiş ve bu salgında çok sayıda insan ölmüştür.²¹ Pek çok İslam tarihi kitabı, aralarında Ebu Ubeyde (ö. 18/639), Muaz b. Cebel (ö.18/639) (ra) gibi bazı sahabe de bulunduğu yirmi beş bine ulaşan kişinin öldüğünden bahsetmektedir.

Daha ziyade tâûn, Ramla ile Kudüs arasındaki bir köy olan Amvâs'a nispet edilmiştir. Rivayetlere göre tâûn ilk bu köyde başlamıştır.²²

Amvâs vebası hakkında Abdullah b. Abbas'ın (ö. 68/687-88) şöyle bir rivayeti de bulunmaktadır; Ömer b. Hattâb (ö. 23/644) Şam'a doğru yola çıktı. Serg denilen yere varınca, kendisini orduların başkomutanı Ebu Ubeyde ile komuta kademesindeki arkadaşları karşıladı ve Şam'da veba hastalığı baş gösterdiğini ona haber verdiler. İbn Abbâs'ın dediğine göre, Hz. Ömer ona: "Bana ilk muhacirleri çağır." dedi; ben de onları çağırdım. Ömer, onlarla istişare etti. Onlar, nasıl hareket edilmesi gerektiğinde ihtilaf ettiler. Bazıları: "Sen belirli bir iş için yola çıktın; geri dönmeni uygun bulmuyoruz." dediler. Bazıları da: "Halkın kalanı ve Allah Resulünün (sav) ashabı senin yanındadır. Onları bu vebanın üstüne sevk etmenizi uygun görmüyoruz." dediler. Bunun üzerine Hz. Ömer: "Yanımdan uzaklaşınız." dedi. Daha sonra: "Bana Ensar'ı çağır." dedi. Ben de onları çağırdım. Fakat onlar da muhacirler gibi ihtilâfa düştüler. Hz. Ömer: "Siz de yanımdan gidiniz" dedi. Sonra: "Bana Mekke'nin fethinden önce Medine'ye hicret etmiş olan ve burada bulunan Kureyş muhacirlerinin yaşlılarını çağır." dedi. Ben onları çağırdım; onlardan iki kişi bile ihtilaf etmedi ve: "Halkı geri döndürmeni ve bu vebanın üzerine onları götürmemeni uygun görüyoruz." dediler. Bunun üzerine Hz. Ömer insanlara seslendi ve: "Ben sabahleyin hayvanın sırtındayım, siz de binin." dedi. Ebu Ubeyde (ra): "Allah'ın kaderinden mi kaçırıyorsun?" dedi. Hz. Ömer: "Keşke bunu senden başkası söyleseydi, Ey Ebu Ubeyde!" dedi. Ömer, Ebu Ubeyde'ye muhalefet etmek istemezdi. Sözüne şöyle devam etti: "Evet Allah'ın kaderinden yine Allah'ın kaderine kaçıyoruz. Ne dersin, senin develerin olsa, onlar iki tarafı olan bir vadiye inseler, o vadinin bir tarafı verimli diğer tarafı çorak olsa, verimli yerde otlatırsan Allah'ın kaderiyle otlatmış; çorak yerde otlatırsan yine Allah'ın kaderiyle otlatmış olmaz mıydın?"

İbn Abbas şunları aktarır; "O sırada, birtakım ihtiyaçlarını karşılamak için ortalarda görünmeyen Abdurrahman b. Avf (ö. 32/652) geldi ve: "Bu hususta bende

²¹ Meryem b. Muhammed Said al-Avfî, "Emmaus tâûnu", *Mecelletü'l-Külliyeti İslam el-Arabiyye*, İskenderiyye, 9/36, 451-452.

²² Meryem, , "Emmaus tâûnu", *Mecelletü'l-Külliyeti İslam el-Arabiyye*, İskenderiyye, 9/36, 452-453.

bilgi var; Allah Resulünü (sav) ‘Bir yerde veba olduğunu işittiğinizde oraya girmeyiniz. Bir yerde veba ortaya çıkar, siz de orada bulunursanız, hastalıktan kaçarak oradan dışarı çıkmayınız’ buyururken işitmişim, dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer (ra) Allah’a hamd etti ve oradan ayrılıp yola koyuldu.”²³

Bu rivayete göre vebânın Hz. Ömer döneminde meydana geldiğine dair deliller olmakla beraber bu da ihtilaflı olmayan bir husustur. Ancak tarihçiler bu hadisenin hangi yılda meydana geldiği konusunda fikir birliğine varamadıkları için Hicretin 17. yılında meydana geldiği de söylenmiştir. Bu açıklamayı yapanlar arasında Ebû Zür’a ed-Dımaşkî de (ö. 281/894) olup o bu konuda şunları aktarır; “tâûn on yedi ve 18. yılında görüldü ve Hz. Ömer, on yedi yılında Serg’e gitti ve ertesi yıl Müslüman ordusuna tâûn musallat olmaması için geceleyin geri döndü.”²⁴ Salgının on sekizinci yılda olduğu da söylenmiştir. Bu görüşte olanlar arasında İbnü’l-Cevzî de yer almaktadır. İbnü’l-Cevzî, on sekiz yılında toprağın çorak olduğunu ve rüzgârın kül gibi toz savurduğunu aktararak bu yıla toz yılı dendiğini bildirir. İbnü’l-Cevzî, bu olayda hayvanların da etkilendiğini bunun üzerine Hz. Ömer’in hayvanlardan elde edilen yağ, süt ve etin tüketilmemesini emrettiğini ifade eder. Ayrıca orada, Ebu Ubeyde, Muaz ve Enes’in ölümüne neden olan Amvâs vebâsı vardı.²⁵

Bu ihtilaflı görüşler, 17. yüzyılın sonunda meydana geldiğini, 18. yüzyılda yoğunlaştığını ve 19. yüzyılda son bulduğunu söyleyerek bağdaştırılabilir.

Bu salgında, Şam’daki Müslüman ordusunda bulunan bazı sahabe ve tabiin de dâhil olmak üzere çok sayıda insan öldü. Ebu Ubeyde’nin (ö.18/639) otuz altı bin askeri olduğu, salgından sonra yalnızca altı bin askerinin kaldığı nakledilmektedir.²⁶

Bu bilgiler de göstermektedir ki Emmaus tâûnu, arkasında ciddi hasarlar bırakarak ortadan kalktı. Salgın hastalık nedeniyle binlerce kişi öldü. İslam ordusu da bu vebadan etkilendi. Çok sayıda asker ve komutan öldü. Bu da ordunun askeri gücünü zayıflattı.

Bulaşıcı veba hastalığının tarih boyunca birçok kez ortaya çıktığını ve çeşitli biçimlerde yaşamı etkilediğini belirtmek gerekir.

Amvâs tâûnundan korunmak için çeşitli tedbirler alındığı nakledilmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır:

- Bulaşıcı hastalık olan mekânlara girilmemesi: Hz. Ömer’in aldığı en önemli tedbirlerden biri, Hz. Peygamber’in (sav) vebanın olduğu yerlere girmeyi

²³ Buhârî, *el-Câmi’u’s-Şahîh*, 5/2163.

²⁴ Yusuf b. Abdurrahman b. Yusuf, Ebu’l-Haccâc, Cemaleddin İbnü’l-Zekî Ebî Muhammed el-Kuda’î el-Kelbî el-Mezî, *Tehzîbü’l-Kemâli fî esmâi’r-Ricâl*, thk. Beşar Avvâd Marûf, (Beyrut: Er-Risâle Vakfı, 1400-1980), 28/114.

²⁵ Cemaleddin Ebu’l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Cevzî, *El-Müdhiş*, thk. Mervan Kabbânî, (Beyrut: Darü’l-Kütübi’l-İlmiyye), 1405-1985), 70.

²⁶ Şemseddin Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymaz ez-Zehebî, *Siyerü E’lâmü’n-Nübelâ*, thk. Şeyh Şuayb el-Arnâvût, (Beyrut: Vakfu’r-Risâle, 1405-1985), 1/19.

yasaklayan hadisine uyup Şam'a gitmekten vaz geçerek orduyu geri döndürmesidir.

- Sosyal mesafe çağrısı: Amr b. As (ö. 43/664), salgının şiddetlenmesi üzerine çağrıda bulunarak insanları dağlara dağılmaya ve hastalığın bulaştığı havadan uzak durmaya çağırdığı nakledilmektedir. Bu rivayete göre insanlara şöyle seslenmiştir: “Ey insanlar, eğer bu acı size gelirse, ateş gibi tutuşur; o halde ondan kurtulmak için dağlara çekiniz.”²⁷
- Musibet karşısında sabır çağrısı: O dönemde Şam'ın valisi olan Ebu Ubeyde b. Cerrâh, sıkıntılı günlerde insanlara sabır çağrısında bulunduğu nakledilmektedir. Onun insanlara şöyle seslendiği rivayet edilir: “Eğer sabrederseniz, bu acı ve sıkıntılı durum size bir rahmettir.”²⁸

Sonuç olarak Şîraveyh ve Amvâs vebâsı birçok insanın ölümüne neden olmuş ve sosyal hayatı etkilemiştir. Bulaşıcı hastalıklar insanların mensubiyetleri ve dinleri arasında ayırım yapmamaktadır. Şîraveyh vebâsı, Müslümanlara düşman olan Perslerin yaşadığı Medâin şehrini, Amvâs vebâsı ise Müslümanların kontrolü altında olan Şam'ı vurmuştu. Müslümanlar, vebânın olduğu yerlere girişi engelleyerek, dağlara çekilme çağrısı yaparak, bulaşıcı havadan uzak durma, sabır çağrısı yapma ve hastalananları teselli etme gibi önlemlerle Amvâs vebâsıyla mücadelede başarılı olmuşlardı. Bu tedbirleri alırken Hz. Peygamber'in (sav) talimatlarından esinlenmişlerdi.

İmam Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Şuayb el- Arnaût-Adil Murşid, (Beyrut: Vakfu'r-Risâle, 1421-2001), 3/226.

²⁸ Ebu'l-Fedâ' İsmail b. Ömer b. Kesîr el-Kureşî el-Basrî, *El-Bidâye ve'n-Nihâye*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, (Darü'l-Hicr, 1418-1997), 10/43.

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. Salgını Önlemek İçin Alınan Önlemler

Toplumları etkileyen felaketlerin ve salgın hastalıkların tarihini takip eden herkes, tarih boyunca veba, edinilmiş bağışıklık yetmezliği (AIDS), yeni ortaya çıkan hastalık Korona virüsü (Covid-19) ve benzerleri gibi pek çok salgın hastalığın günümüze kadar yayıldığını görür. Bu hastalıkların birey ve toplum açısından oluşturduğu tehlikeyi azaltmak için bazı tedbirlerin alınması ve işlemlerin uygulanması gerekli olmuştur. Bunun örnekleri arasında Dünya Sağlık Örgütü'nün salgını önlemek ve yayılmasını sınırlamak için önerdiği hususlar da yer almaktadır. Devletlerin çoğunluğu, tavsiyelerin uygulamasını zorunlu tutmuş hatta bazıları bu tavsiyelere uymayanlara cezalar ve yaptırımlar uygulamıştır.

Bu prosedürler şu şekilde özetlenebilir:

1. Karantina
2. Enfekte olan kişiyle bir araya gelmemek, sosyal mesafeyi korumak, ibadethane, pazarlar, derslikler ve etkinlikler gibi topluluklardan uzak durmak
3. Kişisel ve çevresel temizliği korumak
4. Tıbbi maske takarak ağzı ve burnu kapatmak
5. Tedavi (ilaç) ve aşı

Konumuz açısından sorulması gereken soru şudur: Her bulaşıcı hastalıkta sıklıkla alınan bu tedbirler konusunda nebevi sünnetin tavrı nedir?

İslam, her insan için gerekli olan beş değeri korumak için gelmiştir. İslam; dini, yaşamı, aklı, nesli ve malı koruma altına alır. Bunlar içinde koruyucu tedbirler, insan güvenliğini sağlaması ve ondan zararı uzaklaştırması açısından önemlidir. Bunun meşruiyetinin temeli Allah'ın Kitabında ve Resulünün (sav) sünnetinde bulunmaktadır.

Kur'an'ı Kerim'de;

وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

“Allah yolunda harcama yapın; kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın. İyilik edin, kuşkusuz Allah iyilik edenleri sever.”²⁹ buyrulmak suretiyle buna işaret edilmiştir.

Hz. Peygamber'in hadislerinde şöyle buyurulmuştur: “Zarar vermek, zarara karşılık vermek de yok.”³⁰ Bulaşıcı hastalıklarla nasıl başa çıkılacağına ilişkin Hz.

²⁹ Bakara Suresi, 2/195.

Peygamber'in (sav) bu hadisi ve daha sonra zikredilecek hadislerde anlaşılan sonuç şudur: Bin dört yüz yıldan fazla bir süre önce İslam, bugün salgın hastalıkları önlemede kullanılan prosedürlerin çoğunu uygulayarak hastalıkları önlemeye çalışmıştır.

2.1.1. Karantina

Karantinanın (el-hacrü's-sıhhî - الحجر الصحي) tıptaki anlamı, bulaşıcı hastalıklardan etkilenen bir bölgede bulunan kişilerin, hayvanların veya bitkilerin izolasyonunu sağlamaktır.³¹

Sağlık uzmanlarına göre karantinanın tanımında iki kavram öne çıkmaktadır: Karantina ve sıhhî izolasyon.

Karantina, “Hasta olmayan, enfekte olduğundan şüphelenilen kişilerin veya enfekte olduğundan şüphelenilen emtia, konteynır, taşıma araçları veya ticari malların faaliyetlerinin kısıtlanması ve/veya bunların diğerlerinden ayrılması” demektir.³²

Sıhhî izolasyon ise “Hasta ve kontamine olmuş kişileri diğerlerinden veya enfekte emtiaları, konteynırları, ulaşım araçlarını, malları ya da posta paketlerini, enfeksiyonun yayılmasını önleyecek şekilde diğerlerinden ayırmak, tecrit etmek” anlamına gelmektedir.³³

İslami ilimlerde “karantina” sözcüğü sağlık kuruluşlarının açıklamalarına paralel bir şekilde tarif edilmiştir. İslami tanımda: hastalık olan yere girip çıkmamak şeklindedir.³⁴

Önceki tanımlarından anlaşıldığı üzere, karantina ve sıhhî izolasyon arasındaki fark, karantinanın hastalık taşımayan kişilere uygulanması, izolasyonun ise hastalık taşıyan kişilere uygulanmasıdır. Karantinanın amacı hastalığın bireyler arasında yayılmasını önlemektir, sıhhî izolasyon ise hastalık taşıyan bireyleri, hastalığı diğerlerine bulaştırmamaları için izole etmeyi amaçlar. Biz bu doğrultuda İslam'ın bu konudaki meşruiyet durumunu açıklayacağız.

2.1.1.1. Hz. Peygamber'in Sünnetindeki Meşruiyeti

Karantinanın, enfekte olduğundan şüphelenilen bir kişinin, enfeksiyonu başkalarına bulaştırmayacak şekilde faaliyetlerinin kısıtlanması (karantina) veya (sıhhi

³⁰ Malik b. Enes, *Muvatta*, thk. Muhammad Mustafa el-A'zamî, (Abu Dabi: Zayed b. Sultan Nahayan, 1425- 2004), 4/1078.

³¹ Ahmed Muhtar, *Mu'cemü'l-luğatil-Arabîyyeti'l-Muâsira*, 1/446.

³² Uluslararası Sağlık Tüzüğü (2005), <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/246107/9789246580491-ara.pdf;jsessionid=544EB71B9371D18FAF8C58923B8E6203?sequence=8>

³³ Uluslararası Sağlık Tüzüğü (2005), <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/246107/9789246580491-ara.pdf;jsessionid=544EB71B9371D18FAF8C58923B8E6203?sequence=8>

³⁴ Buhârî, *el-Câmi'u's-Şahîh*, 5/2163.

izolasyon) olarak adlandırılan, enfekte olanların sağlıklı insanlarla karışıp enfeksiyonu bulaştırmamaları için izole edilmesi olmak üzere iki anlamı olduğuna yukarıda değinilmişti. Nebevi sünnet her iki manaya gelen uygulamaları, on dört asırdan fazla bir süre önce gerçekleştirerek insanlığı bilinçlendirmiştir. Allah Resulü (sav) enfekte olanlarla karışmamaları için insanlara vebalı topraklara göç etmekten kaçınmalarını emretmiştir. Ayrıca vebalı topraklarda bulunanların da orayı terk etmemelerini emretmiş, enfeksiyonun sağlıklı yerlere yayılmaması için sabırlı olmalarını ve bulundukları yerden çıkmamalarını teşvik etmiştir.

Bununla ilgili Allah Resulünden gelen rivayetlerin bazıları şunlardır:

Birinci Hadis:

عن أسامة بن زيد رضي الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ: إذا سمعتم بالطاعون بأرض فلا تدخلوها، وإذا وقع بأرض وأنتم بها فلا تخرجوا منها.

Allah Resulü (sav) şöyle buyurmuştur: “Bir yerde tâûn haberini duyarsanız, oraya girmeyin, bulunduğunuz yerde meydana gelirse oradan çıkmayın.”³⁵

Bu hadis, sahabî Üsâme b. Zeyd (ra) tarafından nakledilmiştir.

Hadiste yer alan tâûn kelimesi, “veba”³⁶ veya “havayı bozan, ruh hallerini ve bedenleri bozan genel hastalık”³⁷ şeklinde açıklanmıştır.

İkinci Hadis:

عن عائشة رضي الله عنها، زوج النبي ﷺ قالت: سألت رسول الله ﷺ عن الطاعون، فأخبرني أنه عذاب يبعثه الله على من يشاء، وأن الله جعله رحمة للمؤمنين، ليس من أحد يقع الطاعون، فيمكث في بلده صابراً محتسباً، يعلم أنه لا يصيبه إلا ما كتب الله له، إلا كان مثل أجر شهيد.

Hiz. Peygamber’in eşi Hiz. Aişe’den (ra) rivayetle şöyle buyurulmuştur: “Allah Resulüne tâûn hakkında sordum ve bana şöyle dedi: tâûn hastalığı, Allah Teâlâ’nın dilediği kimseleri kendisiyle cezalandırdığı bir çeşit azaptır. Allah onu müminler için rahmet kıldı. Bu sebeple tâûna yakalanmış bir kişi, başına gelene sabrederek ve ecrini Allah’tan bekleyerek bulunduğu yerde ikamete devam eder ve başına ancak Allah ne takdir etmişse onun geleceğini bilirse, kendisine şehit sevabı verilir.”³⁸

Bu hadis-i şerifte de belirtildiği gibi Peygamber Efendimiz (sav) insanları salgının olduğu bir ülkede kalmaya, sabretmeye ve sevap aramaya teşvik etmiştir. Bu da salgının olduğu yerden ayrılmamak anlamına gelen karantina kavramını desteklemektedir.

³⁵ Buhârî, *el-Câmi ‘u’s- Şaḥîḥ*, 5/2163.

³⁶ Ferâhîdî, *Kitabü’l-Ayn*, 4/343.

³⁷ İbnü’l-Esîr, *en-Nihâye fi’l-eşer*, thk. Zâvî, Tâhir Ahmed- Tanâhî, Mahmûd Muhammed, (Beyrut: Mektebetü’l ilmiye, 1399-1979), 3/127

³⁸ Buhârî, *el-Câmi ‘u’s- Şaḥîḥ*, 3/1281.

2.1.1.2. Hadislerde Karantina

Birinci hadiste Hz. Peygamber (sav) toplumda enfeksiyonun yayılmaması için enfeksiyona maruz kalmış topraklara girilmemesi ve orada yaşayanların bölgelerini terk etmemesi konusunda uyarıda bulunmuştur. Bu prosedürler, bilim adamlarının enfeksiyonun yayılmasını önlemek için bulduğu en etkili prosedürlerden biridir ve günümüzde karantina veya izolasyon olarak adlandırılan husustur.

Hz. Peygamber'in (sav) hadislerindeki bu anlayış sadece o zamana mahsus bir mesele değil, aksine onun ashabı (ra) bu konuda bize öncülük etmişlerdir. Onlar, Allah Resulünün (sav) hadislerini en iyi bilen kişilerdir. Hz. Ömer ile ilgili (daha de zikredildiği gibi) bir haber kaynaklarda şöyle yer almaktadır:

Peygamber Efendimiz'in (sav) vefatından sonra, Ömer bin Hattab'ın hilafeti döneminde, Şam'a gittiğinde ve orada bir vebâ hastalığının olduğunu öğrendiğinde, Ömer'in iki seçeneği vardı: Ya Mekke'ye geri dönecek, ya da vebânın ortaya çıktığı yer olan Şam'a girecekti. Bu konuda bazı sahabelere, muhacirlere ve ensara danıştı. Bir kısmı ona Şam'a girmesini tavsiye etti, diğer bir kısmı ise vebânın ortaya çıktığı yere girmemesi gerektiğini söylediler. Ancak, Abdurrahman bin Avf onlara Peygamber Efendimizin (sav) hadisini aktardığında: "Bir yerde vebâ olduğunu duyarsanız ve dışarıdaysanız, oraya girmeyin; eğer vebâ olan yerdeyseniz, oradan çıkmayın." Sahabeler bu hadisi duyunca, Şam'a girmemeye karar verdiler. Mekke'ye geri döndüler ve bu onların, Resûlullah'ın (sav) vebâ hastalığına yakalanmış insanlarla bir araya gelmemeleri konusunda insanlara anlatmak istediği anlayıştır

“Sevap umarak sabreden” ifadesini açıklayan Mözhirî, bu terimin anlamını şu şekilde ortaya koyar: "Çıkabilme gücüne sahip olduğu halde o belde de ikamet edip sabretmek. Burada "Muhtesibe" (محتسبًا) kelimesi, “mal elde etmek veya başka bir amaç gütmek için değil, yalnızca sevap talep etmek amacıyla yapılan eylem” olarak tanımlanır. Dolayısıyla, tevekkül eden kişi yalnızca Allah'a güvenerek o belde de kalmayı seçtiğinde, bu sabrı ile sevaba ulaşacak ve en yüksek derecelere yükselebilecektir.³⁹

Hadis-i şerif, bulaşıcı vebâ hastalığının yayıldığı mahalle, kasaba veya şehirlerin karantina altına alınmasını emreden ilk kişinin Hz. Peygamber (sav) olduğuna delalet etmektedir. Bu hastalığa karşı ölçülebilecek her şey, hastalığın hızla yayılmasının sebebine bağlıdır. İslam, bunun ötesine geçmiş bulunmaktadır. Hadisin başka bir rivayetinde, yalnızca etkilenen şehrin karantinaya alınmasıyla yetinilmemiş, hatta bunun

³⁹ Müzhirî el-Hüseyn b. Mahmud b. el-Hüseyn Muzhirüddîn ez-Zeydânî el-Henefî, *el-Mefâtih fî şerhi'l-Mesâbih*, thk. Nureddin Tâlib, (Kuveyt: Dâru'n-Nevâdir, 1433-2012), 2/299.

ötesine geçilerek o şehirdeki evlere kadar da uzanmış ve hiç kimseye evinden çıkmasına izin verilmemiştir. Müsned-i Ahmed’de geçtiği gibi:

فَلَيْسَ مِنْ رَجُلٍ يَقَعُ الطَّاعُونَ، فَيَمُوتُ فِي بَيْتِهِ صَابِرًا مُحْتَسِبًا يَخْلُمُ أَنَّهُ لَا يُصِيبُهُ إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ إِلَّا كَانَ لَهُ
مِثْلُ أَجْرِ الشَّهِيدِ

"Hiçbir adam vebâ hastalığına yakalanıp da evinde sabırlı ve Allah'tan mükâfat bekleyerek kalırsa, Allah'ın takdirinden başka bir şey onu etkileyemez ve ona şehitlerin sevabı kadar bir mükâfat verilir." ⁴⁰ Burada hadis, insanın vebâ zamanında evinde kalmasını, toplu alanlardan uzak durmasını ve sabırla beklemesini tavsiye etmektedir. Bu davranış, Allah tarafından ödüllendirilecek ve şehitlerin sevabına kavuşulacak bir iş olarak görülmüştür.

Rivayet edilen hadislerden, Hz. Peygamber in (sav) vebânın bulaştığı şehirlere girip çıkmama konusundaki hassasiyetini anlamak mümkündür. Bu, Hz. Peygamber in “Eğer bir yerde onu duyarsanız, ona yaklaşmayın, siz oradayken o bir yerde meydana gelirse, ondan kaçmak için oradan çıkmayın.” ve aynı şekilde “Ancak müminler, Allah’ın kendileri için yazdığından başkasının başlarına gelmeyeceğini ve kendilerine de Allah’ın yazdığının benzeri bir mükâfatın verileceğini bilerek, mükâfat arayarak sabrederlerse ve sabredenler olarak beldelerinde kalırlarsa, bu onlar için şehitlerin sevabı gibi bir rahmet olacaktır.” sözlerinden anlaşılmaktadır.

Burada şöyle bir soru akla gelebilir: Her iki rivayetin zahiri manasının başka hastalıklara değil (örneğin Kovit-19) sadece hadiste zikredilen vebâ hastalığına dair bir sınırlama olup olmadığı yönündeki yoruma şu şekilde cevap verilir:

Hiz. Peygamber’in vebâyla ilgili uyarısı, vebânın kendisi için değil, hastalığın neden olduğu enfeksiyon nedeniyledir. Bu tür hastalığın hızla yayıldığı ve kurbanlarının çok olduğu bilinmektedir. Bulaştığı kişiyi öldürdüğü veya hasar oluşturduğu için bu hastalığın diğer salgın hastalıklarla ortak noktası enfeksiyon kapma ve hızlı yayılmadır. Yüce Allah’ın sözüyle kendimizi yok etmemiz yasaklanmıştır. “Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın.”⁴¹ Bu konuda Hz. Peygamber de başkalarına zarar vermeyi ve zarar görmeye razı olmayı nehyetmiştir: “Zarar verme ve zarar görme yoktur.”⁴²

⁴⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî b. Hanbel, *Müsned*, thk. Şuayb el-Arnaut vd. (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 2001); Şuayb el-Arnaut bu hadisin, Buhari'nin şartlarına göre rivayet zincirinin sahih olduğunu belirtmiştir. 43/235.

⁴¹ Bakara, 2/195.

⁴² İbn Mâce el-Kazvinî, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid b. Mace (209 - 273 H), *es-Sünen*, thk. Şuayb el-Arnaut ve diğerleri (Dârü'r-Risâle el-Âlemiyye, 1430 - 2009); Şuayb el-Arnaut bu hadisin, (sahihin liğayrihi) başkaları,3/430.

Ayrıca Hz. Peygamber (sav) veba dışındaki zamanlarda da hastalara dikkat edilmesini, onların tedavi edilmesini ve onlarla ilgilenilmesini teşvik etmiştir. Bu durumda onun tâûn hastalarına ilgisiz kaldığı düşünülemez. Çünkü bulaşıcı hastalığa yakalanmış olanlar, ihtiyaçlarının ve bakımlarının sağlanmasına en çok ihtiyaç duyan kişilerdir. Bunun çözümü karantina uygulamasında yer almaktadır. Salgın olan bölgeden ayrılma yasağının iki nedeni vardır:

Birinci sebep, malum olduğu üzere enfeksiyonun diğer beldelere yayılmasını önlemektir. İkinci neden ise etkilenen belde hastaların bakımı, tedavisi ve ihtiyaçlarının karşılanması için enfeksiyon kapıp kapmadığı belli olmayan fakat sağlıklı görünen insanların orada kalmasını sağlamaktır. Ancak sağlıklı görünen insanların bu görevi yerine getirirken enfeksiyondan korunmak için gerekli önlemleri almaları gerekir. Ebû Hâmid el-Gazzâlî kendi dönemi şartlarına uygun biçimde karantina uygulamasının nedenlerini şöyle açıklamıştır:

“Sağlıklı insanların dışarı çıkmasına izin verilseydi belde yalnızca veba nedeniyle mahsur kalan hastalar kalırdı. Kalpleri kırılır, bakımlarını üstlenecek kişileri kaybederdi. Belde onlara su verecek, karnını doyuracak kimse kalmaz ve bunları kendileri doğrudan halledemez duruma gelirlerdi. Bu takdirde kurtulmaları ve sağlıklarına kavuşmaları arzu edilen o kimseler ölüme terk edilmiş olurdu. Karantina bölgesinde kalanların kesin ölecekleri, çıkanların da kesin kurtulacakları anlamına gelmese de çıkmaları durumunda geride kalanların ölümü kesin olurdu. Müslümanlar birbirine bağlı bir bina veya bir tek vücut gibidir. Vücudun bir organında şikâyet olduğunda bütün organları bundan etkilenir. Yasağın sebebinin bu olduğu kanaatindeyiz. Bu henüz beldeye gelmemiş olanlara da yansır, çünkü atmosfer onlara nüfuz etmemiş olup belde halkının da onlara ihtiyacı bulunmamaktadır. Ülkede sadece tâûna maruz kalan ve bakımlarını üstlenecek kişileri bulunmayan insanlar kalsaydı, başka insanların gelip onlara yardım amacıyla buraya girmelerinin uygun olduğu söylenebilirdi. Diğer Müslümanların zarar görmemesi ümidiyle, olası bir zarara maruz kalmaması için salgın hastalık bulunan yere girmesi yasaklanmıştır. Bu nedenle tâûndan kaçmak, bazı rivayetlerde daha da kötüsünden kaçmaya benzetilmiştir.”⁴³

2.1.2. Sosyal Mesafe

Camiler, bahçeler, parklar, pazarlar ve eğitim kurumları gibi insanların toplu olarak bir arada bulunduğu yerlerde enfeksiyonun bulaşmaması için insanlar arasında

⁴³ Ebû Hâmid el-Gazzâlî et-Tûsî, *İhyâ'ü 'ulûmi'd-Dîn*, (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, tsz), 4/291.

güvenli mesafe bırakılması ve tokalaşma gibi yakın temasların terk edilmesini kapsamaktadır.

Bu terim son yıllarda çiçek hastalığı, korona virüs, kolera, hepatit gibi bulaşıcı hastalıkların ve diğer salgın hastalıklara karşı mücadelede kullanılmıştır.

2.1.2.1. Sosyal Mesafenin Tanımı (et-Tebâ‘ud al-ictimâ‘î - التباعد الاجتماعي)

et-Tebâ‘udü’l-ictimâ‘î, sözlükte toplumsal uzaklaşma anlamına gelir. Türkçedeki karşılığı sosyal mesafedir.

Sosyal mesafeyle kastedilen, hastalık etkeninin bulaşmasının engellenmesi için kişilerin fiziksel olarak buluşmasını azaltması, bir arada bulunulan ortamlarda 1,5 metrelik fiziksel mesafenin korunması ve temasın azaltılmasını içeren tutum ve davranışlardır. Aynı anlamda “Fiziksel mesafe” terimi de kullanılmaktadır. Kalabalık ortamlardan uzak durmak, zorunlu olmayan buluşmalardan kaçınmak, başka kişilerle bir aradayken fiziksel mesafeyi korumak (el sıkışmamak, sarılmamak vb.), hastalık belirtileri hissedildiğinde evde kalmak gibi davranışlar sosyal mesafeye örnektir.⁴⁴

Bu şekilde “sosyal mesafe” ifadesinin İslam Hukuku âlimleri arasında bir tanımı bulunamamış olmakla birlikte muhtevasının Hz. Peygamber’in sünnetinde çeşitli anlamlarda yer aldığı söylenebilir. Bunlar arasında “Hasta develeri sağlam develerle bir araya getirmeyin.”⁴⁵ “Cüzzamlıdan kaçın.”⁴⁶ veya “Onunla konuşurken bir veya iki mızrak mesafesini koruyun.”⁴⁷ hadisleri vardır.

Cüzzam hastalığı; Mycobacterium leprae bakterisinin neden olduğu, deri başta olmak üzere sinir sistemi, deri ve birçok sistem ve organı etkileyebilen bulaşıcı bir hastalık türüdür. Buna miskin hastalığı ya da lepra’da denilmektedir.⁴⁸

2.1.2.2. Sosyal Mesafenin Sünnetteki Meşruiyeti

Günümüzde sosyal mesafe olarak ifade edilen tedbirin, Hz. Peygamber’in bazı hadislerinde de tavsiye edildiği görülmektedir.

Birinci hadis:

عن عبد الله بن أبي أوفى، قال: قال رسول الله ﷺ: "كلم المجذوم وبينك وبينه قيد رمح، أو رمحين"

İbn Ebî Evfâ’nın (ra) bir rivayetinde, Allah Resulü (sav) şöyle buyurmuştur: “Cüzzamlıyla konuşurken bir veya iki mızrak mesafesini koruyun.”⁴⁹

⁴⁴ T.C. Sağlık Bakanlığı, Covid-19 Bilgilendirme Platformu <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66516/sosyal-mesafe.html> E.T. 23.10.2024.

⁴⁵ Buhârî, *el-Câmi‘u’s- Şaḥîḥ*, 5/2177.

⁴⁶ Buhârî, *el-Câmi‘u’s- Şaḥîḥ*, 5/2158.

⁴⁷ Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. Ahmed b. İshâk b. Mûsâ b. Mihrân el-İsfahânî (ö. 430/1038), Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Et-Tıbbü’n-Nebevî*, thk. Mustafa Hızır Dönmez et-Türkî, (Beyrut: Dâru b. Hazm, 2006), 1/355.

⁴⁸ Güncel Türkçe Sözlük “Cüzzam”, www.sozluk.gov.tr.

Bu hadiste Allah Resulü, ihtiyaç duyulması halinde cüzzamlıyla konuşurken bir buçuk veya iki metrelik mesafe bırakılmasını, onun yanına bundan daha yakın sokulmamak gerektiğini bildirmektedir. Hadisin senedi zayıf olmasına rağmen manası doğrudur ve sahih rivayetlerde bu manayı kuvvetlendiren deliller mevcuttur.

İkinci hadis:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "لَا يُوردَنَّ مُرَضٌّ عَلَى مُصَحٍّ".

Ebu Hüreyre'den (ra) rivayetle Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: “Hasta develeri sağlam develerle bir araya getirmeyin.”⁵⁰

Hadiste yer alan mümriz kelimesi, hasta hayvan (deve), *musih* ise sağlıklı hayvan (deve) anlamına gelmektedir.⁵¹

Hadisten, Hz. Peygamber'in (sav), enfeksiyonun yayılmaması için hasta develerle sağlıklı develerin bir arada otlatılmasını yasakladığı anlaşılmaktadır.

Üçüncü Hadis:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "وَفَرَّ مِنَ الْمَجْدُومِ كَمَا تَفَرُّ مِنَ الْأَسَدِ".

Ebu Hüreyre'nin naklettiğine göre Allah Resulü (sav) şöyle buyurmuştur: “Cüzzamlıdan, aslandan kaçtığınız gibi kaçın.”⁵²

Ebu Hüreyre'den nakledilen bu hadiste, insanın bir aslan gördüğünde, can korkusuyla ondan kaçması gibi, hastalığın bulaşma tehlikesinden dolayı cüzzamlıdan da aynı şekilde kaçmasını, yani ondan uzak durmasını öğütlemektedir.

Dördüncü Hadis:

عن عمر بن الشريد : كَانَ فِي وَفْدٍ تَقِيفٍ رَجُلٌ مَجْدُومٌ، فَأَرْسَلَ إِلَيْهِ النَّبِيُّ ﷺ: "إِنَّا قَدْ بَايَعْنَاكَ، فَارْجِعْ".

Amr b. eş-Şerîd'din, babasından naklettiği bir rivayette şöyle denilmiştir: “Sakif'ten gelen bir heyet içinde cüzzamlı olduğu bilinen bir kişi vardı. Hz. Peygamber heyetteki cüzzamlı şahsa haber salıp ona: ‘Geri dön, biz seninle biatlaştık’ (diyerek cüzzamlı şahsın Medine’ye gelmesine mâni oldu).”⁵³

Bu hadiste Hz. Peygamber'in cüzzamlı bir hastayı, hastalığın bulaşmasını önlemek amacıyla diğerlerinden ayırdığı ve uzaklaştırdığı anlaşılmaktadır.

Beşinci Hadis:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ، "كَانَ إِذَا عَطَسَ غَطَّى وَجْهَهُ بِيَدِهِ أَوْ بِثَوْبِهِ".

⁴⁹ Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. Ahmed b. İshâk b. Mûsâ b. Mihrân el-İsfahânî, el-İsfahânî, *et-Tıbbü 'n-Nebevî*, thk. Mustafa Hızır Dönmez et-Türkî, (Beyrut: Dâru b. Hazm, 2006), 1/355. Bu hadisin senedinin zayıf olduğu söylenmiştir. b. Hacer el-Askalânî, *Fethu 'l-Bârî*, 10/159.

⁵⁰ Buhârî, *el-Câmi 'u's- Şaḥîḥ*, 5/2177.

⁵¹ Bk. Ebû'l Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed b. Hacer el-Askalânî, *Fethu 'l-bârî bi şerhi Şaḥîhi 'l-Buḥârî*, (Beyrut: Dâru'l-Marife, 1379), 10/242

⁵² Buhârî, *el-Câmi 'u's- Şaḥîḥ*, 5/2158.

⁵³ Müslim, *el-Câmi 'u's- Şaḥîḥ*, 7/37.

Ebu Hüreyre'den gelen rivayette Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğu nakledilmiştir: "Hz. Peygamber (sav) hapşırdığı zaman eliyle veya elbisesiyle yüzünü kapatırdı."⁵⁴

Ebû Hüreyre'nin (ra) bu rivayetinde Hz. Peygamber'in hapşırıkla ilgili sünnetini açıklamaktadır. Bu davranış, hapşırırken ağızdan çıkan damlacıklar yoluyla hastalık bulaşmasını önlemede etkili bir yöntemdir.

Altıncı Hadis:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِذَا شَرِبَ أَحَدُكُمْ فَلَا يَتَنَفَّسْ فِي الْإِنَاءِ".

Abdullah b. Ebu Katâde (ö. 54/674), babasından Hz. Peygamber'in şöyle dediğini nakletmiştir: "Sizden biriniz su içerken kabın içerisine nefes alıp vermesin."⁵⁵

Bu hadis-i şerifte Abdullah b. Ebu Katâde, babası Ebu Katâde'den rivayetle, Peygamber Efendimizin (sav) su içmek isteyenlerin içme kabına nefes vermelerini yasakladığını nakletmektedir. Bu yüzden kişi nefes almak istediğinde kabın dışında nefes almalıdır.

Peygamberin (sav) hadislerinde, on dört asırdan fazla bir süre önce, İslam'ın insan hayatı ve sağlığına verdiği büyük önemi açıkça görmek mümkün olmaktadır. Bu konuda aşağıda zikredilen hadisler bunun en güzel delilidir. Bu hadislerin, günümüzde sosyal mesafe adıyla bildiğimiz koruyucu tedbirleri nasıl teşvik ettiği şöyle açıklanabilir:

- "Hasta develeri sağlam develerle bir araya getirmeyin." hadisinde olduğu gibi, yayılma riski bulunan bulaşıcı hastalıklarda araya mesafe konulması önem arz etmektedir.
- "Cüzzamlıdan aslandan kaçtığınız gibi kaçın." ve "Cüzzamlıyla konuşurken bir veya iki mızrak mesafesini koruyun." hadislerinde açıkça belirtildiği gibi sağlıklı kimselerle hastalar arasına mesafe konulması emredilmektedir.
- Cüzzamlıya "Geri dön, biz seninle biatlaştık" emrinin verildiği hadiste olduğu gibi, cüzzam gibi bulaşıcı hastalık şüphesi taşıyan kişilerle temas etmemek gerektiği açık biçimde görülmektedir.
- Aslında Sünnet, hastalık ortaya çıkmadan önce bile insanların sağlığını koruma konusunda daha temkinlidir. Hastalık belirtisi olmasa bile hapşırırken ağzın kapatılması Peygamberimizin sünnetinde genel bir prensiptir. Peygamber Efendimizin (sav) hapşırdığı zaman eliyle veya elbisesiyle yüzünü kapattığını bildiren hadislerinde bu açıkça görülmektedir. DSÖ'nün

⁵⁴ Tirmizî, *el-Câmi'u 'ş- Şahîh*, "Hasen Sahih" demiştir "; 4/461.

⁵⁵ Buhârî, *el-Câmi'u 'ş- Şahîh*, 5/2133.

bugün enfeksiyonu önlemek için aldığı önlemlerden biri olan hapşırırken dirseğin içiyle ağzını kapatmak veya salgın zamanlarında maske kullanmak aynı amaçla yapılmış tavsiyelerdir. Enfeksiyon, sağlıklı ve enfekte kişiler arasında damlacıklar yoluyla bulaşabilmektedir. Hz. Peygamber'in (sav) hadisleri belirli bir zaman veya olayla sınırlı olmaksızın, sosyal bir davranış kuralı olarak, hapşırırken burun ve ağzın kapatılmasını tavsiye etmesi hastalık bulaşma tehlikesini önlemeye hizmet etmektedir.

- Hz. Peygamber'den (sav) gelen rivayetler arasında, kabın içine nefes vermemek, şayet yemek varsa içine üflememek de vardır. Bu, ağızdan çıkan damlacıkların kabın içine karışmasını önlemede önemli bir tedbirdir.

Burada işaret edilen hadisler, Hz. Peygamber'in (sav) insanların sağlıklarıyla ne kadar ilgilendiğini, uygulama ve tavsiyeleriyle insan sağlığını korumaya nasıl öncülük ettiğini göstermektedir.

2.1.3. Kişisel ve Çevresel Temizlik

2.1.3.1. Temizliğin Tanımı

Temizlik (en-Nezâfe - النظافة) sözlükte, kirden ve pislikten arınmak saf hale gelmek anlamına gelir.⁵⁶ Hadiste: “Temizlik imandandır.” (النظافة من الإيمان) şeklinde kullanılmıştır.⁵⁷ Terim anlamı ise pislikten ve kirden arınmaktır.⁵⁸

Arapçada temizlik anlamında yaygın olarak kullanılan bir başka kelime taharettir. Taharet (et-Tahâre - الطهارة), belirli organların yıkanması anlamına gelir ve bunun zıddı necasettir. Ayrıca hadesi gidermek veya necaseti yok etmek anlamına da geldiği söylendiğinden tabaklama ve teyemmüm de taharet olarak adlandırılır. Bundan daha genel olarak temizleyici maddenin temizlenmesi gereken veya tavsiye edilen yere ulaştırılması anlamına geldiği söylenebilir.⁵⁹

Sözlük ve terim anlamıyla temizliğin tek bir anlamı vardır, o da saflıktır. Aynı zamanda taharet de necasetin temizlenmesi ve uzaklaştırılması anlamına gelir. Temizliğin taharettten daha genel olduğu da açıkça ortaya çıkmaktadır. Temizlik, organların ve vücudun bazı kısımlarının temizlenmesini kapsadığı gibi temizlenen şey şer'an necis olsun veya olmasın odaların, evlerin, yolların, mescitlerin, bahçelerin ve

⁵⁶ İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab*, 9/336.

⁵⁷ Müslim, “Tahâret”, 33.

⁵⁸ Muhammed Revvâs Kal'aci-Hamid Sadık Kunibi, *Mu'cemu Lügatü'l-Fukaha*, (Dârü'n-Nefâis Basım Yayın ve Dağıtım, 1408-1988), 482.

⁵⁹ Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe el-Kûfî el-Absî, *el-Cevheretü'n-Neyyire*, thk. Kemal Yusuf el-Hut, (el-Hayriyye Matbaası, 1322), 1/3.

diğer mekânların temizlenmesini de içerir. Taharet ise belirli bir vesh veya televvüsü ortadan kaldırmak için belirli bir organı temizlemekle sınırlıdır.

Böylece Hz. Peygamber'in (sav) emrettiği temizliğin, bazılarının iddia ettiği gibi sadece namazı caiz kılmak, necaseti gidermek veya bir hadesi ortadan kaldırmak gibi belirli bir amaca yönelik olmadığı ortaya çıkmaktadır. Aksine, tahareten daha geneldir. İslam'ın doğasının bir parçası olan temizlik, salgınlardan ve hastalıklardan uzak, sağlıklı ve çevreci bir yaşamı korumak içindir.

2.1.3.2. Temizliğin Sünnetteki Meşruiyeti

Sıkıntı ve zorluk günlerinde insanların yapması gerekenler arasında el ele vermek, birbirlerine destek olmak, Allah'a tevekkül etmek, Allah'ın kullarından kötülükleri uzaklaştırması için dua ve niyazla O'na yönelmek vardır. Bütün bunlar sebeplere sarılmaya engel değildir. Gerekli ve şer'i bir vaciptir ve Allah'a tevekkül ettikten sonra aranması gereken en önemli sebeplerden biri başta bulaşıcı hastalıklar olmak üzere hastalıkların önlenmesi için vücut ve çevre temizliğinin sağlanmasıdır. İslam gerek Kur'an ayetleri gerekse Peygamber'in hadisleri aracılığıyla bu hususa büyük önem vermiştir. Kur'an'ın ayetleri arasında temizliğin korunması emri ve bunun teşviki de vardır. Kur'an'da şöyle buyurulmaktadır: “Elbiseni temiz tut.” (وَيْبَاكَ فَطَهِّرْ).⁶⁰

Bir başka ayette: “Şunu iyi bilin ki, Allah tövbe edenleri sever, temizlenenleri de sever.” (إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ).⁶¹ Bu ayetin tefsirinde şöyle denilmiştir: “Allah, günahlardan tövbe edenleri sever; hadeslerden, cünüplükten ve hayızdan temizlenenleri sever.”⁶²

Nebevi hadislere gelince, temizlik konusunda çok sayıda hadis bulunmaktadır. Bu hadislerden bazıları şöyledir:

Hz. Peygamber ellerin temiz tutulmasına büyük önem vermiştir. Bu konuda Hz. Peygamber'e nispet edilen bir rivayet şöyledir:

عَنْ سَلْمَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "بِرَكَّةِ الطَّعَامِ الْوُضُوءُ قَبْلَهُ وَالْوُضُوءُ بَعْدَهُ".

Selman'ı Farisi'nin naklettiğine göre Allah Resulü (sav) şöyle buyurmuştur: “Yemeğin bereketi yemekten önce elleri, yemekten sonra da elleri ve ağzı yıkamaktır.”⁶³

Bir başka hadiste şöyle buyurulur:

⁶⁰ Müddessir, 74/4.

⁶¹ Bakara Suresi 2/222.

⁶² Ebü'l-Hasan Mukâtil b. Süleyman b. Beşir el-Ezdî, *et-Tefsîrû'l-Kebîr (Tefsîru Mukâtil b. Süleymân)*, thk. Abdullah Mahmud Şihâta, (Beyrut, Dâru İhyai't-Türâs, 1423), 1/192.

⁶³ Tirmizî, el-Câmi'u's- Şâhîh, (hadisin senedi zayıf olduğunu belirtmiştir.) 3/425

عن أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "إِذَا اسْتَيْقَظَ أَحَدُكُمْ مِنْ نَوْمِهِ فَلَا يَغْمِسْ يَدَهُ فِي الْإِنَاءِ حَتَّى يَغْسِلَهَا ثَلَاثًا فَإِنَّهُ لَا يَدْرِي أَيْنَ بَاتَتْ يَدُهُ".

Ebu Hüreyre'nin rivayetine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Sizden biriniz uykusundan uyandığında elini üç defa yıkamadıkça (içinde abdest suyu bulunan) kaba daldırmamasın çünkü o elinin nerede gecelediğini bilmez."⁶⁴

عَنْ جَابِرٍ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُ "نَهَى أَنْ يُبَالَ فِي الْمَاءِ الرَّائِدِ".

Cabir'den (ra) nakledildiğine göre Hz. Peygamber: "Durgun suya bevletmeyi nehyetmiştir."⁶⁵

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "الْإِيمَانُ بَضْعٌ وَسُتُونَ شُعْبَةٌ. فَأَفْضَلُهَا قَوْلُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ. وَأَدْنَاهَا إِمَاطَةُ الْأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ. وَالْحَيَاءُ شُعْبَةٌ مِنَ الْإِيمَانِ".

Ebu Hüreyre (ra) hadisinde yollardan zararlı şeyleri kaldırma konusunda şöyle demiştir: Allah Resulü (sav) şöyle buyurmuştur: "İmanın altmış şubesi vardır. Bunların en hayırlısı, Allah'tan başka ilah yoktur demektir. En düşük olanı yoldan eziyet veren bir şeyi kaldırmaktır. Hayâ imanın bir şubesidir."⁶⁶

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ رَأَى نُخَامَةً فِي قِبْلَةِ الْمَسْجِدِ فَأَقْبَلَ عَلَى النَّاسِ فَقَالَ: "مَا بَالُ أَحَدِكُمْ يَقُومُ مُسْتَقْبِلَ رَبِّهِ فَيَتَنَجَّعُ أَمَامَهُ؟ أَيْحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يُسْتَقْبَلَ فَيَتَنَجَّعَ فِي وَجْهِهِ؟ فَإِذَا تَنَجَّعَ أَحَدُكُمْ فَلْيَتَنَجَّعْ عَنْ يَسَارِهِ تَحْتَ قَدَمِهِ، فَإِنْ لَمْ يَجِدْ فَلْيَقُلْ هَكَذَا. وَوَصَفَ الْقَاسِمُ فَتَقَلَ فِي ثَوْبِهِ ثُمَّ مَسَحَ بَعْضُهُ عَلَى بَعْضٍ".

Ebu Hüreyre (ra) hadisinde ibadet yerlerinde tükürmemek konusunda şöyle demiştir: Allah Resulü (sav) mescidin kıblesinde bir balgam gördü. İnsanlara dönerek; "Nasıl olur da yüzünüzü Rabbinize çevirerek kıyama durduktan sonra önünüze doğru balgam çıkartırsınız? Sizden biriniz yüzüne dönülerek, yüzüne doğru balgam çıkartılmasından hoşlanır mı? Öyleyse balgam çıkartacak olursanız, sol ayağınızın altına balgam çıkartın. Eğer bunu yapma imkânınız yoksa şöyle yapın" buyurdu.⁶⁷

Beden ve çevre temizliğini teşvik eden başka nebevi hadisler de bulunmaktadır. İnsan sağlığının korunmasında ve enfeksiyon bulaşmasının önlenmesinde bu tedbirlerin önemi hiç kimse için bir sır değildir. Bütün bunlar Peygamberimiz tarafından on dört asırdan fazla bir süre önce açıklanmıştır. Bugün, bulaşıcı hastalıkların, özellikle Kovid-19'un oldukça yaygınlaştığı dönemde, bu nebevi tavsiyelerin etkinliği açıkça ortaya çıkmıştır. İnsan sağlığıyla ilgilenen hükümet ve kuruluşların, mikropların ve virüslerin bulaşmasını önlemek için fiziki ve çevre temizliğinin sağlanması yönündeki teşvikleri, Allah Resulünün temizliğe verdiği önemin delilidir.

⁶⁴ Müslim, *el-Câmi 'u's- Şahîh*, 1/233.

⁶⁵ Müslim, *el-Câmi 'u's- Şahîh*, 1/235.

⁶⁶ Müslim, *el-Câmi 'u's- Şahîh*, 1/63.

⁶⁷ Müslim, *el-Câmi 'u's- Şahîh*, 1/389.

2.1.4. Aşı ve İlaç

2.1.4.1. Tedavinin Tanımı

Devâ (الدواء) sözlükte ilaç demektir. Tedâvî (تداوى) kelimesi ise ilaçlar yardımıyla hastalığı iyileştirmek, tedavi olmak anlamına gelir.⁶⁸ Tedavinin terim anlamı ise ilaç alma, masaj yapma ve benzeri yöntemlerle hastalığı iyileştirmek demektir.⁶⁹

Aşı ve ilaç kullanımı, sağlık kuruluşları ve dünya devletlerinin bulaşıcı hastalıklarla mücadelede kullandığı en önemli yöntemlerden biri olarak kabul edilmektedir. Bu kurumlar yeni aşılar, etkili tedaviler ve hızlı teşhis teknikleri geliştirmek için çalışmakta ve enfeksiyonun bulaşmasını önlemek için insanları aşı olmaya ve enfeksiyon durumunda halk sağlığını korumak için uygun tedaviyi almaya teşvik etmektedir.

2.1.4.2. Tedavinin Sünnetindeki Meşruiyeti

Her musibet ve salgında olduğu gibi ortaya çıkan her sorunla baş etmede Hz. Peygamber'in sünnetinin bir rolü olduğunu görmekteyiz. Bu bağlamda aynı şekilde bulaşıcı hastalıklarla mücadelede tedavi olma ve uygun sağlık yöntemlerini arama konusunda nebevi naslara oldukça önem verildiği görülmektedir. Bazı hadis âlimleri bu konuyla ilgili kitaplar yazmışlardır. Ebû Nuaym el-İsfahânî'nin (ö. 430) *et-Tıbbü'n-Nebevî* adlı kitabı bunlardandır. İmam Buhari ve Müslim de kitaplarında "Kitâbü't-tıb" adıyla münferit bir bölüm tahsis ederek Sahihlerinde aynısını yapmışlardır.

İlaç ve aşı ile ilgili önemli olan bazı noktalar şunlardır:

- Tıbbi yöntemleri kullanmak ve çare aramak
- Tedaviyi teşvik etmek
- Toplumsal hassasiyeti ve hastaya yardımı teşvik etmek
- Nebevi tıptan veya bitkisel tıbbi ürünlerden destek almak

Peygamber Efendimizin buna işaret eden bazı hadisleri ise şunlardır

Birinci Hadis:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "مَا أَنْزَلَ اللَّهُ دَاءً إِلَّا أَنْزَلَ لَهُ شِفَاءً."

Ebu Hüreyre'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: "Allah ne hastalık indirmişse mutlaka şifasını da indirmiştir."⁷⁰

⁶⁸ Zeynüddîn er-Râzî, *Muhtârü's-Sihâh*, 110; Ahmed Muhtar Ömer, *Mucemül-Lugatil-Arabiyye El-Muasıra*, (Kahire: Alemü'l-Kütüb, 2008), 1/792.

⁶⁹ Kal'aci-Kunibi, *Mu'cemu Lügatü'l-Fukaha*, 126.

⁷⁰ Buhârî, *el-Câmi 'u's-Şaḥîḥ*, 5/2151.

Bu hadis, her hastalığın tedavisinin mümkün olduğunu, hastalığı yenmek için araştırmak gerektiğini anlatmaktadır.

İkinci Hadis:

عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ الدَّاءَ وَالِدَوَاءَ، وَجَعَلَ لِكُلِّ دَاءٍ دَوَاءً، فَتَدَاوُوا، وَلَا تَدَاوُوا بِحَرَامٍ"

Ebü'd-Derdâ'dan (ra) nakledildiğine göre Allah Resulü (sav) şöyle buyurdu: "Allah hastalığı ve şifayı indirmiş ve her hastalığa şifa da vermiştir. O halde tedavi olun ve haram yollarla tedavi olmayın."⁷¹

Büyük sahabi Ebü'd-Derdâ'nın (ra) Peygamber Efendimizin (sav) sözlerini naklettiği bu hadiste Allah'ın, rahatsızlığı yani hastalığı indirdiğini, onunla birlikte şifa olan ilacı da indirdiğini açıklamaktadır. Bu hadiste aynı zamanda Allah Resulü, helal olanla tedaviyi emretmiş ve haram olanla tedaviyi yasaklamıştır.

Üçüncü Hadis:

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "لِكُلِّ دَاءٍ دَوَاءٌ فَإِذَا أَصَابَ دَوَاءُ الدَّاءِ بَرَأَ بِإِذْنِ اللَّهِ"

Cabir b. Abdullah'ın naklettiğine göre Allah Resulü (sav) şöyle buyurdu: "Her hastalığın bir devası vardır. Bir kimse hastalığın ilacını bulursa, Allah Teâlâ'nın izniyle hastalıktan şifa bulur."⁷²

Büyük sahabi Câbir'in Allah Resulünden rivayet ettiği bu hadis-i şerif, her hastalığın bir ilacı ve ilacının hastalığa uygun olması halinde Allah'ın izniyle şifanın da bulunacağını göstermektedir.

Dördüncü Hadis:

عَنْ أُسَامَةَ بْنِ شَرِيكٍ، قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ وَأَصْحَابَهُ كَأَنَّمَا عَلَى رُءُوسِهِمُ الطَّيْرُ، فَسَلَّمْتُ ثُمَّ قَعَدْتُ، فَجَاءَ الْأَعْرَابُ مِنْ هَاهُنَا وَهَاهُنَا، فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَتَدَاوَى؟ فَقَالَ: "تَدَاوُوا فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَمْ يَضَعْ دَاءً إِلَّا وَضَعَ لَهُ دَوَاءً، غَيْرَ دَاءٍ وَاحِدٍ الْهَرَمَ"

Üsâme b. Şerîk şöyle nakletmektedir: "Allah Resulünün ve ashabının yanına geldim. Sanki başlarında kuşlar varmış gibiydiler. Selam verdim ve oturdum. Sonra oradan buradan Bedeviler gelip şöyle dediler: Ey Allah'ın Resulü, tedavi olalım mı? Şöyle buyurdu: "Tedavi olun, çünkü Allah her hastalık için mutlaka bir deva yaratmıştır. Ancak bir dert müstesna, o da ihtiyarlıktır."⁷³

Bu hadis-i şerifte, seçkin sahabe Üsâme b. Şerîk (ra), Peygamber Efendimizin (sav) ashabının, önünde otururlarken tutumlarından bahseder ve onları şöyle tarif eder: Sükûnetlerinin yoğunluğundan, dikkatlerinden ve Allah Resulüne olan hürmetlerinden

⁷¹ Muhammed Nâsirü'd-Din el-Albânî, er-Ravdetü'n-Nediyye'ye Şerh, thk. Ali b. Hasan b. Ali b. Abdü'l-Hamid el-Halabî el-Atharî (Riyad: Dâru İbnü'l-Kayyim, 1423-2003), ve el-Albânî hadisin manası açısından sahih olduğunu belirtti, 3/154.

⁷² Müslim, el-Câmi'u's-Şaḥîḥ, 7/21.

⁷³ Tirmizî, el-Câmi'u's-Şaḥîḥ, "Hasen Sahih" demiştir "561/3

dolayı sanki başlarında kuşlar var gibiydiler. Onlar bu haldeyken bir grup insan meclise girerek Allah Resulüne (sav) tedavinin hükmünü sormaya başladılar. O da onlara: “Ölüm dışında her hastalığın çaresi vardır, zira ölümün çaresi yoktur.” diyerek cevap vermiştir.

İslam’ın, sebepleri dikkate almaya istekli olduğu; tedavi olmanın, hastalığa yakalanma durumunda uygulanması gereken çözümlerden biri olarak kabul edildiği bu Nebevi hadislerden açıkça anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber (sav) Allah’ın izniyle, şifası bulunmayan hiçbir hastalığın olmadığını açıkça bildirmiştir. Ayrıca Allah Resulünün “Her hastalığın bir çaresi vardır”, “Hastalığı da ilacını da verdi”, “Şifasını vermeden hastalık vermedi” hadislerinden tıbbi yöntemlerin araştırılmasına izin verildiği açıkça anlaşılmaktadır.

İşte Hz. Peygamber (sav), hastalık gibi şifanın da varlığını teyit etmektedir. Bu yüzden şifayı aramalı, umutsuzluğa kapılmamalı ve ölümcül olabilecek hastalıklara yenik düşmemeliyiz.

2.1.4.3. Bazı Alkollü Maddelerle Tedavi Olmak ve Bunların Sterilizatör ve Dezenfektan Olarak Kullanımı

Alkol Arapçada *el-kuhûl* (الكحول) kelimesiyle ifade edilir. Bu kelimenin anlamı şöyle açıklanmıştır: “Şarabın özü olan şeker ve nişastanın fermantasyonu sonucu ortaya çıkan, kendine özgü bir kokuya sahip, renksiz bir sıvıdır.”⁷⁴ Alkol kelimesinin aslı الغول olup “akla zarar vermek” anlamına gelir.⁷⁵

Kadim lügat sözlüklerinden ulaşılabilen kaynaklarda alkolün sözlük tanımı bulunamamıştır. Alkol kelimesinin, özellikle kimyasal açıdan karmaşık olması nedeniyle çağdaş bir terim olduğu düşünülmektedir. Terim olarak alkol, şarap gibi sarhoş edici maddeleri ifade etmektedir. Bu yüzden “alkollü içecekler” tabiri kullanılmaktadır. Kimyasal olarak ise Arapça Dünya Ansiklopedisi’nde şöyle tanımlanmaktadır: “Kimyasal olarak birbirine bağlanmış karbon, hidrojen ve oksijen atomlarından oluşan kimyasal bir bileşiktir. Tüm alkol molekülleri en az bir hidroksil grubu içerir.”⁷⁶

Alkol, tıpta bazı ilaçların çözülmesi, temizleme ve steril hale getirme gibi amaçlarla kullanılmaktadır.

⁷⁴ Mecmau’l-lugati’l-Arabiyye, (Kahire: el-Mu’cemü’l-Vasît, Dâru’d-Da’vet, t.y.), 2/778.

⁷⁵ Kal’aci-Kunibi, *Mu’cemu Lügatü’l-Fukaha*, 378.

⁷⁶ Din İşleri Başkanlığı Bilimsel Araştırma Birimi *Mawsu’at Sanai’ al-Halal* (Kuveyt: Wizarat al-Awqaf wa al-Shu’un al-Islamiyya, 1441 H - 2020 M), 1/90.

Şarap konusuna gelince, ilim adamlarına göre onun tanımı iki görüşe dayanmaktadır:

Birincisi: Üzümün sıkılıp, suyunun yoğun bir şekilde çıkarılması ve ateşte işlem görmeden doğal olarak (ısısı ayarlanmış loş bir ortamda bekletilip) köpürtülmesi.⁷⁷

İkincisi: Şarap (الخمير) ister meyve suyu olsun ister üzüm suyu, ister kaynatılmış olsun, ister çiğ olsun sarhoşluk veren bütün içeceklerdir. Cumhur (Şafiiler, Hanbeliler ve Malikiler) bunu söylemiştir.

İçki Kur'an'a, sünnete ve ümmetin icmâsına göre haramdır. Bu araştırmada belirtilmesinin nedeni; içkinin (الخمير), bazı maddelerinin tıbbi olarak hastaları tedavi etmek veya onları mikrop ve bakterilerden temizlemek için kullanılmasının yanında sarhoş etme özelliğine de sahip olmasıdır. Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: (مَا) (أَسْكَرَ كَثِيرُهُ، فَقَلِيلُهُ حَرَامٌ) "Çoğu sarhoşluk veren şeyin azı da haramdır."⁷⁸ Yani, bir içki çok tüketildiği için sarhoşluğa yol açıyorsa, sarhoşluğa yol açmasa bile bu içeceğin az bir miktarı haramdır. Sarhoşluktan kastedilen, insanların bildiği şekliyle aklını kaybetmek veya anormal davranışlarda bulunmaktır.

"إِنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ الدَّاءَ وَالذَّوَاءَ، وَجَعَلَ لِكُلِّ دَاءٍ دَوَاءً، فَتَدَاوُوا، وَلَا تَدَاوُوا بِحَرَامٍ"

Yukarıda da geçtiği gibi Ebü'd-Derdâ'nın Hz. Peygamber'den (sav) aktardığına göre: "Şüphesiz Allah, hastalığı ve şifayı indirmiş ve her hastalık için bir şifa kılmıştır; o halde tedavi olun ve haramlarla tedavi olmayın."⁷⁹

Bu hükmün, hastaların tedavisinde ve dezenfeksiyona yönelik önleyici tedbir olarak kullanılan alkollü maddeler için de geçerli olup olmadığı tartışmalıdır. Âlimlerin bu konuyla ilgili çok farklı görüşleri olduğundan bunların hepsini burada ifade etme imkânımız yok. Suriye İslam Konseyi'nin, kolonya vb. endüstriyel alkol içeren tıbbi bileşimlerde ve dezenfektanlarda alkolün yaygın kullanımı konusundaki kararına değinmekle yetineceğiz. Karar, özetle şöyledir:

a. Âlimler içkinin haramlığı ve manevi olarak necisliği konusunda ittifak etmişler, fakat fiziksel olarak necaseti konusunda ihtilaf etmişlerdir. Cumhur, içkiyi fiziksel olarak necis görürken ikinci bir görüş necis olarak görmemektedir. İkinci görüş bazı çağdaş fetvalara ve adı zikredilmeyen yeni ve eski âlimlere dayanmaktadır. Konsey, konuyla ilgili anlaşmazlığın önemli olduğunu ve değerlendirme ve içtihadı tabi olduğunu kabul etmiştir. Necis olduğunu söyleyenler, alkol kullanımını genel bir bela, zaruret ve ihtiyaç kabilinden görmüşlerdir.

⁷⁷ Bk. Ebü'l Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî bi şerhi Şaḥîhi'l-Buḥârî*, (Beyrut: Dârü'l-Marife, 1379), 10/47-48

⁷⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, Yorumlayan Muhakkik Arnaut ise "Sahih" demiştir. 11/119.

⁷⁹ Ebü Nuaym el-İsfahânî, *Et-Tıbbü'n-Nebevî*, 1/199.

b. Endüstriyel alkol şarap-içki sayılmaz, dolayısıyla necis olduğu söylenemez. Bu görüş birçok çağdaş araştırmacıya ve Şeyh Muhammed Reşit Rıza gibi âlimlere, ayrıca 22-24 Mayıs 1995'te toplanan Uluslararası İslam Fıkıh Akademisi'nin (Gıda ve İlaçta Yasak ve Necis Maddeler) başlıklı 210 (6/22) sayılı kararına da atfedilmiştir.

c. Endüstriyel alkolün, makul oranlarda kullanıldığında dezenfeksiyon ve sterilizasyon sağladığı tıbbi olarak bilinmektedir. İçkiye benzerliğine rağmen zehirli olup ölüme ve zarara yol açabilen, temas ettiği yüzeylerden hızla uçup giden bir maddedir.

Buna göre:

- Duvar, avlu, mobilya gibi yerlerin, yemek kaplarının ve diğer eşyaların dezenfekte edilmesi amacıyla ihtiyaç duyulduğunda endüstriyel alkol içeren sterilizatör ve dezenfektanların kullanılması caiz olup, yararları konusunda tıbbi önerilerde bulunmaktadır.
- Yemekten önce elleri suyla yıkamaya gerek kalmadan elleri bunlarla sterilize etmek caizdir, ancak etkisi kaybolup zarar vermeyecek duruma gelene kadar beklenmelidir.

d. Cerrahi operasyonlarda, yaralarda ve diğer harici kullanımlarda dezenfeksiyon amacıyla endüstriyel alkol kullanılması caizdir. Güvenli olduğu ve alternatifi olmadığı sürece aynı durum ilaç bileşimleri için de geçerlidir. Konsey ayrıca, eğer alternatif mevcutsa, bileşiminde alkollü maddelerin sokulmamasını da belirtmiştir. Bu yüzden alternatif olduğunda mutlaka o alınmalı ve alkol içeren ilaç terkedilmelidir.⁸⁰

2.2. Önleyici Tedbirlerin İbadetler Üzerindeki Etkisi

Enfeksiyondan korunmak için alınan önlemlerin yaşamın çeşitli alanlarında birçok etkisi vardır. Bunlardan bazıları sosyal ve ekonomik hayatı bazıları da dini ritüelleri ve ibadetleri etkilemektedir. Dini boyut Müslümanlar açısından büyük önem arz etmektedir ve bu yüzden ihmal edilemeyecek manevi bir gıdadır. Bulaşıcı hastalıkların önlenmesine yönelik alınan tedbirlerden dünya genelindeki Müslümanlar bariz bir şekilde etkilenmiştir. Zira bazı ritüellerin ve ibadetlerin icrasında birçok değişiklik meydana gelmiştir. Bu da bu değişiklikler konusunda inceleme ve içtihat yapmayı gerekli hale getirmiştir. Ayrıca Müslümanların bireyler ve toplumlar için kamu sağlığının korunmasına dünyayla birlikte katılmaları gerekmektedir.

Bu bağlamda Kovid-19 salgınının yayılmasından etkilenen en önemli ibadetler şunlardır:

⁸⁰ Bk. Suriye İslam Konseyi'nin 24 Aralık 2020 tarihli 37 Numaralı Fetvası, <https://sy-sic.com/?p=8711>

2.2.1. Ezan

Ezanın okunması en yaygın sünnetlerden biri olarak kabul edilir ve lafzı tüm İslam ülkelerinde aynıdır. Ezan sayesinde ülkenin Müslüman olup olmadığı anlaşılır. Ezanın okunduğu ülkeler, ezan okunmayan ülkelere farklı olarak Dârü'l-İslam hükmünde olup, bu hüküm Kur'an'a, Sünnete ve ümmetin icmâsına göre şer'i bir hükümdür. Ezan ile kalabalığa ve cemaate seslenilir ve farz namaz vaktinin geldiğinin habercisi mesabesindedir. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: “Namaza çağırdığınız zaman...”⁸¹ (وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ)

Mâlik b. Huveyris'in naklettiğine göre kendisine Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: “Namaz vakti gelince ezanı okuyun, kamet getirin, sonra en büyüğünüz namazı kıldırırsın.”⁸² (إِذَا خَضَرَتِ الصَّلَاةُ فَأَيْنَا وَأَقِيمَا، ثُمَّ لِيُؤْمَكَمَا أَكْبَرَكَمَا) Ezanın asıl formatı Müslümanların geneli tarafından bilinen formattır.

Koruyucu önlemler uygulandığında ezanın durumunu şu şekilde izah edebiliriz; Çağımızda bulaşıcı hastalıkların yayılmasıyla birlikte bazı İslam ülkelerinde bazı müezzinlerin, insanları evde namaz kılmakla yetinmeye teşvik etmek ve camilerde toplanmaktan kaçınmaları için ezanın lafızlarına “konaklarınızda namaz kılın” ya da “evlerinizde namaz kılın” gibi lafızlar ekledikleri görülmüştür. Bunun hükmü konusunda aşağıdaki hadislerle dikkat çekilmiştir:

Birinci Hadis:

عَنْ نَافِعٍ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ أَدَّنَ بِالصَّلَاةِ فِي لَيْلَةٍ ذَاتِ بَرْدٍ وَرِيحٍ، فَقَالَ: أَلَا صَلُّوا فِي الرَّحَالِ، ثُمَّ قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَأْمُرُ الْمُؤَدِّنَ، إِذَا كَانَتْ لَيْلَةٌ بَارِدَةٌ ذَاتُ مَطَرٍ يَقُولُ: "أَلَا صَلُّوا فِي الرَّحَالِ"

Nâfi'nin rivayetine göre İbn Ömer (ra) soğuk ve rüzgârlı bir gecede namaz için ezan okudu ve ardından şöyle dedi: “Haydi! Konaklarınızda namaz kılın.” Sonra şöyle dedi: Allah Resulü (sav), soğuk ve yağmurlu bir gecede müezzinin “Haydi! Konaklarda namaz kılın” demesini emrederdi.⁸³

Nâfi'in İbn Ömer'den (ra) rivayet ettiği bu hadis, İbn Ömer'in soğuk ve rüzgârlı bir gecede namaz vakti ezan okuduğundan söz etmektedir. Ezanın lafzında “Konaklarınızda namaz kılın” şeklinde bir lafız geçmektedir ve İbn Ömer de Allah Resulünün (sav) soğuk ve yağmurlu gecelerde müezzinine “Konaklarınızda namaz kılın” sözünü emretmesiyle bu lafzı çağrıda kullandığını ifade etmiştir.

⁸¹ Mâide Suresi 5/58.

⁸² Buhârî, *el-Câmi 'u's- Şaḥîḥ*, 1/234.

⁸³ Buhârî, *el-Câmi 'u's- Şaḥîḥ*, 1/237.

Ezan lafızlarına ekleme yapma konusunda âlimler arasında ihtilaf vardır: Bazı âlimler, eklenecek lafzın “hayye ala’s-salâh” lafzı yerine konulması gerektiğini söylemektedir. Aşağıda gelen hadislerde bu konuya değinilmektedir. Diğer bazı âlimler ise “Konaklarınızda namaz kılın” lafzının ezanın bitiminden sonra söylenmesi gerektiğini söylemektedir.

İkinci Hadis:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ أَنَّهُ قَالَ لِمُؤَدِّيهِ فِي يَوْمٍ مَطِيرٍ: "إِذَا قُلْتَ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ فَلَا تَقُلْ: حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، قُلْ: صَلُّوا فِي بُيُوتِكُمْ". قَالَ: فَكَأَنَّ النَّاسَ اسْتَنْكَرُوا ذَلِكَ فَقَالَ: "أَتَعْجَبُونَ مِنْ ذَا؟ قَدْ فَعَلَ ذَا مَنْ هُوَ خَيْرٌ مِنِّي، إِنَّ الْجُمُعَةَ عَزَمَةٌ وَإِنِّي كَرِهْتُ أَنْ أُخْرِجَكُمْ فَتَمَشُّوا فِي الطِّينِ وَالنَّحَصِ"

Abdullah b. Abbas (ra), yağmurlu bir günde müezzine şöyle dedi: “Eşhedü el-lâ ilâhe illallâh, eşhedü enne Muhammeder Rasûlüllâh dediğinde Hayye ala’s-salâh deme! De ki: Namazınızı evlerinizde kılın.” Müezzin: “Sanki insanlar bunu kınarlar.” dedi. İbn Abbas: “Kimin, ne tuhafına gidiyor? Bunu benden daha hayırlı biri yaptı. Cuma önemli bir gün ve sizi zorlamak hoşuma gitmiyor, bu nedenle çamur ve toprakta yürüyorsunuz.” dedi.⁸⁴

Hadiste İbn Abbas’ın (ra) şiddetli yağmur yağdığı bir günde müezzine iki şehadetten sonra “hayye ala’s-salâh” lafzı yerine “Namazınızı evlerinizde kılın” demesini emrettiği rivayet edilmiştir. İnsanlar da bu konuyu kınamıştır. İbn Abbas ise yapmış olduğunu Peygamberin (sav) yaptığıyla haklı çıkarmıştır. Yani Hz. Peygamber’in (sav) bunu yapmış veya müezzine bunu yapmasını emretmiş ve böylece çamurda yürümenin sıkıntısını ortadan kaldırmıştır.

Önceki iki nasta Hz. Peygamber’in (sav) müezzine soğuk ve yağmurlu bir gecede ezan metninin başına “Haydi! Konağınızda namaz kılın” lafzını eklemesini emrettiği açıktır. Ayrıca büyük sahabe Abdullah b. Abbas müezzine yağmurlu bir günde “Namazınızı evlerinizde kılın” lafzını “hayye ala’s-salâh” lafzıyla değiştirmesini emrederek aynısını yapmıştır. İnsanlar onun yaptığını kınayınca onlara; Peygamber Efendimizi işaret ederek “bunu, benden daha hayırlı olan biri yaptı” demiştir.

Kuşkusuz, konaklarda ve evlerde namaz kılma ruhsatı, elbisesini su ve çamurla ıslatarak ibadet eden kişiye zarar verebilecek veya soğuk havalarda çıkması nedeniyle onu hastalığa maruz bırakabilecek yağmur ve dolunun varlığından kaynaklanmıştır.

Bu iki hadis, bulaşıcı hastalıkların yayıldığı bir zamanda zararın illetinde müşterek durum olması nedeniyle evde namaz kılınmasıyla kıyas edilebilir. Nitekim bulaşıcı salgın zamanlarında camilerde, meydanlarda, salonlarda toplanmanın verdiği

⁸⁴ Müslim, *el-Câmi ‘u’s- Şaḥîḥ*, 1/485.

zarar, soğuk ve yağmurlu bir günde olduğundan daha şiddetli ve daha tehlikelidir. İnsanlar bunu, Covid-19 adı verilen yeni hastalığın yayılmasıyla net bir şekilde görmüştür. Zira salgının yayılımı sırasında gerçekleşen hemen hemen her toplantıda, birçok kişinin hayatına mal olan bu hastalığa maruz kalanlar olmuştur.

Hız. Peygamber'in (sav) hasta olan kişilere veya soğuk, yağmur gibi kötü hava şartlarında evde namaz kılma ruhsatı vermesi, İslam'ın insan sağlığına ve korunmasına verdiği önemi göstermektedir. Salgın hastalık dönemlerinde kalabalık yerlerde toplanmak, yağmurun etkisinden daha büyük bir zarara yol açar, çünkü bu tür yerler hastalıkların hızla yayılmasına neden olur. Bu nedenle, bulaşıcı hastalıkların yayıldığı zamanlarda veya zorlu hava koşullarında evde namaz kılma izni, sağlığın korunması için alınan bir tedbirdir. Bu talimatların, yetkili sağlık otoritelerinin önerileri ve her toplumun kendi özel koşulları dikkate alınarak uygulanması gerekmektedir.

2.2.2. Salgın Dönemlerinde Cuma Namazı ve Cemaatle Namaz

Cuma namazı cemaatle kılınması farz olan bir namazdır.⁸⁵ Beş vakit namazın da cemaatle kılınması teşvik edilmiş, tek başına kılınan namazdan yirmi yedi kat daha sevap olduğu bildirilmiştir.⁸⁶

İslam dininde cuma ve cemaat namazları büyük öneme sahip olup, Müslümanları bir araya getiren, aralarındaki sosyal ve manevi bağları güçlendiren temel dini ibadetlerden biri olarak kabul edilmektedir. Cuma ve cemaat namazlarının İslam'daki önemini açıklayan bazı noktalar şunlardır:

- **Birlik ve beraberliğin teşvik edilmesi:** Farklı kültür ve milletlerden Müslümanların bir arada toplanması, aralarındaki birlik ve beraberliğin güçlenmesine, Müslümanlarda İslam ümmetine aidiyete, manevi ve sosyal bağlılık duygusunun oluşmasına neden olmaktadır.
- **İbadet ve takvanın teşvik edilmesi:** İbadet eden, hutbe ve vaazı dinleyerek din hakkında daha derin bir anlayış kazanır ve davranış ve ahlakını geliştirmeye motive olur.
- **İrşat ve yönlendirmenin teşvik edilmesi:** Vaaz ve ders vermek üzere bir araya gelerek genel manada Müslümanların doğru İslami değer ve prensiplere yönlendirilmesi, olumsuz ve yasak davranışlara karşı uyarılması sağlanmakta,

⁸⁵ İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdülazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkî. Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr. thk. Ahmed Abdülmevcud Adil - Muhammed Mauz Ali, (Beyrut: Dâr al-Kütübi'l-İlmiyye, 1423), 1/589, 595.

⁸⁶ Buhârî, *el-Câmi 'u's- Şaḥîḥ*, Ezan 30.

bu da daha bilinçli ve dindar bir İslam toplumunun oluşmasına katkı sağlamaktadır.

Cuma namazı ve vakit namazların cemaatle kılınmasını teşvik eden ve terk edilmemesi konusunda uyarıda bulunan naslar çoktur ancak İslam, kolaylığı, her zaman ve mekâna uygunluğu ve ortaya çıkabilecek her türlü gelişmeye uygunluğu nedeniyle bazı durumlarda cuma ve cemaat namazlarının terk edilmesine izin vermektedir. Bunların en önemlileri korku ve hastalıktır.

Bu konuda Peygamber Efendimizin sünnetinde zikredilenler arasında şunlar vardır:

Birinci Hadis:

عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ فِي غَزْوَةِ خَيْبَرٍ: "مَنْ أَكَلَ مِنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ يَغْنِي الثَّوْمَ فَلَا يَقْرِبُنَا مَسْجِدَنَا"

İbn Ömer'den rivayetle Peygamber (sav) Hayber savaşında şöyle buyurmuştur: "Kim bu ağaçtan -yani sarımsaktan- yerse camimize yaklaşmasın."⁸⁷

İbn Ömer'in rivayet ettiği bu hadiste, Hz. Peygamber (sav) kokusuyla ibadet edenlere eziyet etmemek için sarımsak yiyen kişinin mescide girmesini yasaklamaktadır. Bu yasak, Hendek Savaşı'nda Allah Resulü (sav) tarafından getirilmişti.

İkinci Hadis:

عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ: مَرَضَ النَّبِيُّ ﷺ فَاشْتَدَّ مَرَضُهُ، فَقَالَ: "مُرُوا أَبَا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ بِالنَّاسِ". قَالَتْ عَائِشَةُ: إِنَّهُ رَجُلٌ رَقِيقٌ، إِذَا قَامَ مَقَامَكَ لَمْ يَسْتَطِعْ أَنْ يُصَلِّيَ بِالنَّاسِ. قَالَ: "مُرُوا أَبَا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ بِالنَّاسِ". فَعَادَتْ فَقَالَ: "مُرِي أَبَا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ بِالنَّاسِ، فَإِنَّكَ صَوَّاجِبٌ يُوسَفُ"

Ebu Musa'dan rivayetle, şöyle dedi: Peygamber (sav) hastalandı. Hastalığı ağırlaşınca şöyle buyurdu: "Ebu Bekir'e emredin, insanlara namazı kıldırın." Aişe ona: "O, yumuşak kalpli bir kimsedir, senin makamına geçtiğinde insanlara namaz kıldırıamaz." Hz. Peygamber tekrar: "Ebu Bekir'e emredin, insanlara namaz kıldırın." dedi. Sonra Hz. Aişe'ye geri döndü ve şöyle dedi: "Ebu Bekir'e söyle, insanlara namaz kıldırın. Siz kadınlar, Yusuf'un arkadaşlarısınız."⁸⁸

Üçüncü Hadis:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ أَنَّهُ قَالَ لِمُؤَدِّيهِ فِي يَوْمِ مَظِيرٍ: "إِذَا قُلْتَ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ فَلَا تَقُلْ: حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، قُلْ: صَلُّوا فِي بُيُوتِكُمْ". قَالَ: فَكَانَ النَّاسُ اسْتَنْكَرُوا ذَلِكَ فَقَالَ: "أَتَعْجَبُونَ مِنْ دَأَى؟ قَدْ فَعَلَ ذَا مَنْ هُوَ خَيْرٌ مِنِّي، إِنَّ الْجُمُعَةَ عَزْمَةٌ وَإِنِّي كَرِهْتُ أَنْ أُخْرِجَكُمْ فَنَمَشُوا فِي الطَّيْنِ وَالنَّحْصِ"

⁸⁷ Buhârî, el-Câmi 'u's- Şaḥîḥ, 1/292.

⁸⁸ Buhârî, el-Câmi 'u's- Şaḥîḥ, 1/240.

Abdullah b. Abbas (ra), yağmurlu bir günde müezzine şöyle demiştir: “Eşhedü el-lâ ilâhe illallâh, eşhedü enne Muhammeder Rasûlüllâh dediğinde Hayye ala’s-salâh deme! De ki: Namazınızı evlerinizde kılın.” Müezzin: Sanki insanlar bunu kınıyorlar.” dedi. İbn Abbas: “Kimin ne tuhafına gidiyor? Bunu benden daha hayırlı biri yaptı. Cuma önemli bir gün ve sizi zorlamak hoşuma gitmiyor, bu nedenle çamur ve toprakta yürüyorsunuz.”⁸⁹

Bu naslar aracılığıyla, Hz. Peygamber (sav), başkalarına zarar vermesi durumunda cemaat namazının terk edilmesine izin verdiği açıkça görülmektedir. Sarımsak yiyenlerin camiye gelmesini ve ibadet edenlerle temasını kokusu ile ibadet edenlere eziyet vermemesi için yasaklamıştır. Çünkü koku onlara zarar verecektir. Kuşkusuz bulaşıcı bir hastalığın ibadet edenlere verdiği zarar, sarımsak kokusundan daha zararlı, hatta öldürücüdür. Bu nedenle Hz. Peygamber bir başka hadislerinde enfeksiyonun yayılmaması ve musibetin topluma bulaşmaması için hasta kişinin sağlıklı kişinin yanına gitmemesi konusunda uyarıda bulunmuştur.

Bu nedenle âlimler, cemaat namazını kaçırmanın caiz olduğu mazeretlerden biri olarak hastalığı zikretmişlerdir. Hz. Peygamber (sav), hastalığı ağırlaştığında hastalığı bulaşıcı olmadığı halde Ebu Bekir’e namaz kıldırmasını emretmişti.

Bulaşıcı bir hastalık nedeniyle cuma namazına katılmamak daha iyidir. Büyük sahabe Abdullah b. Abbas (ra), insanları yağmurda ve çamurda Cuma namazına katılmaya zorlamayı kerih görmüş, hatta müezzinin ezan sırasında insanların evlerinde namaz kılması için seslenmesini emretmişti. Onun bu davranışı halkın tuhafına gidince, Peygamber Efendimize nispeten bu davranışı kendisinden daha hayırlı birisinin sergilediğini açıklamıştır. Çamurlu ve yağmurlu bir günde durum böyleyse, bulaşıcı hastalığın yayıldığı bir dönemde daha evladır.

Burada şunu belirtmek gerekir ki, salgın hastalıklarda cuma namazı ve genel olarak cemaat namazlarından kaçınma çağrısı, Müslüman yöneticilerin, kötülükleri önleyici ve fayda sağlayıcı bir görev olarak gördükleri emirlerine tabidir.

Yukarıda anlatılanlara dayanarak: Nebevi sünnetin sağlık yönünü gözettiği bizim için açıktır. Zira nebevi sünnet hastanın acısını hafifletmek için ona iltimas geçmiş, hatta hastalığı bulaşıcı ise toplantılardan kaçınmasını zorunlu kılmıştır. Cüzzamlının hadisinde de belirttiğimiz gibi, Hz. Peygamber’in (sav); “Zarar vermek de zarar görmek de yoktur.” hadisi nedeniyle Peygamber (sav) ona: “Biz senin biatını aldık, sen geri dön” buyurmuştur.

⁸⁹ Müslim, *el-Câmi ‘u’ş- Şaḥîḥ*, 2/485.

İbn Hacer el-Askalânî, cüzamlıların cami ve havralardan menedilmesi konusunda ulema arasında bir görüş ayrılığına değinerek şöyle demiştir: “Âlimler cüzamlıların sayısı çok olduğunda mescit ve camilerden menedilip edilmemeleri ile sağlıklı kişilerden ayrı kendilerine başka bir yer tahsisi konusunda ihtilafın olduğunu belirtir. Bununla beraber onları camiden ve Cuma namazından tamamen menetmediklerini ifade eder.”⁹⁰

2.2.3. Hac ve Umre

Hac ve umre İslam’ın önemli ibadetlerinden biridir. Çünkü hac, İslam’ın beşinci şartıdır ve gücü yeten herkesin ömründe bir kez bile olsa hac yapması gerekir. Vakti Zilhicce ayıdır ve Ebu Hüreyre’nin rivayet ettiği bir hadiste şöyle buyurulmuştur: Hz. Peygambere (sav) soruldu: “Hangi amel daha hayırlıdır?” Hz. Peygamber: “Allah’a ve Resulüne iman” dedi. Denildi ki: Sonra nedir? Şöyle buyurdu: “Allah yolunda cihat”. Denildi ki: Sonra nedir? Dedi ki: “Kabul edilmiş bir Hac”⁹¹

Umre, Peygamber Efendimizin (sav) müekked sünnetinden kabul edilmesinin yanında yılın herhangi bir gününde eda edilebilir. Faziletleri hakkında Ebu Hüreyre şöyle demiştir: Allah Resulü (sav) şöyle buyurmuştur: “İki umre, aralarında işlenen günahlara kefarettir. (Allah tarafından) kabul gören haccın karşılığı ise ancak cennettir.”⁹²

Bu iki ibadetin önemi şu noktalarda öne çıkmaktadır:

- **Günah ve hataların temizlenmesi:** Ebu Hüreyre’den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resulü (sav) şöyle buyurmuştur: “Kim bu Beyti hacceder ve fuhuş ve ahlaksızlık yapmazsa, anasından doğduğu günkü gibi geri döner.” (مَنْ حَجَّ)⁹³ Bu hadis, hac ihlasla yapıldığında hacıların günahlarının bağışlanacağına ve onları günahlardan arınmış bir şekilde hac yaptıktan sonra yeniden doğmuş gibi kılacağına işaret etmektedir.
- **Safların birleştirilmesi ve İslam birliğinin güçlendirilmesi:** Dünyanın her yerinden gelen hacıların Mekke’de toplanması safları birleştirir ve insanları tek Allah’a ibadet etmek için bir araya getirir. Bu da Müslümanlar arasındaki birlik ve beraberliğin güçlenmesine ve birbirleriyle olumlu etkileşime girmesine katkı sağlar.

⁹⁰ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu’l-bârî bi şerhi Şaḥîhi’l-Buḥârî*, 10/163.

⁹¹ Buhârî, *el-Câmi’u’s-Şaḥîḥ*, 2/553.

⁹² Buhârî, *el-Câmi’u’s-Şaḥîḥ*, 2/629.

⁹³ Buhârî, *el-Câmi’u’s-Şaḥîḥ*, 2/646.

- **Değerlerin ve ahlakın öğretilmesi:** Hac ve Umre sırasında Müslümanlar sabır, tahammül, hoşgörü, tevazu ve Allah’a tevekkülü öğrenirler, bu da İslam’ın değerlerini pekiştirir, kalplerinde maneviyat ve takvayı derinleştirir.
- **Ahdin ve imanın yenilenmesi:** Hac ve Umre, Müslümanların Allah’la olan ahitleşmesini yenilemeleri ve imanlarını güçlendirmeleri için bir fırsat olarak değerlendirilmektedir. Bu vasıta ile itaat ve ibadet ortamı içinde yaşarlar, dinin hayatlarındaki önemini hatırlatan amellerde bulunurlar.
- **Sosyal iletişim ve deneyim alışverişi sağlaması:** Hac ve Umre, Müslümanlar için birbirleriyle sosyalleşme ve dini deneyim ve tecrübe alışverişinde bulunma fırsatı oluşturarak hacıların kişisel ve manevi deneyimlerini zenginleştirir.

Koruyucu Tedbirlerin Hac ve Umreye Etkisi:

Peygamberi (sav) döneminden günümüze kadar her yıl pek çok Müslüman Allah’ın ve Resulünün bu iki ibadeti yerine getirme emrine uymaya alışmıştır.

Ancak bulaşıcı hastalıkların yayılması nedeniyle bu ibadetin terk edilmesini, ertelenmesini isteyenlerin olduğunu da görebilmekteyiz. Nitekim bunu yeni bulaşıcı hastalık korona virüsünün yayıldığı yılda gördük. Birçok yönetici vatandaşlarının ülke dışına seyahat etmesini engellemeye başvurmuş ve Suudi Arabistan Krallığı Hac ve Umre görevlerini yerine getirmek için gelenleri kabul etmeyi reddetmiştir. Bu iki ibadet, o yıl, sıkı sağlık önlemleriyle, topraklarında yaşayan belirli sayıda insanla sınırlı kalmıştır. Bu, dünyadaki sağlık kuruluşlarının tavsiyelerine göre belirli bir süre için geçerli olmuştur.

Allah Resulünün (sav) sünnetinde bu yasağı ifade eden bir delilin olup olmadığı tartışılmıştır. Bu tartışmanın nedeni hacın farz oluşunun kesinliğidir.

Birincisi: Peygamber hadislerine geçmeden önce, Cenab-ı Hakk’ın Kitabında gücü yetenlerin hac yapması emri gelmiş ve Cenab-ı Hakk şöyle buyurmuştur:

وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيْلًا وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِيْنَ

“Yoluna gücü yetenlerin o evi hacetmesi, Allah’ın insanlar üzerinde bir hakkıdır.”⁹⁴

İkincisi: Haccın farzı ve fazileti ile ilgili pek çok hadis-i şerif zikredilmiş olup, burada anlatılanlar araştırmanın konusuna hizmet etmektedir.

Birinci Hadis:

⁹⁴ Âl-i İmrân Suresi 3/97.

عن عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ، قَالَ: بَيْنَمَا نَحْنُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ ذَاتَ يَوْمٍ، إِذْ طَلَعَ عَلَيْنَا رَجُلٌ شَدِيدُ بَيَاضِ الثِّيَابِ. شَدِيدُ سَوَادِ الشَّعْرِ. لَا يُرَى عَلَيْهِ أَثَرُ السَّقَرِ. وَلَا يَعْرِفُهُ مِمَّا أَحَدٌ. حَتَّى جَلَسَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ. فَأَسْنَدَ رُكْبَتَيْهِ إِلَى رُكْبَتَيْهِ. وَوَضَعَ كَفَّيْهِ عَلَى فَخْذَيْهِ. وَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ! أَخْبِرْنِي عَنِ الْإِسْلَامِ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "الْإِسْلَامُ أَنْ تَشْهَدَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ. وَتُقِيمَ الصَّلَاةَ. وَتُؤْتِيَ الزَّكَاةَ. وَتَصُومَ رَمَضَانَ. وَتَحُجَّ الْبَيْتَ، إِنْ اسْتَطَعْتَ إِلَيْهِ سَبِيلًا" قَالَ: صَدَقْتَ. قَالَ فَعَجَبْنَا لَهُ. يَسْأَلُهُ وَيُصَدِّقُهُ. قَالَ: فَأَخْبِرْنِي عَنِ الْإِيمَانِ. قَالَ: "أَنْ تُؤْمِنَ بِاللَّهِ، وَمَلَائِكَتِهِ، وَكُتُبِهِ، وَرُسُلِهِ، وَالْيَوْمِ الْآخِرِ. وَتُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ" قَالَ: صَدَقْتَ. قَالَ: فَأَخْبِرْنِي عَنِ الْإِحْسَانِ. قَالَ: "أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ. فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ، فَإِنَّهُ يَرَاكَ". قَالَ: فَأَخْبِرْنِي عَنِ السَّاعَةِ. قَالَ: "مَا الْمَسْئُولُ عَنْهَا بِأَعْلَمَ مِنَ السَّائِلِ" قَالَ: فَأَخْبِرْنِي عَنْ أَمَارَتِهَا. قَالَ: "أَنْ تَلِدَ الْأُمَةُ رَبَّتَهَا. وَأَنْ تَرَى الْخِفَاءَ الْعُرَاءَ الْعَالَةَ رِعَاءَ الشَّاءِ، يَتَطَاوَلُونَ فِي الْبُنْيَانِ". قَالَ ثُمَّ انْطَلَقَ. فَلَبِثْتُ مَلِيًّا. ثُمَّ قَالَ لِي: "يَا عُمَرُ! أَتَدْرِي مَنْ السَّائِلُ؟" قُلْتُ: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ: "فَإِنَّهُ جِبْرِيلُ أَتَاكُمْ يَعْلَمُكُمْ دِينَكُمْ"

Ömer b. Hattab'dan (ra) rivayetle şöyle dedi: Biz Allah Resulünün (sav) yanında iken, bir gün önümüze elbiseleri bembeyaz, saçları son derece siyah bir adam ortaya çıktı. Üzerinde seyahatin izleri görülüyor. Hiçbirimiz onu tanımıyorduk. Ta ki Peygamberin (sav) yanına oturdu ve dizlerini dizlerine yasladı. Avuçlarını uyluklarının üzerine koydu ve şöyle dedi: Ya Muhammed! Bana İslam'ı anlat. Allah Resulü (sav): "İslam, Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şahadet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, Ramazan orucunu tutmak ve gücün yettiği takdirde Beyt'i hacetmektir." Buyurdu. Dedi ki: "Doğru söyledin." Ömer; "Ona sorup tasdik etmesine hayret ettik" dedi.

Dedi ki: "O halde bana imanı anlat." Şöyle buyurdu: "Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine ve ahiret gününe, kadere, onun hayrına ve şerrine iman etmek." Dedi ki: "Doğru söyledin."

Dedi ki: "Bana ihsanı anlat." Şöyle buyurdu: "Allah'a, onu görüyormuşsun gibi, sen O'nu görmüyorsan da O seni görüyor gibi ibadet etmen."

Dedi ki: "O halde bana kıyametten haber ver." Dedi ki: "Onu soran, soruyu sorandan daha fazla bilgi sahibi değildir."

Dedi ki: "O halde bana bunun alametlerini anlat." Dedi ki: "Kadın kölenin efendisini doğurması ve çıplak ayaklı, çıplak, yoksul çobanların binalar inşa etmede yarıştığını görmek."

Ömer (ra) dedi ki: "Sonra ayrıldı. Bu yüzden uzun süre kalakaldım." Sonra bana (sav) şöyle dedi: "Ey Ömer! Soruyu soran kim biliyor musun?" Dedim ki: "Allah ve Resulü daha iyi bilir." O da şöyle dedi: "O size dininizi öğretmek için gelen Cebrail'dir."⁹⁵

İkinci Hadis:

⁹⁵ Müslim, *el-Câmi'u's-Şaḥîḥ*, 24/509.

عن الْحَجَّاجِ بْنِ عَمْرٍو الْأَنْصَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: " مَنْ كُسِرَ أَوْ عَرَجَ فَقَدْ حَلَّ، وَعَلَيْهِ حَجَّةٌ أُخْرَى "

Haccâc b. Amr el-Ensârî, Hz. Peygamber'in (sav) şöyle buyurduğunu nakleder: "Kimin bir tarafı kırılır veya ayağı sakatlanırsa, hemen ihramdan çıkar ve gelecek sene hac yapması gerekir."⁹⁶

Üçüncü Hadis:

عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ مَرَّ بِامْرَأَةٍ مَجْدُومَةٍ وَهِيَ تَطُوفُ بِالْبَيْتِ، فَقَالَ لَهَا: "يَا أُمَّةَ اللَّهِ. لَا تُؤْذِي النَّاسَ. لَوْ جَلَسْتَ فِي بَيْتِكَ". فَجَلَسَتْ. فَمَرَّ بِهَا رَجُلٌ بَعْدَ ذَلِكَ. فَقَالَ لَهَا: إِنَّ الَّذِي كَانَ قَدْ نَهَاكَ قَدْ مَاتَ، فَأَخْرَجِي. فَقَالَتْ: "مَا كُنْتُ لِأَطِيعَهُ حَيًّا وَأَعْصِيَهُ مَيِّتًا".

İbn Ebî Müleyke'den rivayete göre Ömer b. Hattab (ra) cüzzam hastası bir kadının Kâbe'yi tavaf ettiğini görünce ona: "Ey Allah'ın kulu! Evinde otursan da insanlara eziyet etmesen" dedi. Bunun üzerine kadın tavafı bırakıp evine gitti, bir daha da dışarı çıkmadı. Hz. Ömer vefat edince kendisine: "Seni tavaftan alıkoyan kimse vefat etti, dışarı çıkabilirsin" deyince kadın: "Sağlığında itaat ettiğim kimseye öldükten sonra isyan edemem" dedi.⁹⁷

Bu konuda zikredilen ve güç yetirmenin tefsirinde Cenâb-ı Hakk'ın sözlerinden yola çıkarak âlimlerin hakkında büyük ihtilafa düştüğü nas ve hadislerden bazıları şunlardır: "Yoluna gücü yetenlerin o evi haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır." Ve hadiste gelen: "Yoluna gücün yeterse Beyti haccedebilirsiniz." lafzıdır.

Bazıları şöyle dedi: Güç yetirmek, yolluk ve binek sağlama yeteneğidir.

Bazıları da şöyle dedi: Güç yetirmek, Mekke'ye ve haccın gereklerinin yapıldığı yerlere, büyük zorluklar yaşamadan, kendisinin ve malının güvenliğini sağlayarak ulaşabilme yeteneğidir.

Bazıları da güç yetirmeyi iki kısma ayırdı: Buna doğrudan kendi kendinin güç yetirmesi ve buna başkaları aracılığıyla güç yetirmesi, aynı zamanda Mekke'de ikamet eden ve ona yakın olanlar ile ondan uzakta olanlar arasındaki ayrımı da içerir.⁹⁸

Âlimler Haccın hemen yapılıp yapılmaması konusunda ihtilaf etmişlerdir: Buna göre âlimlerden bazıları, farzların şartlarının yerine getirilmesi durumunda hızlı olmanın gerekli olduğunu söyledi. Diğerleri bunun yavaş yavaş olduğu görüşünde oldular ve Peygamberin (sav), eşlerinin ve birçok sahabenin Hac daha önce farz kılınmış olmasına

⁹⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 24/509.

⁹⁷ Muhammed b. Abdülbaki b. Yusuf ez-Zürkânî el-Mısırî el-Ezherî, *Şerhu'l-Muvaṭṭa'*, thk. Taha Abdür-rauf Sa'd, (Kahire: Mektebetü's-Sekâfiyyeti'd-Dîniyye, 1424-2003), 2/601.

⁹⁸ Abdulhakim Ay, *Sünnetin Teşri Değeri Açısından Hac Ahkâmının Hadislerdeki Dayanakları*, (İstanbul: Çıra Akademi, 2024), 102-104.

rağmen, Hac'ı Hicretin 10. yılına kadar ertelediği belirtilerek, haccın yapılmasının terâhî üzere olduğu bildirilmiştir.⁹⁹

Haccın hemen yapılmasının farz olduğunu söyleyenler,

من أراد أن يحجَّ، فليتعجل فإنه قد تضلَّ الضَّالَّة، ويمرض المريض، وتكون الحاجة

Hz. Peygamber' in (sav); “Hac yapmak isteyen kişi acele etsin. Çünkü hasta olabilir, (servetini, parasını) yitirebilir, ihtiyacı ortaya çıkabilir”¹⁰⁰ hadisini delil olarak gösterdiklerinden özellikle bulaşıcı salgınların olduğu dönemlerde ikinci görüş uygulanabilir.

Hac yapmada acele edilmesinin sebeplerinden biri de hastalığın zorluğundan dolayı hastanın korkusudur. Ancak hastalık ortaya çıktığı zaman ve herhangi bir hastalık değil de herkesi öldüren salgın bir hastalık olduğunda yavaş davranmanın ve haccı erteleme nin caiz olduğunu söyleyenlerin beyanını tercih etmek mümkündür. Nitekim bu bela bitene kadar ümmetin içinde bulunduğu durum budur.

Hz. Peygamber (sav), kırığı veya topallığı nükseden kimsenin durumunu dikkate alarak şöyle buyurmuştur: “Kimin bir tarafı kırılır veya ayağı sakatlanırsa, hemen ihramdan çıkar ve gelecek sene hac yapması gerekir.” Ömer b. Hattab (ra) bulaşıcı bir hastalığa, cüzzama yakalanmış bir kadının yanından geçerken İslam şeriatının kolaylığının ve insanların emniyeti ve سلامتini korumasının en güzel örneğini sunmuştur. Zira kadın Kâbe'yi tavaf ederken ona “Ey Allah'ın kulu! Evinde otursan da insanlara eziyet etmesen” demiş ve bunun üzerine kadın tavafı bırakıp evine gitmiş, bir daha da dışarı çıkmamıştır.

Zaruret kendi ölçüsünde takdir edilir ve bu konuda Müslüman âlim ve imamlara başvurmak gerekir. Dolayısıyla burada İslam'ın şartlarından birisinin ve felaketler anında bu şartın bozulmasının konuşulması tek tek şahısların işi değildir. Salgın hastalıklar nedeniyle kitlesel ölümlerin yaşandığı dönemlerde insanların can güvenliğini sağlamak için tedbirlere uyulması zorunlu görülmelidir.

2.3. Bulaşıcı Hastalık Nedeniyle Ölenlerin Durumu

Allah, insanı hayatta iken, hatta öldükten sonra bile diğer bütün yaratıklara göre şerefli ve üstün kılmıştır. Bu, Yüce Allah'ın, ölümlerin korunması gereken bir haysiyete sahip olduğunu insana öğretmeye özen gösterdiği Kabil ve Habil'in hikâyesinde açıkça görülmektedir. O zaman Allah, Kabil'in kardeşi Habil'i nasıl gömeceğini görmesi için

⁹⁹ Abdulhakim Ay, *Sünnetin Teşri Değeri Açısından Hac Ahkâmının Hadislerdeki Dayanakları*, (İstanbul: Çıra Akademi, 2024), 107.

¹⁰⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/332.

yeri eşeleyen bir karga göndermişti. Zira onu açıkta ölü bırakmış cesediyle ne yapacağını bilmiyordu. Yüce Allah şöyle buyurur:

فَبَعَثَ اللَّهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْأَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ يُورِي سَوْءَ أَخِيهِ قَالَ يُوتِلْتِي أَعْجَزْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هَذَا
الْغُرَابِ فَأُورِيَ سَوْءَ أَخِي فَأَصْبَحَ مِنَ النَّادِمِينَ

“Allah, kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini ona göstermek için yeri eşeleyen bir karga gönderdi. (Katil kardeş) «Yazıklar olsun bana! Şu karga kadar da olamadım mı ki, kardeşimin cesedini gömeyim» dedi ve ettiğine yananlardan oldu.”¹⁰¹

Hiz. Peygamber’in (sav) gönderilişinden günümüze, Nebevi Sünnet te bunu yolu izlemiştir. Öyle ki hadis âlimleri, cenaze hükümleri hakkında Hiz. Peygamber (sav) rivayet edilenleri naklettikleri kitaplar, fasıllar ve bölümler tahsis etmiştir. Bunlar o kadar ayrıntılı ki ölen kişi ölürken söylenenlerden başlayıp, taziyede bulunulması ve vasiyetinin yerine getirilmesi ile yetinmeyip ölen kişiyle ilgili hükümlerden ne varsa en sonuncusuna kadar her şey bulunmaktadır.

Bu araştırmada odaklanılan hususlar aşağıdaki noktalarla sınırlı kalmıştır:

- Ölünün yıkanması
- Ölünün kefenlenmesi
- Ölü üzerine namaz kılınması
- Ölünün defnedilmesi

2.3.1. Cenazenin Yıkanmasıyla İlgili Rivayetler

Birinci Hadis:

عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ قَالَتْ تُوَفِّيْتُ بِنْتُ النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ لَنَا: "اغْسِلْنَهَا ثَلَاثًا، أَوْ خَمْسًا، أَوْ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ إِنْ رَأَيْتَ ذَلِكَ، فَإِذَا فَرَغْتِ فَأَذْنِنِي".

Ümmü Atıyye el-Ensâriyye’nin rivayet ettiğine göre Allah Resulü (sav) kızı Zeynep vefat ettiği zaman yanımıza girdi ve: “Onu sidirli su ile üç veya beş veya -gerek görürseniz- daha fazla yıkayın. Sonuncu yıkamaya kâfur koyun. Yıkama işini bitirdiniz mi bana haber verin!” buyurdu.¹⁰²

İkinci Hadis:

عَنْ مَالِكٍ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ "غُسِّلَ فِي قَمِيصٍ".

İmam Malik’in Cafer b. Muhammed’in babasından rivayet ettiği Hadis: “Allah Resulünün (sav) cenazesi bir gömlek içinde yıkandı.”¹⁰³

¹⁰¹ Mâide Suresi 5/31.

¹⁰² Buhârî, *el-Câmi‘u’s-Şâhîh*, 1/422.

¹⁰³ Malik b. Enes Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî, *Muvatta*, thk. Muhammad Mustafa el-A’zamî, (Abu Dabi: Zayed b. Sultan Al Nahayan, 1425- 2004), 2/311.

2.3.2. Cenazenin Keflenmesiyle İlgili Rivayetler

Birinci Hadis:

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: "كُفِّنَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي ثَلَاثِ أَثْوَابٍ بَيْضٍ سَحُولِيَّةٍ، مِنْ كُرْسُفٍ. لَيْسَ فِيهَا قَمِيصٌ".

Hiz. Aişe'den nakledildiğine göre: "Peygamber (sav) pamuktan dokunmuş sahûliyye denilen üç parça beyaz bez içinde kefenlendi. Bu kefen parçaları içinde gömlek yoktu."¹⁰⁴

İkinci Hadis:

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ يُحَدِّثُ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ خَطَبَ يَوْمًا. فَذَكَرَ رَجُلًا مِنْ أَصْحَابِهِ قُبِضَ فَكُفِّنَ فِي كَفَنٍ غَيْرِ طَائِلٍ. وَقُبِرَ لَيْلًا. فَزَجَرَ النَّبِيُّ ﷺ أَنْ يُقْبَرَ الرَّجُلُ بِاللَّيْلِ حَتَّى يُصَلَّى عَلَيْهِ. إِلَّا أَنْ يُضْطَرَّ إِنْسَانٌ إِلَى ذَلِكَ. وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "إِذَا كَفَنَ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ فَلْيَحْسِنْ كَفَنَهُ".

Câbir b. Abdullah'tan (ra) rivayetle: Peygamber (sav) bir gün bir hutbe verdi. Hutbesinde ashabından birisinin öldüğünü ve yeterli uzunlukta olmayan bir kefenle kefenlenip gece vakti gömüldüğünü söyledi. Ardından kılınmadan gece vakti bir kimsenin gömülmesini menetti. Ancak buna mecbur kalınmasını müstesna saydı.

Hiz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: "Sizden biriniz kardeşini kefenlediğinde onu güzel bir şekilde kefenlesin."¹⁰⁵

2.3.3. Cenaze Namazı Kılınmasıyla İlgili Rivayetler

Birinci Hadis:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "مَنْ اتَّبَعَ جَنَازَةَ مُسْلِمٍ، إِيْمَانًا وَاحْتِسَابًا، وَكَانَ مَعَهُ حَتَّى يُصَلَّى عَلَيْهَا وَيَقْرِعَ مِنْ دَفْنِهَا، فَإِنَّهُ يَرْجِعُ مِنَ الْأَجْرِ بِقِيرَاطَيْنِ، كُلُّ قِيرَاطٍ مِثْلُ أُحُدٍ، وَمَنْ صَلَّى عَلَيْهَا ثُمَّ رَجَعَ قَبْلَ أَنْ تُدْفَنَ، فَإِنَّهُ يَرْجِعُ بِقِيرَاطٍ".

Ebu Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resulü (sav) şöyle buyurmuştur: "Kim iman ile Allah rızasını gözeterek bir Müslümanın cenaze namazını kılar ve defnedilene kadar hazır bulunursa, her biri Uhud dağı kadar olmak üzere iki kırat ecirle geri döner. Kim de namazını kılar ve defnedilmeden geri dönerse bir kırat ecir ile geri döner."¹⁰⁶

İkinci Hadis:

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: أَتَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَبْرًا، فَقَالُوا هَذَا دُفِنَ، أَوْ دُفِنَتِ الْبَارِحَةَ، قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: فَصَفْنَا خَلْفَهُ، ثُمَّ صَلَّى عَلَيْهَا.

¹⁰⁴ Müslim, *el-Câmi 'u's-Şahîh*, 2/649.

¹⁰⁵ Müslim, *el-Câmi 'u's-Şahîh*, 2/651.

¹⁰⁶ Buhârî, *el-Câmi 'u's-Şahîh*, 1/26.

İbn Abbas'tan (ra) rivayet edildiğine göre o şöyle dedi: “Allah Resulü (sav), bir mezara geldi. Dediler ki: Bu (cenaze bugün) defnedildi ya da dün defnedildi. İbn Abbas (ra) şöyle dedi: Biz de onun arkasında saf tuttuk, sonra da onun üzerine namaz kıldı.”¹⁰⁷

2.3.4. Salgın Hastalık Nedeniyle Ölmüş Kimsenin Durumu

Salgın hastalık nedeniyle ölmüş bir kimsenin cesedi, tıbbî dezenfekte önlemleri alınarak toprağa verilir. Hastalık nedeniyle de olsa cenazenin yakılması, bunu mutlaka gerekli kılacak bir neden olmadıkça caiz görülmemiştir. Bununla ilgili deliller şöyle sıralanabilir:

Birincisi: Allah'ın Kitabında veya Allah Resulünün (sav) sünnetinde ya da bugüne kadar herhangi bir sahabe ve tabiin sözünde, her ne kadar bulaşıcı hastalıkların isimleri farklı olsa da ölümlerin herhangi bir şekilde yakılmasının caiz olduğu belirtilmemiştir. tâûn, frengi, kızamık, sarıhumma, çiçek hastalığı, tüberküloz, grip ve benzerleri ve henüz ortaya çıkmış korona virüsü olarak adlandırılan Covid-19 gibi birçok bulaşıcı hastalık tarih boyunca yayılmış olsa da ilim sahibi ve uzman kimselerden bir kişi de ölünün yakılmasından söz etmemiştir.

İkincisi: Bulaşıcı bir hastalığa yakalandığı kanıtlanamayan bir salgın sırasında ölen veya hastalığa yakalanıp iyileşip sonra ölen kimse hakkında olağan hükümler uygulanır ve yıkanır, kefenlenir, namazı kılınır ve defnedilir. Ancak, Allah Resulünden rivayet edildiğine göre, zorunlu bir durum hâsıl olduğunda ölü üzerine küçük bir topluluk tarafından veya bireysel olarak da namaz kılınabilir. Kim savaş alanında Allah yolunda şehit olarak ölürse, kefenlenmeden ve yıkanmadan elbiseleriyle defnedilir.

Üçüncüsü: Kim bedeni mahvolmuş bir şekilde veya yanarak ölmüş veya yanmış olarak bulunmuş veya cesedinin bir kısmı bulunmuşsa ve bulaşıcı bir hastalığa yakalandığı ispat edilememişse ve bedeni hasar görmüş, kesilmiş, parçalanmış olduğundan yıkanması imkânsız veya üzerine su dökülürse parçalara ayrılacak hale gelmişse bu durumda yıkamak yerine teyemmüm yaptırılır.

Dördüncüsü: Bir kimse bulaşıcı bir hastalığa yakalanarak vefat etmişse ve bu durum tıbben kanıtlanmışsa, bu durumda onun üzerine cenaze namazı kılınmasında bir sakınca yoktur. Ancak bazen zorunlu olması durumunda küçük bir grupta ya da bir kişinin namaz kılmasıyla gömülebilir.

Bu durumdaki anlaşılmazlık, bulaşıcı hastalık nedeniyle ölen birinin nasıl yıkanacağı ve kefenleneceği konusundadır. Özellikle içinde bulunduğumuz çağda, yeni hastalığın yayılmasıyla aynı zaman denk gelen bu konu hakkında fazlaca

¹⁰⁷ Buhârî, *el-Câmi'u's-Şaḥîḥ*, 1/446.

konuşulmaktadır. Pek çok alim, fetva merkezi ve İslam Akademisi, enfeksiyon kaparak ölen birinin nasıl yıkanıp kefenleneceğine vakıf olmak için Hz. Peygamber'in (sav) hadislerini, sahabe ve tabiilerin sözlerini incelemiş ve bu konuyla ilgili hükümler çıkarmıştır. Ulaştıkları sonuçlar şu şekilde özetlenebilir:

- Ölen kişinin, bu acil durumlarla başa çıkma konusunda gerekli eğitimi almış uzmanlar tarafından yıkanıp kefenlenmesi gerekir. Artık bu mümkün hale geldiğinden bu vakalarla başa çıkılması için sağlık yetkililerine özel olarak tasarlanmış kıyafet ve maskeler tahsis edilmiştir.
- Bazı durumlarda ölen kişi sağlık merkezlerinden cam veya plastik bir kabin veya bulaşıcı hastalıklara uygun giysiler içinde çıkarılabilmektedir. Uzmanlar, bunların ölünün üzerinden çıkarılmamasını, ölünün olduğu gibi bırakılmasını ve onunla gömülmesini tavsiye etmektedir.
- Bulaşıcı hastalığın yayılmaya başladığı ilk zamanlarda olduğu gibi, hastalığın nasıl bulaştığı ve belirtileri hakkında yeterli deneyim olmaması ve bilgi eksikliği nedeniyle uzman bulunmasının mümkün olmadığı durumlarda, ölü üzerine gerekli işlemler yapıldıktan sonra su dökülmesi, yıkamak yerine teyemmüm edilmesi, kefen yerine elbise içinde bırakılması tavsiye edilebilir. Eğer bu mümkün değilse ve zarar görülecekse o zaman olduğu gibi gömülmelidir. Bu durum Allah Resulünün "وَمَا أَمَرْتُكُمْ بِهِ فَاَفْعَلُوا مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ" (Size ne emrediyorsam, onu gücünüz yettiği kadar yapın) ¹⁰⁸ hadisiyle teyit edilmektedir.
- Belanın şiddetli olması, ölünün çok olması ve kabirlerin hazırlanmasının mümkün olmaması halinde, birden fazla ölünün kabirde bir araya getirilmesi caiz olup miktarı zaruret ölçüsüne göre takdir edilmelidir.

Cenazenin hazırlanmasına ilişkin çağdaş âlimlerin sözleri özetle bu şekildedir.

2.4. Salgın Hastalıklar Döneminde Eğitim

2.4.1. İlmi Talep Etmenin Önemi

İlim talep etmek İslam'ın en güzel amellerinden biridir. Yüce Allah bunu kendi yolunda yapılan cihadın bir parçası kılmıştır. Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَائِفَةٌ لِّيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ

¹⁰⁸ Müslim, *el-Câmi 'u's-Şahîh*, 4/1830.

“Müminlerin hepsinin toptan sefere çıkmaları doğru değildir. Onların her kesiminde bir gurup dinde (dinî ilimlerde) geniş bilgi elde etmek ve kavimleri (savaştan) döndüklerinde onları ikaz etmek için geride kalmalıdır. Umulur ki sakınırlar.”¹⁰⁹

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ "مَنْ سَلَكَ طَرِيقًا يَلْتَمِسُ فِيهِ عِلْمًا سَهَّلَ اللَّهُ لَهُ طَرِيقًا إِلَى الْجَنَّةِ".

Ebu Hüreyre'nin naklettiğine göre Hz. Peygamber (sav) ilimin cennete giden yol olduğunu açıklamış ve şöyle buyurmuştur: “Kim ilim öğrenmek için bir yola girerse, Allah ona cennete giden yolu kolaylaştırır.”¹¹⁰ İslam’da bilginin önemini ve her Müslüman için onu aramanın gerekliliğini vurgulayan daha birçok delil vardır.

2.4.2. İlim Talep Etmenin Meşru Yolları

- **Mevcut kurumlarda eğitim:** Müslümanlar, camilerde, okullarda veya üniversitelerde özenle çalışmalı ve gerekli bilgileri öğrenmelidir.
- **Âlimleri dinlemek:** Müslümanlar ister derslerine katılarak ister derslerini dinleyerek güvenilir âlimlerden bilgi edinmelidir.
- **Çağdaş eğitim yöntemlerinden yararlanma:** Güvenilir olduğu teyit edilerek çağa ve ileri teknolojiye ayak uydurmak, internetten ve diğer sosyal paylaşım sitelerinden, dijital medyadan vb. yararlanmak gerekli hale gelmiştir.

2.4.3. Koruyucu Tedbirlerin İlim Talebi ve Eğitim Üzerindeki Etkisi

Kuşkusuz salgın ve bulaşıcı hastalıkların yaygınlaştığı dönemlerde eğitim, bu hastalıklar eğitim sürecini etkileyen prosedür ve önlemleri gerektirdiğinden açıkça etkilenmektedir. Yeni hastalığın Kovid-19 yayılmasıyla birlikte dünya bunu açıkça görmüştür. Birçok okul, üniversite ve cami kapılarını öncülerine ve öğrencilerine kapatmış ve dünya, mevcut alternatifleri araştırmaya ve alışlagelmiş eğitim yöntemlerinin yerine ileri teknolojik araçları kullanmaya hız vermiştir.

Yeni hastalığın Kovid-19 yayılmasıyla eğitimden etkilenen en önemli hususlar arasında şunlar öne çıkmaktadır:

- Eğitim yöntemlerinde değişiklik: Eğitim kurumları, geleneksel eğitim yöntemlerine alternatif bir yöntem olarak uzaktan eğitimi kullanmak zorunda kaldı.

¹⁰⁹ Tevbe, 9/122.

¹¹⁰ Tirmizî, *el-Câmi ‘u ‘ş- Şahîh*. “(hadisin hasen” demıştır)” 4/345

- Öğretmen-öğrenci iletişimde ve eğitim-öğretim sürecinin takibinde ileri teknolojiden ve yeni programlardan yararlanıldı.
- Bulaşıcı hastalık, öğrenci ve öğretmen arasındaki sosyal durumu etkiledi ve bu da aralarındaki etkileşimi azalttı.
- Bulaşıcı hastalık, dünyanın birçok ülkesinde ekonomik durumu da etkiledi ve bu da gergin psikolojik duruma ek olarak öğrencilerin ve öğretmenlerin gerekli bilimsel kaynaklara erişmelerini engelledi.

Bunlar, bulaşıcı hastalıkların yayılmasıyla birlikte zamanımızda eğitim sürecinde öne çıkan gelişmelerdendir. Sosyal bağlamın ve teknolojinin büyük ölçüde farklılık gösterdiği göz önüne alındığında, korona virüsü salgınının nebevi sünnet kapsamında ilim talebi üzerindeki doğrudan etkisinden bahsetmek zordur.

Bununla birlikte hastalıklı bir beldeye giriş çıkışları yasaklayan hadisler gibi, karantina ve sosyal mesafeden bahseden Hz. Peygamber'in (sav) hadislerine atıfta bulunmak da mümkündür. Bu konu, o dönemin sosyal durumuna uygun bir şekilde dikkate alınmıştır. Nebevi sünnet genel olarak sosyal dayanışmayı ve sağlık hizmetlerini desteklemeye yöneliktir. İnsanların sıkıntılı günlerde yeni olan her şeyle başa çıkmalarına yardımcı olacak sabır ve kararlılığı teşvik etmiştir.

2.5. Bulaşıcı Hastalıklarda Allah'a Tevekkül ile Tedbirlere Başvurma

2.5.1. Allah'a Tevekkül

Allah'a tevekkül, Müslümanın belalara (musibetlere) karşı duruş ile rahatlama ve mutmain olması noktasında en büyük sebeplerdendir. Hatta Müslüman Allah'a tevekkül ile başaracağına inanır. Böylece Allah dilemedikçe kendisine ne bir zarar ya da yararın ulaşmayacağını bilir. Bu özellik Peygamber, Resul ve Allah'ın sâlih kullarının bir özelliğidir.

Hz. İbrahim (a.s.) ateşe atıldığında; “Allah bize yeter, O ne güzel vekildir!” şeklinde dua etmişti. Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulur: “Birtakım insanlar onlara, “İnsanlar size karşı asker toplamışlar, onlardan korkun” dediler de bu, onların imanlarını arttırdı ve “Allah bize yeter, O ne güzel vekildir!” diye cevap verdiler.”¹¹¹

¹¹¹ Âl-i İmrân Sursi 3/173.

Allah’a tevekkül kaza ve kadar karşısında imanı güçlendirerek kişiye huzur ve sükûnet verir. Endişe, kaygı ve gerginliğe karşı tahammül ve sabırlı olmayı sağlar. Bu, Allah katında olanın daha hayırlı ve sürekli olduğuna inancın bir gereğidir.

2.5.2. Allah’a Tevekkülün Tanımı

Tevekkül sözlükte, birine güvenmek, sığınmak anlamına gelir. “Fılan başkasını vekil kıldı.” ifadesinin anlamı, ona güvenerek kendi işini ona bırakma ya da yapamadığı bir işi ona havale etmek demektir.¹¹² İstilahta ise, âlimler birçok tarif yapmışlardır. Bunlardan birkaçı şu şekilde verilebilir:

- Tüm işlerin Allah’a havale edilmesi ve her durumda O’na güvenilmesidir.¹¹³
- Aslında güven demektir. Burada mecazi anlamda bir iş yaparken Allah’a güvenme ve sığınma kastedilir. Bu da iman ehlinin özelliğidir. Tevekkül; fiili yapan kişinin kalp ve akılla Allah’tan yardım beklemesi, başarısız olmamak veya kaybetmemek için ona sığınmasıdır.¹¹⁴

Buna göre tevekkülün sözlük ve ıstılah anlamı arasında herhangi bir farklılığın bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak bu tanımlardan; Allah’a tevekkül etmenin anlamı, Allah’a sığınmak, iyi veya kötü durumda ona güvenmek ve her şeyi O’na havale etmek olduğu görülmektedir.

2.5.3. Sünnette Allah’a Tevekkül

İslam’da Allah’a tevekkül, önemli bir yere sahip olup tevekkül edenlerin de huzur kaynağı kabul edilmektedir. Kur’an ve sünnette tevekkül ile ilgili birçok ayrıntının yer aldığı görülmektedir. Nitekim Kur’an’da; وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۚ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا “Allah’a güven; güvenip dayanmak için Allah yeter.”¹¹⁵ buyrulurken Hz. Peygamber’in (s.a.s.) yüce Allah’a tevekkül etmesi gerektiği ifade buyrulurken müminlerin de;

قُلْ لَّنْ يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا هُوَ مَوْلَانَا ۚ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ

“De ki: “Allah bize ne yazmışsa başımıza ancak o gelir, O bizim mevlâmızdır.” Müminler yalnız Allah’a güvenip dayansınlar.”¹¹⁶ ayetinde Allah’a tevekkül etmeleri istenmiştir.

Aynı şekilde sünnette de Allah’a tevekkül edilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu konudaki hadisler şu şekildedir;

¹¹² İbn. Manzur, *Lisanü’l-Arab*, 11/734.

¹¹³ Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin Fahriddin er-Razi, *Mefâtîhu’l-ğayb (et-Tefsîrü’l-kebîr)*, (Beyrut: Dâr İhyau’t-Turasi’l-Arabi, 1420), 17/290.

¹¹⁴ Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî b. Aşûr, *et-Tahrir ve’t-Tenvir*, (Tunus: Dâr et-Tunusiyye li’n-Neşr, 1984), 4/151.

¹¹⁵ Ahzab Suresi 33/3.

¹¹⁶ Tevbe, 9/51.

Birinci Hadis:

عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "لَوْ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَوَكَّلُونَ عَلَى اللَّهِ حَقَّ تَوَكُّلِهِ لَرُزِقْتُمْ كَمَا يُرْزَقُ الطَّيْرُ، تَعُودُ خِمَاصًا وَتَرْوَحُ بِطَانًا".

Haz. Ömer'in naklettiğine göre Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur; "Eğer siz gereği gibi Allah'a tevekkül etmiş olsaydınız, tıpkı sabahleyin kursakları boş olarak çıkıp (akşam) doymuş bir şekilde dönen kuşların rızıklandırıldığı gibi sizler de rızıklandırılırdınız."¹¹⁷

İkinci Hadis:

عَنْ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "إِذَا أَتَيْتَ مَضْجَعَكَ، فَتَوَضَّأْ وَضُوءَكَ لِلصَّلَاةِ، ثُمَّ اضْطَجِعْ عَلَى شِقِّكَ الْأَيْمَنِ، ثُمَّ قُلْ: اللَّهُمَّ أَسْلَمْتُ وَجْهِيَ إِلَيْكَ، وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ، وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ، رَغْبَةً وَرَهْبَةً إِلَيْكَ، لَا مَلْجَأَ وَلَا مَنَاجِيَ مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ، اللَّهُمَّ أَمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ، وَبِنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ، فَإِنْ مِتُّ مِنْ لَيْلِكَ، فَأَنْتَ عَلَى الْفِطْرَةِ، وَاجْعَلْهُنَّ آخِرَ مَا تَتَكَلَّمُ بِهِ" قَالَ: فَرَدَدْنَاهَا عَلَى النَّبِيِّ ﷺ، فَلَمَّا بَلَغْتُ: اللَّهُمَّ أَمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ، قُلْتُ: وَرَسُولِكَ، قَالَ: "لَا، وَنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ".

Bera b. Azib'in naklettiği hadise göre Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur; "Yatağına yatmak için gittiğinde, namaz için abdest aldığın gibi abdest al. Sağ tarafın üzerine yat ve şöyle dua et: Allah'ım! Kendimi sana teslim ettim. Yüzümü sana çevirdim. İşimi sana havale ettim, işimde sana güvendim. (Rızânı) isteyerek, (azâbından) korkarak sırtımı sana dayadım, sana sığındım. Sana karşı yine senden başka sığınak yoktur. İndirdiğin kitaba ve gönderdiğin peygambere inandım. Eğer bu duayı yapıp yattığın gece ölürsen, iman üzere ölürsün. Yatmadan önce son sözlerin bunlar olsun." Bu duayı Peygamber'e birkaç defa tekrarladım, "Allah'ım indirdiğin kitaba inandım" kısmına geldiğimde "ve gönderdiğin Resulüne..." dedim. Hz. Peygamber (sav): Hayır, "gönderdiğin Nebi'ye" şeklinde söyle, (diyerek düzeltti).¹¹⁸

Üçüncü Hadis:

عن ابن عباس رضي الله عنهما عن رسول الله ﷺ كان يقول "اللَّهُمَّ! لَكَ أَسْلَمْتُ. وَبِكَ أَمَنْتُ. وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ. وَإِلَيْكَ أُنَبِّتُ. وَبِكَ خَاصَمْتُ. اللَّهُمَّ! إِنِّي أَعُوذُ بِعِزَّتِكَ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَنْ تَضِلَّنِي. أَنْتَ الْحَيُّ الَّذِي لَا يَمُوتُ. وَالْجَنُّ وَالْإِنْسُ بِمَوْتُونَ".

İbn Abbas'tan nakledildiğine göre Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmaktaydı; "Allah'ım, sana teslim oldum, inandım ve dayandım. Gönlümü yüzümü sana çevirdim, yardımınla düşmanlarla mücadele ettim. Allah'ım, senden başka ilah yoktur. Sapmaktan sana sığınyorum, ölümsüz olan yalnız sensin. İnsanlar ve cinlerin hepsi ölümlüdür."¹¹⁹

Bu hadislerin dışından Allah'a tam bir teslimiyet, kalben güven duyma ve insanın başına gelen ve gelebilecek her türlü musibet ile ilgili birçok hadis bulunmaktadır.

¹¹⁷ Tirmizî, *el-Câmi 'u 'ş-Şaḥîh*, "(Hasen Sahih" demiştir)" 4/166.

¹¹⁸ Buhârî, *el-Câmi 'u 'ş-Şaḥîh*, 1/97.

¹¹⁹ Müslim, *el-Câmi 'u 'ş-Şaḥîh*, 4/286.

2.6. Sebeplere Bağlanma ve Tutunma

2.6.1. Sebeplere Tutunmanın Tanımı

Sebeplere tutunma veya bağlanma (التمسك بالأسباب) şu şekilde tarif edilebilir. “الأخذ” bir şeyi alma, ona tutunma demektir. Sebep ise, fiil ve icraatta vesile kılmaktır. Sebeplere tutunma da; hedefe ulaşma veya hataya düşme konusunda bazı nedenlere ya da vesilelere meyiletmedir.

Bu açıklamalar ışığında sebeplere (vesilelere) tutunma şöyle tarif edilebilir; bulaşıcı hastalıklardan korunmak amacıyla uygun tedbirlerin alınması ve yahut bulaşıcı hastalıklara yakalanmamak için birtakım sebeplerin/vesilelerin terk edilmesidir.

2.6.2. Sünnette Sebeplere Bağlanma

Vesile edinme ile ilgili kavli veya fiili sünnette birçok bilgi yer almaktadır.

Kavli Sünnette, cüzzamlı bir hastadan kaçınılması ile ilgili Hz. Peygamber’in (sav);

وَفَرَّ مِنَ الْمَجْذُومِ كَمَا تَفَرُّ مِنَ الْأَسَدِ

“Cüzzamlıdan aslandan kaçır kaçın”¹²⁰ hadisi ile bulaşıcı hastalığın bulunduğu bir yerden çıkılmaması ve oraya girilmemesi ile ilgili hadis;

إِذَا سَمِعْتُمْ بِالطَّاعُونَ بِأَرْضٍ فَلَا تَدْخُلُوهَا وَإِذَا وَقَعَ بِأَرْضٍ وَأَنْتُمْ فِيهَا فَلَا تَخْرُجُوا مِنْهَا

“Bir yerde salgın bir hastalığın olduğunu duyarsanız oraya girmeyiniz. Bulunduğunuz yerde de salgın bir hastalık yani karantina vuku bulursa oradan çıkmayınız”¹²¹

Bu hadislerin dışında birinci bölümde zikredilen, tedavi olunması, hasta kişinin sağlıklı kişiye hastalığı bulaştırmaması ile ilgili hadisler bu meyandadır.

Fiili Sünnette, tevessül edinilmesi konusunda Hz. Peygamber’den (sav) birçok hadis nakledilmiştir. Hz. Peygamber’in Medine’ye hicret öncesi ve esnasında aldığı tedbirler örnek olarak verilebilir; bunlardan

- İnsanların farkına varmaması için Hz. Ali’yi yatağında yatmasını emretmesi,
- Hz. Peygamber’in (sav) Ebu Bekir’in evine giderken arka kapıyı kullanması
- Yolculuk için yanına erzak (yiyecek ve içecek) alması,
- Ashaba Habeşistan ve Medine’ye hicret için izin vermesi,

¹²⁰ Buhârî, *el-Câmi‘u’s-Şahîh*, 5/2158.

¹²¹ Buhârî, *el-Câmi‘u’s-Şahîh*, 5/2163.

- Aynı şekilde, Ahzab yani Hendek gazvesinde, Hz. Peygamber ve ashâbı tarafından kazılan hendeğin zafere vesile olması,
- Hacamat ile tedavi oluşu, yemek öncesi ve sonrası temizlik maksadıyla ellerini yıkaması,

Bunların yanında Hz. Peygamber'in (sav) buna benzer birçok fiili mevcuttur.

2.6.3. Hz. Peygamber'in Hadisleri ve Tevessül Edilerek Alınan Tedbirlerle Salgın Hastalıklardan Korunma

Yukarıda görüldüğü üzere Hz. Peygamber'in (sav) fiilleri bizlere göstermektedir ki öncelikle tedbir alınmalı ardından Allah'a tevekkül edilmelidir. Hz. Peygamber'in (sav), rızık için yani geçim maksadıyla çalışmayı emretmesiyle beraber aynı zamanda tevekkül edilmesi gerektiğini de ifade etmesi örnek olarak verilebilir.

Aynı şekilde Allah Resulünün beyan buyurduğu gibi; Allah'ın takdir ettiğinin dışında insanın başına bir şeyin gelmez. İşlediği hatadan dolayı başına gelenler ile maruz kaldığı musibetlerin hepsi Allah'ın takdiriyledir.

Aynı zamanda hicret esnasında gizli bir şekilde tedbire başvurması ve hendek gazvesinde hendeği ashâbıyla beraber kazması ardından Allah'a tevekkül edilerek zaferin elde edildiği görülmektedir.

Önleyici tedbir konusunda ise Hz. Peygamber'in (sav) hacamat yaptırması tedavi yöntemlerindendir. Cüzzamlıdan kaçınmayı emretmesine karşın cüzzamlı birisiyle yemek yemiş şifayı da Allah'tan istemiştir.

Hz. Peygamber'in (sav) söz konusu tutumu, Allah'a tevekkül ile tedbir alınması gerektiği konusunda bir çelişki olarak değerlendirilmemelidir. Hz. Peygamber bununla insanlara, sadece tedbirlerle yetinilmemesi gerektiğini öğretmeye çalışmasındandır. Çünkü bizler tedbir almanın yanında Allah'ın söz konusu tedbirleri yarattığına iman etmekle de görevliyiz. Buna göre bu tedbir ve sebeplerle yarar elde edilebileceği gibi bu tedbirlere rağmen bazı etkilerinde yüce Allah'ın iradesine bağlıdır.

Hz. Peygamber'in (sav); “Ey Allah'ın Resulü devemi bağlayıp mı tevekkül edeyim? Yoksa bırakıp mı tevekkül edeyim.” Sorusuna; “bağla ve tevekkül et” (اعقلها، وتوكل)¹²² şeklinde cevap vermesi bunun göstergesidir.

Hz. Ömer, Yemenli bir toplulukla karşılaşmış, onlara, “Siz kimsiniz?” diye sormuş. Onlar, “Bizler tevekkül edenleriz.” deyince Hz. Ömer onlara: “Hayır sizler

¹²² Tirmizî, *el-Câmi 'u 'ş-Şahîh*, 6/256.

ancak mütekkilin (yiyici) kimselersiniz. Mütevekkil olanlar, önce tohumu eker ardından Allah’a tevekkül edenlerdir.” şeklinde cevap vermiştir.¹²³

Salgın hastalığın yayılmasının önlenmesi amacıyla tedbir alınması ile Allah’a tevekkül edilmesi konusundaki bu izahatın ardından şu değerlendirmelerde bulunabilir;

1. Birey ve toplum hayatının korunması amacıyla alınan tedbirler: Salgın hastalıklar konusunda Hz. Peygamber’in (sav) sünneti ile yetkili sağlık biriminin karantina, izolasyon (sosyal mesafe), tedavi, temizliğe riayet gibi koruyucu nedenleri tavsiye etme noktasında muvafık olduğu görülmüştür.
2. İyileşme konusunda Allah’a güven ve tevekkül: Faydayı ve zararı verebilen yine O’dur. Sebepleri meydana getiren de yüce Allah’tır. Bu vesilelerin her birisi yüce Allah’ın iradesine bağlıdır. Dilerse vesileler fayda sağlar, dilemez ise fayda sağlamaz. Nemrud’un, Hz. İbrahim’i (as) ateşte yakmak istemesine rağmen ateşin yakma özelliğinin yüce Allah tarafından alınması buna örnektir.
3. Dua ve İstiğfar: Müslüman bu iki hasletle, Allah’a sığınma ve tedbir ile teslimiyetini ortaya koyar.
4. Allah tevekkül etme bahanesiyle kişi korunma tedbirlerinden vaz geçmemelidir. Bilakis sağlığı koruma ve Allah’a tevekkül ile kişi hayati tehlike oluşturan şeylerden kaçınmalıdır.

2.7. Enfeksiyon

Enfeksiyon (عدوى), haddi aşma, sınırı geçme anlamındadır.

Örneğin hayvanlarda bulunan uyuz veya başka bulaşıcı hastalık gibidir. Hasta hayvan başka hayvanlarla bir araya geldiğinde onlara bulaştırması, ya da bir insanda bulunan korona veya başka bulaşıcı bir hastalık gibi başka insanlarla bulunması durumunda onlara bulaştırmasıdır.

Enfeksiyon kelimesi yeni olmayıp eski aynı zamanda şer’i bir kavram olup sünnet kitabında açık bir şekilde ifade edilmiştir. Hadisleri okuyan kişi açısından asıl problem, bazı hadislerin enfeksiyonu/bulaşıcılığı kabul ederken bazı hadislerin ise bunu reddetmesidir. Sahih hadis kaynaklarında bu şekilde farklı hadisler yer almaktadır.

Ancak alimlerin bu konudaki araştırmaları, izahları sonucu zahirde birbirine zıt gibi görünen bu hadisler arasında herhangi bir tearuzun olmadığı anlaşılmıştır.

¹²³ İbn Ebi Dünya, *et-Tevekkül Al’Allah*, thk. Mustafa Abdulkadir Ata, (Beyrut: Müessetü’l-Kitab es-Sekafe, 1413-1993), 50.

İlk olarak tearuz konusuna değinmeden önce, enfeksiyon/bulaşıcılığı kabul ve red ile ilgili hadislerin ele alınması gerekiyor. Bazı hadisler daha önce zikredilmiş olmakla beraber konunun anlaşılması bakımından tekrar ele alınmalarında yarar vardır.

2.7.1. Enfeksiyonun/Bulaşıcılığın Olduğunu Kabul Eden Hadisler

Birinci Hadis:

وَعَنْ أَبِي سَلَمَةَ: أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "لَا يوردن ممرض على مصح".

Ebu Seleme, Ebu Hüreyre'den işittiğine göre o da Hz. Peygamber'in (sav) şöyle buyurduğunu nakletmektedir; "Hiçbir hasta, sağlam kişiye hastalığını bulaştırmasın"¹²⁴

İkinci Hadis:

عن أسامة بن زيد رضي الله عنه، عن النبي ﷺ قال: عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "إِذَا سَمِعْتُمْ بِالطَّاعُونَ بِأَرْضٍ فَلَا تَدْخُلُوهَا، وَإِذَا وَقَعَ بِأَرْضٍ وَأَنْتُمْ بِهَا فَلَا تَخْرُجُوا مِنْهَا".

Üsame b. Zeyd, Hz. Peygamber'den (sav) şöyle buyurduğunu aktarmaktadır; "Bir yerde salgın hastalık olduğunu duyarsanız oraya girmeyin, bulunduğunuz yerde salgın hastalık olursa oradan ayrılmayın"¹²⁵

Üçüncü Hadis:

Abdullah b. Abbas şöyle nakletmektedir; Ömer b. Hattab, Şam topraklarına doğru yola çıkmıştı. Serğ mevkiine geldiğinde Ebû Ubeyde b. Cerrah ve arkadaşları, kendisini karşıladılar ve Şam'da büyük bir veba hastalığının vuku bulunduğunu haber verdiler. Bunun üzerine Hz. Ömer şöyle dedi; bana ilk muhacirleri çağırın. Muhacirlerle istişare ederek kendilerine Şam'da veba salgınının baş gösterdiğini, oraya girip girmeme hususunda fikirlerine başvurdu. Muhacirler, aralarında ihtilaf ettiler. Onlardan bazıları, "Sen Allah rızası için yola çıktın, böyle şeyler seni yolundan alıkoymasın" diğer bir grup ise "Bu bir musibettir ve ölüm riski var. Bunun için senin gitmeni uygun görmüyoruz" dediler.

1. Bunun üzerine halife, onları huzurundan çıkararak Ensar'dan bir grubu kabul etti. Onlara da aynı soruyu yöneltti. Fakat onlar da muhacirler gibi net bir görüş beyan etmediler.
2. Daha sonra Kureyş'in ileri gelenlerinden olup aynı zamanda Mekke'nin fethinden önce hicret edenlerin bazıları çağırıldı. Halife durumu izah edince onlar, diğerleri gibi ihtilafa düşmediler. İnsanları geri götürmesi gerektiğini ve halkı vebanın bulunduğu bölgeye götürmemesini tavsiye ettiler. Bunun

¹²⁴ Buhârî, *el-Câmi'u's-Şaîh*, 5/2177.

¹²⁵ Buhârî, *el-Câmi'u's-Şaîh*, 5/2163.

üzerine Hz. Ömer, halka şöyle hitap etti: “Ben sabahleyin bineğime binip gideceğim. Siz de hazırlığınızı yapın ve benimle gelin.”

3. Ebû Ubeyde b. Cerrah, Hz. Ömer’e; “Allah’ın kaderinden mi kaçırıyorsun?” dedi. Hz. Ömer; “Ey Ebû Ubeyde! Keşke bu sözleri senden değil de bir başkasından duysaydım. Evet, Allah’ın kaderinden yine onun kaderine sığınyorum. Senin develerin olsa bir tarafı verimli, diğer tarafı da çorak bir vadiye inseler ve sen verimli yerde otlatırsan Allah’ın kaderiyle otlatmış; çorak yerde otlatırsan yine O’nun kaderiyle otlatmış sayılmaz mıydın?” O esnada orada bulunmayıp daha sonra gelen Abdurrahman b. Avf’ın, “Ben Allah Resulü’nden şunu işittim: ‘Bir yerde vebanın olduğunu işittiğinizde oraya girmeyiniz. Şayet vebanın bulunduğu yerde olursanız oradan da çıkmayınız’”. Bunun üzerine Hz. Ömer, Allah’a hamdetti ve yanında bulunanlarla birlikte oradan ayrıldı.¹²⁶

Dördüncü Hadis:

عَنْ عَمْرِو بْنِ الشَّرِيدِ، عَنْ أَبِيهِ. قَالَ: كَانَ فِي وَفْدٍ نَعِيفٍ رَجُلٌ مَجْدُومٌ. فَأَرْسَلَ إِلَيْهِ النَّبِيُّ ﷺ "إِنَّا قَدْ بَايَعْنَاكَ فَارْجِعْ"

Amr b. Şerid o da babasının şöyle dediğini nakletmektedir; Sakif heyeti içerisinde cüzzamlı bir hasta vardı. Hz. Peygamber (sav) ona, “Biz senin bey’atını aldık, kabul ettik, dönebilirsin.” dedi.

Bu hadislerde de görüldüğü gibi enfeksiyon yani bulaşıcılığın olduğu vurgulanmaktadır.

Birinci hadiste, hasta devenin hasta olmayan develerle aynı şekilde su verilmemesini istemiş, böylece hastalığın sağlıklı develer bulaşmasına engel olmaya çalışmıştır.

İkinci hadisten, salgın hastalığın bulunduğu yerden çıkılmaması ve oraya girilmemesi gerektiği anlaşılmaktadır. Böylece söz konusu salgının bulaştırılması engellenmiş olacaktır.

Hz. Ömer’in olayında ise, Şam toprakları içerisinde Ürdün ile Arabistan arasında bulunan bu topraklarda baş gösteren salgın hastalığın olduğu bildirilmiştir. Oraya girip girmeme konusunda tereddüt eden Hz. Ömer arkadaşlarıyla istişare etmiş ardından buraya girmeme kararı almış ve dönmüştür.

Ebu Ubeyde b. El-Cerrah’ın; “Allah’ın kaderinden mi kaçırıyorsun?” sorusuna, Hz. Ömer’in cevabı; Allah’ın kaderinden tekrar Allah’ın kaderine kaçıyoruz, olmuştur.

Ardından orada bulunmayan Abdurrahman b. Avf, “Ben Allah Resulünden şunu işittim: ‘Bir yerde vebanın olduğunu işittiğinizde oraya girmeyiniz. Şayet vebanın

¹²⁶ Buhârî, *el-Câmi‘u’s-Şaḥîḥ*, 5/2163.

bulunduğu yerde olursanız oradan da çıkmayınız”. Hadisini nakledince Hz. Ömer, aldığı kararının isabetli olduğunu anlamış ve yüce Allah’a şükretmiştir.

Dördüncü hadiste ise Hz. Peygamber’e biat etmek üzere Sakif’ten bir heyet gelmişti. Aralarında cüzzamlı bir hasta vardı. Bu hastalık bulaşıcı olduğundan o kişinin, biatını huzuruna gelmeden kabul ederek hastalığın bulaşma ihtimalini göz ardı etmediği anlaşılmıştır.

2.7.2. Bulaşıcılığın Olmadığını Bildiren Hadisler

Birinci Hadis:

عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "لَا عَدْوَى وَلَا صَفَرٌ وَلَا هَامَةٌ". فَقَالَ أَعْرَابِيٌّ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَمَا بَالُ إِبِلِي، تَكُونُ فِي الرَّمْلِ كَأَنَّهَا الطَّبَاءُ، فَيَأْتِي الْبَعِيرُ الْأَجْرَبُ فَيَنْخُلُ بَيْنَهَا فَيَجْرُبُهَا؟ فَقَالَ: "فَمَنْ أَعْدَى الْأَوَّلُ؟"

Ebu Hüreyre, Hz. Peygamber’in (sav) şöyle dediğini aktarmaktadır; “Ne hastalığın bulaşması ne Safer hastalığı ve ne de baykuş sesinde uğursuzluk vardır!” buyurunca bir bedevi: “Ey Allah’ın Resulü! Peki develer kumda geyik gibi (sağlıklı ve güzel) oldukları halde uyuz bir deve gelip aralarına girince bu hastalığı onlara nasıl bulaştırıyor?” demiş, Hz. Peygamber (sav) ona: “Ya ilkin kim bulaştırdı?” şeklinde cevap vermiştir.¹²⁷

İkinci Hadis:

عن جابر رضي الله عنه، أن رسول الله ﷺ أخذ بيد مجنوم فوضعها معه في القصعة، وقال: "كل ثقة بالله وتوكلأ عليه".

Cabir b. Abdullah, Hz. Peygamber’in (sav), cüzzamlı birisinin elini tutarak bir kaba daldırdığını ve “Allah’a güven ve tevekkül ederek ye!” dediğini nakletmektedir.¹²⁸

Üçüncü Hadis:

عن عائشة رضي الله عنها قالت: كان لي مولى مجنوم، فكان ينام على فراشي ويأكل في صحافي، ولو كان عاش كان على ذلك

Hiz. Aişe şöyle buyurmuştur; “Cüzzam hastası bir kölem vardı. Benim yatağında yatar, benim yediğim tabakta yedi. Yaşasaydı aynı şekilde yapardım.”¹²⁹

Dördüncü Hadis:

عن ابن عمر رضي الله عنهما: أن رسول الله ﷺ قال: "لا عدوى ولا طيرة، والشؤم في ثلاث: في المرأة، والدار، والدابة".

İbn Ömer, Hz. Peygamber’in (sav) şöyle buyurduğunu nakletmektedir; “Hastalığın bulaşması yoktur, eşyada uğursuzluk yoktur. Uğursuzluk üç şeydedir: kadın, ev ve binek hayvanındadır.”¹³⁰

¹²⁷ Buhârî, *el-Câmi ‘u ‘ş-Şaḥîḥ*, 5/2161; Müslim, *el-Câmi ‘u ‘ş-Şaḥîḥ*, 4/1742.

¹²⁸ Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, 4/20.

¹²⁹ Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî el-Kûfî b. Ebi Şeybe, *Musannef*, thk. Kemal Yusuf Hut, (Beyrut: Dar Tac, Riyad-Mektebetü Rüşd, 1409-1989), 5/142.

Beşinci Hadis:

عن جابر رضي الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ: "لا عدوى ولا طيرة ولا غول".

Cabir b. Abdullah, Hz. Peygamber'in (sav) şöyle buyurduğunu aktarır; "Hastalığın bulaşması, kuşlarda uğursuzluk ve gulyabani (diye bir şey) yoktur"¹³¹

Altıncı Hadis:

عن أنس رضي الله عنه، عن النبي ﷺ قال: "لا عدوى ولا طيرة، ويعجبني الفأل الصالح: الكلمة الحسنة".

Enes Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu aktarır; "Hastalığın bulaşması, kuşlarda uğursuzluk yoktur. İyiye yormak ise hoşuma gider, iyiye yormak, güzel sözdür."¹³²

Yedinci Hadis:

عن عكرمة قال: أجلس ابن عباس مجذوماً معه يأكل، قال عكرمة: فكأنني كرهته، فقال ابن عباس: فلعله خير منك، قد جلس مع من هو خير مني ومنك، يأكل معه ﷺ

İkrime şöyle buyurdu; İbn Abbas cüzzamlı bir hastayı sofraya yanına oturttu. İkrime dedi ki: Ben bu durumu garipsedim ve hoşuma gitmedi. Bunun üzerine İbn Abbas şöyle dedi; "O belki de senden daha hayırlıdır. Çünkü o, benden ve senden daha hayırlı birisi ile oturmuştur. Hz. Peygamber (sav), onunla yemek yemiştir."¹³³

Bu hadislerden anlaşıldığına göre Hz. Peygamber (sav) hastalığın bulaşmadığını bildirmiştir. Birinci hadiste; "Ne hastalığın bulaşması ne karın kurdu Safer ayının uğursuzluğu ve ne de baykuş sesinde uğursuzluk vardır!" buyurmuştur.

Hadiste yer alan "safer" (الصفّر) kelimesi; hayvan ve insanlarda bulunan bir kurd cinsi olup karında yaşar. Salgın hastalıktan daha tehlikeli olarak görülüyordu.

Hâme (الهامة) kelimesi Baykuş anlamına gelmektedir. Bu kuşun uğursuz olduğuna inanılırdı.¹³⁴

Bunlar cahiliye adetlerindendi. Onlar salgın hastalığın uğursuzluğuna inanıyor ve bunun da kendiliğinden yayıldığını kabul ediyorlardı. Hz. Peygamber (sav) ise cahiliyedeki bu batıl inançların yanlış olduğunu göstermek üzere bulaşıcı hastalığın, karın kurdunun ve baykuş uğursuz olmadığını beyan etmiştir. Bedevinin sorduğu "Peki develer neden kumda geyik gibi oluyorlar. Uyuzlu olan deve gelip aralarına girince bu hastalığı onlara bulaştırıyor" sorusuna Hz. Peygamber (sav) "Ya ilkin kim bulaştırdı?" şeklinde cevap vermiştir.

¹³⁰ Buhârî, *el-Câmi'u's-Sahîh*, 5/2171.

¹³¹ Müslim, *el-Câmi'u's-Sahîh*, 4/1744.

¹³² Buhârî, *el-Câmi'u's-Sahîh*, 5/2171.

¹³³ Ebû Hafs Ömer b. Ahmed b. Osmân el-Bağdâdî b. Şahin, *Nasihu'l-Hadis ve Mensuhi*, thk. Samir b. Emin ez-Zühri, (Zerka: Mektebetü'l-Menâr, 1408-1988), 410.

¹³⁴ Muhammed b. Fütûh b. Abdullah b. Fütûh b. Hammid el-Ezdî el-Meyrâkî el-Hamîdî Abû Abdullah b. Ebî Nasr (ö. 488/1095), *Gharîb Tefsîr-i Ma fî's-Sahîhayn el-Buhârî ve Muslim*, thk. Zübeyde Muhammed Sâ'id Abdulazîz (Kahire, Mısır: Kitâbetü's-Sunne, 1415/1995), 304.

Cabir'in naklettiği hadiste, cüzzamlı birisinin elini tutarak bir kaba daldırarak yemek yemesi Allah'a tevekkül ederek yemek yemeye yöneliktir.

Hz. Aişe'nin naklettiği üçüncü hadiste de cüzzamlı hasta, Hz. Aişe'ye ait tabakta yemek yemiş olması aynı şekilde onun yatağında yatması Allah'a tevekkülü öğretme maksatlardır.

Beşinci, altıncı ve yedinci hadiste de aynı anlamın olduğu görülmektedir. Bunların hepsinde zahiren Hz. Peygamber'in (sav) hastalığın bulaşmadığı ifade edilmektedir. Fiili olarak da cüzzamlı hasta ile yemek yemesi de bunu göstermektedir.

2.7.3. Hadisler Arasında Tearuzun Giderilmesi

Yukarıdaki hadislerde hastalığın bulaştığı ve bulaşmadığı ile ilgili hadislerin tearuz ettiği görülmektedir. Hâlbuki şer'i naslarda tearuz söz konusu değildir. Tearuzun görüldüğü yerde alimler, bunun zahiri bir tearuz olup giderilebileceğini belirtmişlerdir. Alimler, tearuzun giderilmesinde başvurdukları ilk çözüm şekli **Cem**'dir. Bu da iki nassın arasını bulup onu birleştirmedir.

Cem'in olması mümkün değilse, naslardan ilk gelen ile son gelen nakledilen tespit edilir ve bu şekilde çözülür. Buna da **Nesh** denir.

İki nas arası cem' ve nesh ile çözülemiyorsa, **Tercih** ile amel edilir. Bu da bir nassın alınarak diğerinin terk edilmesiyle olur.

Alimler geçen hadisler arasında zahiri yani sözde tearuzun; hastalığın bulaşması ve bulaşmaması konusunda kullandıkları yöntemler şu şekildedir;

Birinci Görüş: Nesh

Cüzzam konusunda nakledilen “Cüzzamlıdan sakının” hadisinin, Hz. Peygamber’in (sav) cüzzamlı hasta ile yemek yediği hadisle nesh edildiği ileri sürülmüştür. Bu görüş, İsa b. Dinar, Ömer ve seleften bazılarının görüşüdür.¹³⁵

Aynı şekilde Kadı İyaz da bu görüşü benimsemiştir. Zira hadiste “Bulaşıcılık yoktur”, “ilkine kim bulaştırdı” ve Hz. Aişe’nin cüzzamlı hasta ile yemek yemesi cüzzamlıdan sakınmaya gerek olmadığına bir delildir.¹³⁶

Bu görüşe göre hastalığın bulaşıcılığı bulunmamaktadır.

İkinci Görüş: Tercih

Tercih de iki görüş bulunmaktadır;

Birincisi hastalığın bulaşıcılığının olmadığını kabul edenler: Bazı alimler bu görüşü benimsemiş olup hastalığın bulaşıcılığının olduğu ile ilgili hadislerin sıhhatli olmadığını savunmaktadırlar. Ayrıca “cüzzamlıdan, aslandan kaçır gibi kaç” hadisinin de şaz olduğunu iddia etmektedirler. Çünkü Hz. Aişe’ye bir kadının bu konuda soru sorması üzerine böyle bir şeyin olmadığını, ancak “hastalık bulaşıcı değildir” ve “öyleyse ilkine kim bulaştırdı” hadisinin bulunduğunu bildirmiştir.

Aynı şekilde Ebu Hüreyre de bu hüküm konusunda tereddüt etmiştir. Ebu Hüreyre’nin tereddüdüne neden olan rivayet, Hz. Peygamber’in (sav); “Ne hastalığın bulaşması ne karın kurdu ve ne de baykuş sesinde uğursuzluk vardır!” buyurunca bir bedevi; Ey Allah’ın Resulü! Peki develer neden kumda geyik gibi oluyorlar. Uyuzlu olan deve gelip aralarına girince bu hastalığı onlara bulaştırıyor, deyince Hz. Peygamber (sav); “öyleyse ilkine kim bulaştırdı” buyurmuştur.

Ebu Seleme Ebu Hüreyre’nin daha sonra şöyle dediğini işitmiştir: Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur; “Hasta olan sağlıklı olanların yanına gitmesin”. Nakledildiğine göre Ebu Hüreyre ilk hadisi yalanlamıştır.

Ebu Seleme’ye şöyle denildi: Ebu Hüreyre’nin “Hastalığın Bulaşması yoktur.” (ve Habeşçe anlaşılmayan bir söz) dediğini nakletmedin mi? Ebu Seleme şöyle dedi: Onun bu hadisten başkasını unuttuğunu görmedim.¹³⁷

فَرَطَنَ بِالْحَبَشِيَّةِ kelimesinin manası, anlaşılmayan bir şekilde konuşma veya acemice ifade kullanmak demektir.

Yine alimler; hastalığın bulaşıcılığı olduğu ile ilgili rivayetlerin çok olduğunu bulaşıcılığın olmadığını bildiren hadislerin ise az olduğunu ifade etmiş ve İbn Mace’nin

¹³⁵ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî bi şerhi Şaḥîhi'l-Buhârî*, 10/159.

¹³⁶ Kâdî İyâz, Ebû'l Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, *İkmâlû'l-Mu'lim bi-fevâ'id fi şerhi Şaḥîhi Müslim*, thk., Yahya İsmail, (Mısır: Dâru'l-Vefâ, 1998), 7/163.

¹³⁷ Buhârî, *el-Câmi'u's-Şaḥîh*, 5/2177.

naklettiği “Cüzzamlılara bakmayı bırakınız.” rivayetinin senedinin zayıf olduğunu bildirmişlerdir.

Ebu Nuaym’ın “Tıb” babında naklettiği Abdullah b. Eb. Evfa’nın rivayet ettiği hadisin de senedinin zayıf olduğunu beyan etmişlerdir. Bu da “Cüzzamlı ile konuşurken aranda bir iki mızrak boyu mesafe olsun.” hadisidir.

Müslim’in naklettiği Hz. Peygamber’in (sav) cüzzamlı hastaya uzaktan biat verip dönmesini istemesi hadisi ile ilgili alimler, dönmesine neden olan sebebin sadece cüzzamlılık olmadığını beyan etmişlerdir.

İkinci görüş hastalığın bulaşıcılığının bulunduğu ile ilgili hadislerin olduğunu kabul edenler: Alimler, cüzzamlı hastadan sakınılması gerektiği, zira hastalığının bulaşıcı olduğu konusunda hadislerin çok olması dolayısıyla söz konusu hadislere itibar edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Alimler, Hz. Peygamber’in (sav) cüzzamlı birisinin elini tutarak bir kaba daldırdığını ve “Allah’a güven ve tevekkül ederek ye!” dediğini ifade eden hadisin ravisi konusunda ihtilaf bulunduğunu ifade etmişlerdir.

Tirmizî, hadisin senedinin Hz. Ömer’de kaldığını dolayısıyla Mevkuf olduğunu bunun yanında hadisin sahih kabul edilmesi durumunda ise Hz. Peygamber’in (sav) söz konusu kişi ile yemek yediğine dair net bir bilginin olmadığı belirtilmiştir.

Aynı şekilde, Ebu Hüreyre’nin “bulaşıcılık yoktur” rivayetinde ravinin şüphesi, aksi durumun bulunması yani bulaşıcılığın olması nedeniyle tercih edilmemiştir.

Nesh ve Tercihin Reddi

Nesh iki durumdan dolayı reddedilir.

Birincisi: Hastalığın bulaşıcılığının olduğu ve olmadığı ile ilgili rivayetlerin çok olduğu ve hangilerinin önce hangilerinin ise sonra geldiğinin bilinmemesi.

İkincisi: Nesh olabilmesi için öncelikle iki rivayet arasında cem’ olmaması gerekir. Ancak iki rivayet arasında daha sonra açıklanacağı üzere cem’in mümkün olduğu görülmektedir.

Nesh olayında, neshe delalet eden hadislerle amel edilir. Mensuh hadis ile amel edilmez. Cem’de ise iki nas ile de amel edilir ve evla olan da budur.

Tercih de iki açıdan reddedilmiştir.

Birincisi: Tercih, cem’ olmaması durumunda kabul edilir. Fakat burada cem’ mümkündür.

İkincisi: “Bulaşıcılık yoktur” hadisi, Ebu Hüreyre’nin rivayetinin dışında başka rivayetlerle de sahih bir şekilde nakledilmiştir. Hz. Aişe, İbn Ömer, Sa’d b. Ebi Vakkas,

Cabir ve başka raviler tarafından da sahih bir şekilde nakledilmiştir. Dolayısıyla hadisin senedinin illetli olduğu ifade edilemez, bu nedenle tercih olmaz.¹³⁸

Üçüncü Görüş: Nasların Cem'i

Birincisi: Cahiliye toplumunun inandığı gibi hastalıklar normal şartlarda kendiliğinden geçmez/ortaya çıkmaz. Nitekim Hz. Peygamber (sav) bunun yanlış bir inanç olduğunu bildirmiştir.

Bununla beraber, salgın olduğu yere giriş ve oradan çıkışın yasaklanması, Hz. Peygamber'in (sav) cüzzamlı hastayı geri göndermesi ve ona biat için elini vermemesi ve hastanın sağlıklı olan kişilerin arasında karışmamasını istemesi, sebeplerin kendiliğinden olmadığını beyan içindir. Yüce Allah'ın iradesi olmadan hastalık da şifa da olmaz. Yüce Allah dilerse bu sebepleri etkili kılar dilerse tesirini halk etmez.

Bu görüşü Beyhaki savunmuş İbn Arabî de aynı görüşü desteklemiştir. Nevevî de bu görüşü tercih etmiş ve “Bulaşıcılık yoktur” ile “Hasta olan sağlıklı olanların yanına gitmesin” hadisleri cem' edilmesi gerektiğini belirterek şöyle demiştir; “iki hadisin cem' i konusunda cumhuru ulemanın görüşü olduğu belirterek sahih olan görüşün bu olduğu ifade etmiştir.”¹³⁹

İkincisi: Hastalığın bulaşıcılığı reddedilirken cüzzamlı bir hastadan uzak durulmasının istenmesi ise Seddi Zeraî ilkesi (Şer'an sakıncalı sonuçlara götürmesi kesin veya kuvvetle muhtemel olduğunda mubah fiillerin yasaklanması) gereğidir.

Cüzzamlı birisine yakın olan kişinin hastalanması durumunda bu durumun bulaşıcılıktan kaynaklandığına inanmış olacaktır. Bu görüşü tercih eden Hafız b. Hacer; bu görüşünün Beyhaki'nin hadislerin cem' edilmeli görüşünden evla olduğunu belirtmiştir. İbnu's-Salah da aynı görüşe katılmıştır. Çünkü bulaşıcılık Sahih hadislerde geçtiği gibi tamamen reddedilmiştir. Aksi belirtilenin dışında sorunu çözme üzerine cem' yapılmaya çalışılan hadislerden bulaşıcılığın olduğu anlaşılmaktadır.¹⁴⁰

Üçüncü: Hz. Peygamber'in (sav), hitabı özel olup, imanı kuvvetli olanlara da tevekkül etmeleri gerektiğini telkin etmiştir. İmani açıdan bu durumda olmayanlara ise dikkatli olması gerektiğini telkin etmiştir. İbnü'l Kayyim, bu görüşü adını bilmediği bir topluluktan duyduğunu şöyle ifade etmiştir: “Başka bir grup da Hz. Peygamber'in söylediği iki ifadenin de cüzi olup külli olmadığını söylemiştir. Hz. Peygamber'in (sav), ifadesi orada bulunanların durumuna bağlıdır.”

¹³⁸ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî bi şerhi Şahîhi'l-Buhârî*, 10/159-160.

¹³⁹ Nevevî, *el-Minhâc fî şerhi Şahîhi Müslim*, 14/214.

¹⁴⁰ Ebü'l Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Hacer el-Askalânî, *Bezl el-Maun fî Fazlı et-Ta'un*, thk. Ahmed İsam Abdulkadir, (Riyad: Dar el-asime, t.y.) 297.

Bazı insanlar, iman bakımından kuvvetlidir, tevekkülü kuvvetlidir. Tevekkül ile hastalıktan korunur. Doğal şartlar sonucu gelişen durumlar göz önünde bulundurulmalıdır.

Bazı insanlar, iman ve tevekkül bakımından bu kadar güçlü olmayabilirler. Onların da bu konuda kendilerini korumaları gerektiği ifade edilmiştir. Bu nedenle Hz. Peygamber (sav) iki farklı duruma iki farklı şekilde beyanatta bulunmuştur. Ümmetin bu durumda O'na tabi olması içindir. Tevekkül etmek isteyen Hz. Peygamber'in (sav) bu tavsiyesini alırken diğer taraftan hastalıktan korunmak isteyenler de ikinci görüşü tavsiye etmiştir. İki görüş de sahihtir.”¹⁴¹

Bu izahatlar sonucunda sunu ifade etmek mümkündür:

Bugün yaşadığımız şartlarda cem' görüşünün daha isabetli olduğu görülmektedir. Çünkü hastalığın bulaşıcılığı ilmi olarak da tespit edilmiştir. İnsanlar, salgın hastalığın (Korona) nasıl hızlı bir şekilde yayıldığı ve bulaştığını görmüştür. Bugün hastalığın bulaşıcılığının bilimsel olarak nasıl yayıldığı bilinmektedir.

Alimlerin hadisleri cem' etmeleri, salgın hastalıklardan korunmanın gerekmediği anlamına gelmemektedir. Hastalığın bulaşıcılığının olmadığı ifadesiyle, asıl sebebin cahiliye inancının batıl olduğu esasına dayanmaktadır. Nitekim, İmam Nevevi bu görüşün cumhuru ulemanın olduğunu beyan etmiştir.

Aynı şekilde, tedbir alınması gerektiği ile ilgili hadisin cem'i konusundaki ikinci görüş birinci görüşe zıt görülmemektedir.

Bununla beraber, hastalıktan korunma ile ilgili tedbirlerin amacı da seddi zera-i ilkesi gereğidir. Zira kişi hastalığa yakalanır, bunun nedenini bulaşıcılıktan olduğunu zanneder, ancak hastalığa bulaşıcılıktan dolayı yakalanmadığı ortaya çıkar bu şekilde mahcup duruma düşebilir.

Üçüncü görüşün de bir ve ikinci görüşteki hadisler arasında (naslarda) cem' konusunun ayrı olmadığı görülmektedir. Buna göre bir Müslümanın ilk önce gerekli tedbirleri alması ondan sonra da iman açısından tevekkül etmesi zira Allah murâd etmediği müddetçe hiçbir şeyin tesir etmeyeceği bilinmelidir. Bir arada bulunmaktan (birlikte olmaktan) dolayı hastalığın bulaşıcılığının gerçekleşmesi durumunda ise yüce Allah'ın söz konusu sebepleri var ettiği buna göre de tesirin olduğu anlaşılmaktadır. Yoksa Allah'ın iradesi dışında sebeplerle hastalığın bulaşma durumu söz konusu değildir.

¹⁴¹ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâf ed-Dımaşkî b. Cevzi, *Zâdü'l-me'âd fî hedyi hayri'l-ibâd*, (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1415-1994), 4/139-140.

2.8. Hastalığa Sabretme

2.8.1. Belaya (Musibete) Karşı Sabır

Sözlük açısından sabır; tutmak, engellemek demek olup insanın üzüntü, kaygı ve keder anında kendisini tutması, dirençli olması, kendisini kontrol etmesidir. “Falan kişi musibet anında sabırlı bir şekilde sabretti.” denilirken kendi nefesine hakim olarak aşırılığa gitmemesidir. Bir bakıma direnç göstererek kendisini frenlemesidir.¹⁴² Bu da kaygı, üzüntü ve sabırsızlığın zıddıdır.¹⁴³

İstilah olarak alimler sabrı birçok şekilde tarif etmişlerdir. Bunlardan;

Kişinin, keder, kaygı ve üzüntü anında kendisini tutması kontrol etmesi; öfkesini, kızgınlığını şikayet ederek dile getirmemesi, fiili olarak da dövünme, elbisesini yırtma gibi hareketlerde bulunmamaktır.¹⁴⁴ Sabrın başka tanımları da yapılmıştır:

Sabır, musibetten dolayı çekilen ve yaşanan acıyı, kendisinden başka ilah bulunmayan Allah’tan başkasına şikayet etmeme, acılı durumu Allah’a arz etmektir.¹⁴⁵

Sabır, insanın kendisini, şer’in ve aklın gerektirdiği şekil ve ölçüde tutması, kontrol etmesidir.¹⁴⁶

Kişinin kendisini korku, panik ve kaygı anında tutması, şikayetçi olmamasıdır. İnsanın kendisini öfke, kızgınlık gibi durumlarda kontrol ederken, lisanıyla da şikayet etmemesi, fiiliyle de doğru olmayan şekilde hareketlerde bulunmamasıdır.¹⁴⁷

Sabır, İslam dinin üzerinde önemle durduğu en önemli ahlaki ilkelerdendir. Müslüman şahsiyetin oluşması yanında fitne, musibet ve belalara karşı koyma konusunda sabır en önemli ahlaki erdemlerden bir tanesidir.

Sözlük ve ıstıhlardan anlaşıldığı kadarıyla sabrın birçok yönü, fonksiyonu ve çeşitleri olduğu görülmektedir bunlardan bazıları şöyledir:

Kişinin kendi kendisini kontrol etmesi

Sabır, insanın kendinde bulunan iç kontrol mekanizması olup duygusal ve psikolojik zorluklara karşı korur. Çünkü sabır kişinin öfke veya kızgınlığını tutması, kontrol etmesi, diline hakim olup şikayetçi olmaması (isyana sebep olabilecek söz ve

¹⁴² Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd el-Cevherî, *Tacu'l-Luga*, thk. Ahmed Abdulğafur Attar, (Beyrut: Daru'l-İlm Lilmeleyin, 1408-1987), 2/706.

¹⁴³ Ferahidi, *Kitabu'l-Ayn*, 7/115.

¹⁴⁴ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dımaşkî b. Cevzi, *İddetu's-Sabirin Zehiret's-Şekirin*, thk. İsmail b. Gazi Murahhab, (Riyad: Dar Ataât el-İlm, 1440-2019), 1/15.

¹⁴⁵ Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürcânî el-Hanefî, *et-Tarifat*, 131.

¹⁴⁶ Ebül-Kâsım Hüseyin Muhammed b. el-Mufaddal el-İsfehânî, *el-Müfredât*, (Şâm: Dâru'l-Kalem, 2009), 474.

¹⁴⁷ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dımaşkî b. Cevzi, *er-Rûh fî'l-keîlâm 'alâ ervâhi'l-emvât ve'l-ahyâ' bi'd-delâ'ili mine'l-kitâb ve's-sünne ve aqvâli'l-'ulemâ'*, (Beyrut: Dâr el-Kütübî'l-İlmiyye, t.y.), 241.

fiillerden kaçınması) ve öfke, kızgınlık ve sıkıntıya sebep olabilecek fiillerden kaçınması demektir.

Kötü Ahlaktan Muhafaza Etme

Sabır sadece kişinin nefsinin tutması, koruması veya kontrol etmesi değildir. Bununla beraber, kişinin kötü bir ahlaka sürüklenmesini engelleyen imanla bağlantılı değerli bir fazilettir. Bu şekilde sabır, Allah'ın irade buyurduğu kadere karşı kalp ve imanı sağlamlaştırır, birbirine sınıksız bağlar. Üzüntü ve elem verici Allah'ın irade buyurduğu kadere karşı kişinin iman bakımından sağlam bir duruş sergilemesine vesile olur.

Allah'a havale etme (Allah'a şikayet etme); yukarıda yapılan tanımlara ters düşmez. Bilakis Allah'ın dışında başkasına şikayet etmeyi engeller. Sabreden kişi Allah'a, dua ve niyazla iltica eder, sığınır. İnsanlara şikayet edip yakınmayı engeller.

Sabır, şer'i hükümler ile akıl arasında sağlam bir bağ kurmaya vesile olur

Sabır, aklın istek ve arzuları ile şer'i hükümler arasında dengeyi sağlar. Zira sabır, aklın ve şer'i hükümlerin istemediği, arzulamadığı ya da onaylamadığı kötü fiillere karşı insanı kontrol eder, nefsi tutmayı sağlar. Sabır, insanı aklın ve şer'i hükümlerin uygun bulduğu fiillere yönlendirerek insanın iradesinin güçlenmesini ve kişinin nefsinin kontrol etmesine vesile olur.

Kısacası sabır İslami değer sisteminin en sağlam temellerinden biridir. Kötü fiiller ile etki ve tesir eden olumsuzluklardan korunmaya vesiledir. Müslümanın hayatının çeşitli aşamalarındaki olumsuzluklarla mücadelede kişinin en önemli konusunu oluşturur.

2.8.2. Bela ve Musibetlere Karşı Sabrın Önemi

Müslümanın afet, felaket ve belalar karşısında durmayı, mücadele etmeyi sağlayan en önemli şey sabırdır. Öyle ki bela, musibet ve afetler ile salgın hastalığın neden olduğu sorunlara karşı manevi bir kalkan olur ve beden sağlığının korunmasını sağlar.

Sabır, Hz. Adem'den Hz. Muhammed'e (sav) kadar gelmiş tüm peygamberlerin ahlakı olduğu gibi insanların salgın hastalık zamanlarında yaşadıkları kaygı, keder, sıkıntı, stres ve buna benzer durumları giderici en güçlü, kuvvetli araçtır. Hz. Eyyub (as) kıssası bu konuda en güzel örnektir. Yüce Allah kendisini birçok hastalıkla imtihan etmiş, o da söz konusu hastalıklara sabrederek bunun karşılığında Allah'tan mükafat beklemiştir. Bu durum hastalıklardan kurtuluncaya kadar devam etmiştir. Bu durum tüm

Peygamberlerin her zaman ümmetlerinden gelen eza, bela ve fitneler karşısında de sergiledikleri ortak özelliğidir. Aynı şekilde sâlih kişilerin de en temel özelliğidir.

Bu nedenle sabır yüce Allah'ın kutsal kitabı Kur'an'da ve Peygamber'in (sav) sünnetinde önemli bir yere sahiptir. Bu konuda sayılamayacak kadar birçok nassın vârid olduğu görülmüştür. Kur'an'da sabırla ilgili ayetlerden birkaçı şu şekildedir;

Yüce Allah'ın Eyyub (a.s.) özelliği ile ilgili olarak şöyle buyrulur: **إِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا نَعْمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَّابٌ**

“...Gerçekten biz onu sıkıntılara dayanıklı bulduk. O ne güzel bir kuldu! Yönü hep Allah'a dönüktü.”¹⁴⁸

Allah Teala Hz. Muhammed'e (sav) sabrı şöyle tavsiye etmiştir:

فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُوا الْعِزْمِ مِنْ الرُّسُلِ

“Azim ve kararlılık sahibi peygamberlerin sabrettikleri gibi sen de sabret...”¹⁴⁹

Allah Teala müminlere sabırlı olmayı emretmiştir;

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ

“Ey iman edenler! Sabır ve namazla yardım dileyin. Şüphesiz Allah sabredenlerin yanındadır.”¹⁵⁰

Yüce Allah, korku, açlık, mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltmekle imtihan edilen müminlerden sabırlı olanları şu şekilde müjdelemiştir;

وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ ۝ الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمُ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاغِبُونَ

“Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla; mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltmekle sınayacağız. Sabredenleri müjdele! Onlar, başlarına bir musibet geldiğinde, “Doğrusu biz Allah'a aitiz ve kuşkusuz O'na döneceğiz” derler.”¹⁵¹

2.8.3. Hastalık ve Çeşitli musibetlerle ilgili Hadisler

Nebevî Sünnetin, sabır konusuna büyük bir önem verdiği görülmüştür. Özellikle hastalıklarla çeşitli bela veya musibetlere karşı sabır konusuna büyük önem verilmiştir. Hadis alimlerinin kitaplarında bu konunun işlendiği göze çarpmaktadır ki bela ve musibetlere karşı sabır ile ilgili müstakil bablarda söz konusu hadisleri ele almışlardır. Bunlara örnek olarak;

- İmam Tirmizi, el-Camiu's-Sahih isimli eserinde sabır konusunda müstakil bir bab oluşturmuştur, bu babın adı, “Bela ve Musibetlere karşı Sabır Babı”¹⁵²

¹⁴⁸ Sad, 38/44.

¹⁴⁹ Ahkaf, 46/35.

¹⁵⁰ Bakara, 2/153.

¹⁵¹ Bakara, 2/155-156.

¹⁵² Tirmizî, el-Câmi'ü'l-Kebîr (Sünen-i Tirmizî), 4/202.

- İbn Mace, Sünen’inde sabır ile ilgili müstakil bir bab oluşturmuştur, “Belalara Karşı Sabır Babı”¹⁵³
- Emir Alaeddin Ali b. Balaban el-Farisi, el-İhsan fî takrîb Sahih-i İbn Hibbân isimli eserinde sabırla ilgili müstakil bir bab oluşturmuştur, “Hastalık ve Belirtilerine Karşı Sabır ve Kazanılan Sabır Babı”¹⁵⁴
- İmam Buhari, Sahih adlı eserinde sabır ile ilgili Müstakil bir bab oluşturmuştur, bu babın adı “Bab: Sabır İlk Musibet anındadır.”¹⁵⁵
- Kurtubi, Sahih-i Buhari’nin Muhtasarı adlı eserinde de bir babının olduğu bu babın ismi de “Şehitlik Mertebesi Salgın Hastalıklara Karşı Sabır Babı” şeklindedir.¹⁵⁶
- Beyhakî, Sünen-i Kübra adlı eserinde sabır ile ilgili olarak; “Her Müslümanın Hastalık, Hüzün, Tasa ve Acılara Sabır Gerektiği, Bunlardaki Kefaret ve Elde Edilen Sevaplar Babı”¹⁵⁷

Nevevi, Hülâsatü’l-Ahkam adlı eserinde müstakil bir bab açmış adını; “Hastalık, Hüzün ve Kederlere Sabretmenin Fazileti Babı” vermiştir.¹⁵⁸

Bunların dışında birçok hadis kitabında sabrın faziletiyle ilgili bilgiler yer almıştır. Ayrıca hüzün ve kederler gibi ezalara sabredenlerin sevabı, Allah’ın haram kıldığı sakınılması gereken sınırları, Düşmanla Savaşılması ve Musibet anı gibi başlıklar da sabır konusuna temas edildiği görülmüştür.

Hastalık ve musibetlere karşı sabır ile ilgili burada birkaç hadise yer verilmekle yetinilecektir.

عن عائشة رضي الله عنها: أنها سألت رسول الله ﷺ عن الطاعون، فأخبرها النبي ﷺ: "أنه كان عذاباً يبعثه الله على من يشاء، فجعله الله عَزَّ وَجَلَّ رحمة للمؤمنين، فليس من عبد يقع الطاعون فيمكث في بلده ويصبر، يعلم أنه لم يصيبه إلا ما كتب الله له إلا كان له مثل أجر شهيد".

Hiz. Aişe’nin naklettiğine göre o, Hiz. Peygamber’e salgın hastalığı sormuş, Hiz. Peygamber (sav) de şöyle cevap vermiştir: “Bu Allah’ın bir azabı olup onu dilediğine maruz bırakır. Yüce Allah bu hastalığı müminlere rahmet kılmıştır. Bir yerde salgın hastalık çıkar, mümin bir kul bulunduğu yerde kalır ve sabreder, Allah’ın yazdığının

¹⁵³ İbn Mâce, *es-Sünen*, 2/1334.

¹⁵⁴ Emîr Alâüddîn Alî b. Balabân el-Fârisî, *el-İhsân fî takrîbi Şahîhi b. Hibbân*, thk. Şuayb el-Arnaût, (Beyrut: Müessesetü’r-Risale, 1408-1988), 7/150.

¹⁵⁵ Buhârî, *el-Câmi’u’s-Şahîh*, 1/438.

¹⁵⁶ Ebü’l-Abbâs Ziyâüddîn Ahmed b. Ömer b. İbrâhîm el-Ensârî el-Kurtubî, *İhtisâru Şahîhi’l-Buhârî ve beyanu Ğaribihi*, thk. Rifat Fevzi Abdulmuttalib, (Dimaşk: Dâr en-Nevâdir, 1435-2014), 4/380.

¹⁵⁷ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el- Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, thk. Abdullah b. Abdul Muhsin et-Türki, (Kahire: Merkez Hicre el-Buhus ve’d-Dirâset el-Arabiye ve’l-İslamiyye, 1432-2011), 7/155.

¹⁵⁸ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *Hulâsatü’l-ahkâm fî mühimmâti’s-sünen ve kavâ’idi’l-İslâm*, (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1418-1998), 2/896.

yani takdir ettiğinin dışında kendisine başka bir şey olmayacağına inanırsa şehit sevabına nail olacaktır.”¹⁵⁹

İnsanoğlunun çok acı çektiği ve birçoğunun ölümüne sebep olduğu salgın hastalıklar tarihi boyunca süreklilik arz etmiştir. Hz. Aişe'nin bu hastalıkla ilgili sorusuna Hz. Peygamber (sav), salgın hastalığın yüce Allah'ın bir cezası olduğunu ve onu dilediği topluma maruz bıraktığını bununla beraber müminlerin salgın hastalığın vuku bulduğu yerlerde kalarak sabırlı olmaları ise onlar için bir rahmet olduğunu ifade buyurmuştur. Bu hadis de Hz. Peygamber'in (sav) bu şekildeki cevapta iki açıdan icaz olduğu görülmektedir.

Birincisi, söz konusu hastalığın salgına sebep olup büyük bir felaket olduğu dolayısıyla insanlar için azap ve ceza; sabreden müminler için ise rahmet olduğu anlaşılmaktadır.

İkincisi, Hz. Peygamber'in bu salgın hastalıklarda, sosyal mesafe ve karantina gibi tedbir ve korunma yollarına işaret olduğu görülmektedir. Bu da Hz. Peygamber'in (sav) “bulundukları yerlerde sabrederlerse” ifadesiyle hastalığın olduğu yerin karantinaya alınması ve sosyal mesafeye dikkat edilmesi gibi durumlara açıkça işaret edildiği anlaşılmaktadır.

Tıp ilminin de son dönemlerde salgın hastalığın yayılmasını önlemede bu iki önlemi aldığı bilinmektedir. Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılabacağı üzere sünnette de salgın hastalığın yayılmasının engellenmesi için tedbir olarak bu iki duruma riayet edilmesi tavsiye edilmektedir.

Hz. Peygamber'in (sav) فيمكث في بلدہ yerlerinde kalsın diyerek hastalığın ortaya çıktığı yerden ayrılmamaları tavsiyesi, hastalara verilen değer ve onların korunmasına yönelik bir durum olup hastaların yalnız bırakılmamaları gerektiğine işarettir. Hastalığın meydana geldiği (vuku bulduğu) yerden hastalık belirtisi göstermeyenlerin bölgede kalmaları hasta olanlara hizmet etmeleri açısından dikkate değerdir.

Bu konuyla alakalı *Riyazu's-Salihin* adlı eserin müellifi, alimlerden şunu nakletmektedir: “Salgın hastalığa sabreden kişi kabir fitnesinden (sualinden) kurtulur. Çünkü Allah yolunda cihad edenle eşdeğerdir. Zira Müslim ve başka eserde de geçtiği gibi Allah yolunda cihad edenin mükafatı bu şekildedir.”¹⁶⁰

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ فِي مَرَضِهِ، وَهُوَ يُوعَكُ وَغَا شَدِيدًا، وَقُلْتُ: إِنَّكَ لَتُوعَكُ وَغَا شَدِيدًا، قُلْتُ: إِنَّ ذَاكَ بِأَنَّ لَكَ أَجْرَيْنِ؟ قَالَ: "أَجَلٌ، مَا مِنْ مُسْلِمٍ يُصِيبُهُ أَدَى إِلَّا حَاتَّ اللَّهُ عَنْهُ حَطَايَاهُ، كَمَا تَحَاتُّ وَرَقُ الشَّجَرِ".

¹⁵⁹ Kurtubî, *İhtîşâru Şaḥîhi 'l-Buḥârî ve beyanu Ğaribihi*, 4/380.

¹⁶⁰ Faysal b. Abdülaziz b. Faysal b. Ahmed el-Mübarek el-Harimli en-Necdî, *Tedriz Riyazu's-Salihin*, thk., Abdülaziz b. Abdullah b. İbrahim ez-Zeyr el-Hamed, (Riyad: Dâr el-Asime li'n-Neşr ve't-Tevzi', 1423-2002), 43.

Abdullah b. Mes'ud'tan nakledilen bir hadiste şöyle buyurulmaktadır: Hz. Peygamber'in hastalığında yanına gittim. Hz. Peygamber (sav) çok takatsiz bir haldeydi. Durumu iyi değildi. O'na: "Çok halsiz görünüyorsun ancak sana iki sevap var değil mi?" dedim. Hz. Peygamber (sav); "Evet doğrudur, bir Müslüman bir musibete maruz kalırsa Allah Teala onun günahlarını, ağacın yapraklarını düşürdüğü gibi bağışlar."¹⁶¹

Buradaki hadiste Hz. Peygamber'in (sav) hastalığının şiddetinden söz edilmektedir. Abdullah b. Mes'ud bunu şiddetli bir rahatsızlık, bunaltıcı bir halsizlik, yüksek ateş şeklinde ifade etmiştir. Ayrıca Allah Resulünün yüce Allah indinde kazanacağı, elde edeceği mükafatın da yüksek olduğunu bildirmiştir. Hz. Peygamber (sav) de bunu doğrulamakla beraber söz konusu sevabın peygamberlere has olmadığını musibete, hastalığa ve eza vb. yakalanan her müminin aynı şekilde sevap kazanacağını belirtmiştir. Dolayısıyla burada ifade edilmek istenen hastalığa sabır gösterilmesi durumunda günahların affedileceği ve ağaçların yapraklarını döktüğü gibi müminin de günahlarının Allah Teala tarafından bu şekilde giderildiği anlaşılmaktadır.

Bu hadiste hastalığa karşılık bir sevabın olduğu, hastalığının şiddetinin artması durumunda da sevabının artacağı vurgulanmaktadır.

Ayrıca hastalık, bela, musibet gibi hastalığa karşı sabrın faziletine de işaret edilmediği görülmektedir.

عن عطاء بن أبي رباح قال: قال لي ابن عباس: ألا أريك امرأة من أهل الجنة؟ قلت: بلى، قال: هذه المرأة السوداء، أتت النبي ﷺ فقالت: إني أصرع، وإني أتكشف، فادع الله لي، قال: (إن شئت صبرت ولك الجنة، وإن شئت دعوت الله أن يُعافيك). فقالت: أصبر، فقالت: إني أتكشف، فادع الله أن لا أتكشف، فدعا لها.

Ata b. Ebi Rebah'ın naklettiği hadiste de Ata, Abdullah b. Abbas'ın kendisine şöyle dediğini nakletmektedir: "Ben sana cennet ehli bir kadını göstereyim mi? dedi. Ben de evet, dedim. Abdullah b. Abbas: "Şu siyah kadın, Allah Resulüne (sav) gidip şöyle söyledi: 'Ey Allah'ın Resulü! Ben sara hastasıyım. Ben bu şekilde hastalığa maruz kaldığım da üstüm başım açılıyor. Bana dua eder misin?' Hz. Peygamber: 'Eğer sabredeyim dersen, sana cennet vardır. Ama yine de istersen, sana şifa vermesi için Allah'a dua ederim.' buyurdu. Bunun üzerine kadın: 'Ben (hastalığıma) sabrederim. Ancak sara hastalığı tuttuğu zaman üstümün başımın açılmaması için Allah'a dua eder misin?' dedi. Hz. Peygamber (sav) de ona dua etti."¹⁶²

Bu hadisi şerifte Abdullah b. Abbas, Ata b. Ebi Rebâh'a hastalığa karşı gösterilen sabrın karşılığında cennet olduğunu bildirmektedir. Bu nedenle siyah kadının yakalandığı sara hastalığı esnasında maruz kaldığı durumu beyan ederek, kadının

¹⁶¹ Buhârî, *el-Câmi'u's-Şaḥîh*, 5/2138.

¹⁶² Buhârî, *el-Câmi'u's-Şaḥîh*, 5/2140.

hastalık esnasında üstü ve başının açıldığından şikayet ettiğini ifade etmektedir. Sara, bir sinirsel hastalıktır. Yahut beyine oksijen gitmediğinden dolayı bazı azaların hareketsiz kalması durumudur. Üstü ve başının açılması ise vücudunun bazı yerlerinin açılmasını kastetmiştir. Bu vesileyle Hz. Peygamber'den (sav) dua talebinde bulunmuş Allah Resulü kendisini hastalığa sabır ve şifa için dua noktasında muhayyer kılmıştır. Ancak hastalığa sabrı karşılığında da kendisine cennetin olduğu bildirilmiştir. Kadın sabrı tercih etmekle beraber hastalık esnasında üstü ve başının açılmaması için dua talebin de bulunmuştur.

Bu hadiste de hastalığa sabretmenin büyük fazilet olduğu karşılığının da cennet olduğu belirtilmiştir.

Aynı şekilde hadisten ruhsata başvurmada hastalığın şiddetine katlanabileceği görülmektedir. Zira Hz. Peygamber (sav) kadını, hastalığın şiddeti ve meşakkatine sabretme ve neticede büyük bir sevaba nail olma ile hastalıktan kurtulma için kendisine dua edilmesi arasında iki seçenekte muhayyer kılmıştır. Kadın hastalığa sabrı tercihle beraber üstü ve başının açılmaması konusunda dua talep ettiği görülmüştür.

Aynı şekilde hastalık ile ilgili ruhsatı değerlendirmek ve kullanmak isteyen de bu ruhsattan faydalanması caizdir. Özellikle hastalığa karşı dayanabilecek gücü takati ve tahammülü olamayan kişi için bu durum daha evladır.

Hadisten çıkarılan ve anlaşılan bir başka hüküm de sahâbî kadınların örtünme ve iffetlerine karşı hassasiyetlerinin olduğu da gözlemlenmektedir.

Hadisten anlaşılan ve çıkarılan bir başka önemli husus da Allah'a sığınma ve duayla hastalıklara karşı korunmanın faydalı olduğudur.

عن أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: " إِذَا ابْتَلَى اللَّهُ الْعَبْدَ الْمُسْلِمَ بِبَلَاءٍ فِي جَسَدِهِ، قَالَ اللَّهُ: أَكْتَبَ لَهُ صَالِحَ عَمَلِهِ الَّذِي كَانَ يَعْمَلُهُ، فَإِنْ شَفَاهُ غَسَلَهُ وَطَهَّرَهُ، وَإِنْ قَبَضَهُ غَفَرَ لَهُ وَرَحِمَهُ ".

Enes b. Malik'in naklettiği hadisi şerifte Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: "Yüce Allah bir Müslümanı vücudunda meydana gelen bir musibetle imtihan ederse, Allah Teala şöyle buyurur: 'Bu kulumun daha önce yapmış olduğu ameli gibi ona sevap yazılsın.' Eğer hastalıktan şifa bulursa günahları silinir ve tertemiz olur, eğer hastalıktan dolayı vefat ederse ona rahmet edilir ve günahları bağışlanır."¹⁶³

Bu hadiste de hastalığa yakalanan bir Müslümanın vücudundaki rahatsızlığı daha önce yaptığı ibadetleri yapmaya engel olması durumunda hastalığa sabretmesi durumunda kendisine aynı şekilde ibadet yapıyor gibi sevap yazılır.

¹⁶³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, Ahmed b. Hanbel, bu hadisin "Sahih li gayrihi ve bu isnadının hasen" olduğunu belirtmiştir. 19/484.

Müslüman kulun hastalığın meşakkatine karşı sabrının bir mükafatı olarak Yüce Allah da meleklerle şöyle emreder: Bu kulun hastalığa karşı sabrı nedeniyle kendisine sevabı yazınız.

Ayrıca hadiste Yüce Allah, hastalığa sabreden ve şifa bulan Müslümanın günahlarının bağışlanacağını, vefat edenin de bağışlanacağını bildirmiştir.

عن أبي يحيى صهيب بن سنان رضي الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ: "عجباً لأمر المؤمن، إن أمره كله خير، وليس ذاك لأحد إلا للمؤمن، إن أصابته سراء شكر، فكان خيراً له، وإن أصابته ضراء صبر، فكان خيراً له".

Ebi Yahya Suheyb b. Sinan'ın naklettiği hadiste Allah Resulü (sav) şöyle buyurmuştur; "Mü'minin durumu gıpta ve hayranlığa değer. Çünkü her hâli kendisi için bir hayır sebebidir. Böylesi bir özellik sadece mü'minde vardır. Sevinecek olsa, şükreder; bu onun için hayır olur. Başına bir belâ gelecek olsa, sabreder; bu da onun için hayır olur."¹⁶⁴

Bu hadiste müminin her durumunun hayırlı olduğu vurgulanmıştır. Eğer kendisinin vücudu, bedeni veya başka yönden nimete sahip olduğunda Allah'ın kendisine böyle bir nimeti verdiğinden dolayı şükreder, eğer bedeni veya mali yahut başka açılardan bir musibete maruz kalırsa sabrederse bu onun için yine hayır olur. Bu mümini başkalarından ayıran en önemli özelliktir.

Yukarıdaki açıklamalarda da görüldüğü üzere hastalığa karşı sabır ile bunun sevabı konusunda birçok ayet ve hadisin yer aldığı anlaşılmaktadır. Bu şekilde yüce Allah'ta felaket, zorluk ve keder zamanlarında müminin ne şekilde teselli olacağını göstermiş oldu.

Bunun yanında hastalığa yakalanmamak için gereken tedbirin alınması gerektiği bildirilmiş, hastalığa yakalandıktan sonra ise insana sabır telkin edilmiştir. Sabredilecek hastalığın da bulaşıcı, salgın olup olmaması, şiddetli baş ağrısı ya da yüksek ateş gibi hastalıklar konusunda bir ayırım yapılmadığı görülmektedir. Aynı şekilde insanın bedenine ağır, şiddetli veya çok hafif olan bir hastalık noktasında da bir ayırım gözetilmemiştir. Bu nedenle mümin küçük bir musibet hatta parmağına batan dikenin acısına karşı sabırdan bile sevaba nail olabilmektedir.

Nitekim bir hadiste şöyle buyrulur:

عن عائشة عن النبي ﷺ: "ما من مصيبة تصيب المسلم إلا كفر الله بها عنه، حتى الشوكة يشاكها"

Hz. Aişe'den nakledildiğine göre; "Bir Müslüman'a herhangi bir musibet, bir sıkıntı, bir keder, bir üzüntü, bir eziyet, bir gam dokunursa, hatta kendisine bir diken bile batarsa, mutlaka Allah bunları onun günahlarına kefarete kılar."¹⁶⁵

¹⁶⁴ Müslim, *el-Câmi 'u's-Şaḥîḥ*, 4/2295.

¹⁶⁵ Buhârî, *el-Câmi 'u's-Şaḥîḥ*, 5/2137.

2.8.4. Felaketler Zamanında Sabrın Psikolojik ve Sosyal Duruma Etkisi

Şüphesiz bulaşıcı ve salgın hastalıkları kontrol altında tutmak üzere toplumlar bazı tedbirler, kısıtlama ve sınırlandırmalara başvurmaktadırlar. Bu çalışmada bu tedbirlerden, karantina, sosyal mesafe, temizlik ve tedavi konularına temas edilmiştir. Söz konusu tedbirlerin de Hz. Peygamber'in (sav) hadislerinde de dillendirildiği görülmüştür. Örneğin; hastalık olan yere girilmemesi, salgın hastalık olan yerden ayrılmaması gerektiği, bulaşıcı hastaya (cüzam hastalığı gibi) dokunulmaması ve tedavi olma durumu gibi konular bunlardandır.

Aynı şekilde söz konusu önlemlerden toplu halde bulunulmaması, bu konuda eğitim, hastalanan kişi ile ne şekilde ilgilenilmesi gerektiği ve hastalıktan vefat edenin durumu da naslarda değinilen konular arasındadır.

Hiç şüphesiz, Hz. Peygamber'in (sav) çok önceden ifade buyurduğu hadislerinde ve son zamanlardaki resmi sağlık makamlarının açıkladığı hastalıklara karşı söz konusu önlemlerden, sabır, tedbir ve prosedürlere uyulması gerektiği ifade edilmiştir.

Örneğin bulaşıcı ve salgın Kovid (19) yani korona hastalığına yakalanan ve bu hastalıktan vefat edenlerin çok olmasının başlıca nedeni; sosyal mesafe, karantina ve nebevi sünnetin buyurduğu gibi hastalık anında sabırlı davranılmamasından kaynaklandığı çok net bir şekilde görülmüştür.

Buna ilaveten, sabrın bir bütün olarak hem birey hem de toplum üzerinde olumlu etkilerinin var olduğu vurgulanmalıdır. Birçok Müslüman sabırla sevap kazanacağı yerde hastalıklara karşı sabır göstermediğinden yani sabırsızlık nedeniyle çoğu kişi intihar, depresyon ve psikolojik hastalık veya bunalımla karşı karşıya kalmaktadır. Bu nedenle sabrın, sağlık ve toplum gibi birçok açıdan önemli olduğu görülmektedir. Bunlardan en önemlileri şunlardır;

1. Salgın hastalığın neden olduğu zorluklar ile onların zor koşulları karşısında bireye dayanma gücü ve kabiliyeti kazandırır.
2. Bulaşıcı salgın hastalığa yakalanma korku, kaygı ve bunlardan kaynaklanan stresi azaltır.
3. Mevcut koşullarda bireyin ve toplumun Allah'a olan güvenini artırır. Zira sabır Allah'a güven ve tevekkülden ibaret olup bu da bireyin kendisini sakin ve güvende olmasını sağlar.
4. Sabır, psikolojik açıdan meydana gelebilecek olumsuz duyguları kontrol etmeyi sağlar.

5. Sabır, bulaşıcı salgın hastalıklara yakalanmama veya korunmada önemli rol oynar. Nitekim, kişinin beden ve ruhuna ağır gelen sağlık kuralları ve talimatlarına uymayı teşvik eder.

Hız. Peygamber'in (sav) üzerinde durduğu ve tavsiye ettiği sabır genel olarak, bireylerin zor koşullara dayanma ve uyum sağlamalarına yönelik olduğu görülmektedir. Salgın hastalığın yayılmasını önlemeye katkı sağladığı gibi psikolojik ve sosyal açıdan da istikrarı sağladığı anlaşılmaktadır.

2.8.5. İslam'ın Hastaya Bakışı

Hastalık, ilahi kanunlardan, sünnetullahtandır. Hastalık, yaşlı, genç, kadın veya erkek arasında fark gözetmeyen bir musibet ve imtihan şekillerindendir. Hastanın zarara ve zorbalığa maruz kalmaması gerekir. Özellikle insanların kaçındığı, nefret ettiği salgın hastalıklar karşısında bazılarının ciddi bakım ve itinaya ihtiyacı bulunabilmektedir. Bu nedenle İslam, hastaya en şekilde bakılması gerektiğini bildirmiş, onunla ilgili birtakım hak ve hukukun olduğunu vurgulamış ve onun ziyaretinin dahi bazı edep ve kurallar çerçevesinde olması gerektiğini zira ziyaret sonucu sevabın elde edileceğini beyan etmiştir.

Aynı şekilde İslam, hastalığa maruz kalan kişinin manevi ve psikolojik bakımdan desteklenmesine önem vermiştir. Bu nedenle de manevi yönünü güçlendirmek adına peygamberlerden örnekler verilmiştir.

روى سعد بن أبي وقاص رضي الله عنه قال: قلت لرسول الله ﷺ: أي الناس أشد بلاء؟ قال: "الأنبياء، ثم الأمتل فالأمتل، يبتلى الرجل على حسب دينه، فإن كان دينه صلباً اشتد بلاؤه، وإن كان في دينه رقة ابتلي على حسب دينه، فما يبرح البلاء بالعبد حتى يتركه يمشي على الأرض ما عليه خطيئة".

Nitekim Sa'd b. Ebi Vakkas Hız. Peygamber'e (sav) şöyle bir soru sorduğunu aktarmaktadır; dedim ki, "Ey Allah'ın Resulü! Musibete en çok uğrayanlar kimlerdir? Hız. Peygamber (sav): "Peygamberlerdir. Daha sonra derecelerine göre insanlar gelir. Kişi dinine göre bela ve imtihanlara maruz kalır. Eğer dine bağlılığı varsa, belası daha da artar. Fakat dininde gevşek yaşıyorsa ona göre musibetlerle karşılaşır. Kişiye belalar gelir gelir de artık onun üzerinde hiçbir günah kalmaz."¹⁶⁶

Sahabeden Sa'd b. Ebi Vakkas'ın naklettiği bu hadiste, hastalığa karşı manevi ve psikolojik açıdan Peygamberlerin daha güçlü olduklarına bir işaret bulunmaktadır. Bu nedenle önce Peygamberler ardından onların yolundan gidenlerden söz edilmiştir. Peygamberlerin hastalığa veya musibete maruz kalmaları zayıf olduklarından değildir imanlarındandır. Bu musibetler imtihan olduğu için peygamberler gibi imanı güçlü ve

¹⁶⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/159.

kuvvetli olanların imtihanları ağır olurken imanî zayıf olanların imtihanı ise daha hafif olmaktadır.

2.8.6. Hasta Ziyareti ile ilgili Bilgiler

Hasta ziyareti ve bu ziyaret sonucu kazanılacak sevabın çokluğu ile ilgili birçok hadisi şerif bulunmaktadır. Bu nedenle bazı alimler, hasta ziyaretinin bir Müslümanın diğer Müslüman üzerindeki haklarından olduğunu yani hasta ziyaretinin vacip olduğunu belirtmişlerdir. Bu konuyla ilgili alimlerden nakledilen bilgiler şu şekildedir;

Buhari, *Sahih* adlı eserinde, “Hasta Ziyaretinin Vacip olduğu Babı” şeklinde bir bab oluşturmuştur.¹⁶⁷

İbnü'l-Harrat, *el-Ahkâmü's-şer'iyyetü'l-kübra* adlı eserinde, “Hasta Ziyaretinin Vacip Olduğu, Bunun Terk Etmenin Cezası” şeklinde bir babı bulunmaktadır.¹⁶⁸

Hasta ziyaretinin teşviki ile ilgili ise birçok hadis bulunmaktadır.

عن أبي موسى الأشعري رضي الله عنه قال قال رسول الله ﷺ: "أطعموا الجائع، وعودوا المريض، وفكوا العاني"

Ebu Musa el-Eş'ari'nin Hz. Peygamber'den (sav) naklettiği hadiste, “Hastayı ziyaret edin, aç olanı doyurun, esiri kurtarın!”¹⁶⁹

عن ثوبان مولى رسول الله ﷺ ، أن رسول الله ﷺ قال: "من عاد مريضاً، لم يزل في خرفة الجنة. قيل: يا رسول الله! وما خرفة الجنة؟ قال جناها"

Hz. Peygamber'in mevlası Sevban'ın naklettiği hadiste de Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur; “Bir Müslüman, hasta bir Müslüman kardeşini ziyarete gittiğinde, dönünceye kadar cennet hurfesi içindedir.” Ey Allah'ın Resulü, cennet hurfesi nedir? dediler. Resûlullah (sav); “Cennet yemiştir,” buyurdu.”¹⁷⁰

Bu iki hadiste de görüldüğü üzere hasta ziyaretinin önemi ve Allah Teala'nın hasta ziyareti yapana vereceği büyük sevaplara değinilmektedir.

2.8.7. Hasta Ziyareti ve Adabı

Hasta ziyareti, Hz. Peygamber'in (sav) uygulamalarıyla sünneti sabit olmuştur. Bu nedenle İslam dini hasta ziyareti yapacak kişinin nasıl hareket etmesi gerektiği ile ilgili olarak bazı edep kurallarının olduğunu belirlemiştir. Bunlardan bazıları şöyledir;

- Hasta Ziyaretinin çok uzun tutulmaması (Hasta ziyareti kısa ve öz olmalıdır)
- Hasta ziyareti esnasında, hastaya sabırlı olması için güzel nasihat ve tavsiyede bulunma

¹⁶⁷ Buhârî, *el-Câmi'u's-Şaîh*, 5/2139.

¹⁶⁸ Ebû Muhammed Abdülhak b. Abdîrahmân b. Abdillâh b. el-Hüseyn b. Said İbrahim el-Ezdi el-İşbîlî İbnü'l-Harrât, Ebu Abdullah b. Hüseyin el-Akkaşe, *el-Ahkâmü's-şer'iyyetü'l-kübrâ*, (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1422-2001), 3/19.

¹⁶⁹ Buhârî, *el-Câmi'u's-Şaîh*, 5/2139.

¹⁷⁰ Müslim, *el-Câmi'u's-Şaîh*, 1/1989.

- Hasta olan kişiye dua edilmesi

Aynı şekilde bu edep ve kurallara delil olarak,

عن أم سلمة رضي الله عنها قالت: قال رسول الله ﷺ: "إذا حضرتم المريض، أو الميت، فقولوا خيراً. فإن الملائكة يؤمنون على ما تقولون". قالت: فلما مات أبو سلمة أتيت النبي ﷺ. فقلت: يا رسول الله! إن أبا سلمة قد مات، قال: "قولي: اللهم! اغفر لي وله وأعقبي منه عقبي حسنة". قالت: فقلت، فأعقبي الله من هو خير لي منه، محمداً ﷺ

Ümmü Seleme'nin naklettiği hadiste de Hz. Peygamber (sav); hastanın yanında veya ölü cenazesinde bulunduğunuzda hayırlı ve iyi şeyler söyleyiniz. Zira melekler sizin orada söylediklerinize, dualarınıza amin demektedirler. Ümmü Seleme şöyle dedi; Ebu Seleme vefat ettiğinde Hz. Peygamber'e (sav) giderek; "Ey Allah'ın Resulü! Ebu Seleme vefat etti, ne yapmam lazım. Hz. Peygamber (sav) bana şöyle söylememi tavsiye etti; Allah'ım Ebu Seleme'yi ve beni bağışla, günahlarımızı affeyle... Bu uğradığım musibetin mükâfatını ihsan et ve beni ondan daha hayırlısına nail et! Allah bana Ebu Seleme'den daha hayırlı birini, Hz. Peygamber'i (sav) nasip etti."¹⁷¹

Ümmü Seleme'nin naklettiği bu hadisten anlaşılacağı üzere hastanın yanında hayırlı ve güzel şeyler söylenmesi gerektiği bildirilmiştir. Hastanın yanında yapılan duaya meleklerin amin duasında bulunarak katıldıkları da beyan buyrulmuştur. Bu nedenle hastanın rahatsız olacağı sözlerin ve konuşmaların yapılmaması gerekir.

Hastaya dua edilmesi ile ilgili olarak da Hz. Aişe'nin naklettiği hadis şu şekildedir; Hz. Peygamber (sav) hasta olan bazı akraba ve dostlarına sağ eliyle mesh ederek dua eder ve şöyle derdi; لا شفاء إلا شفاؤك، شفاء لا "اللهم رب الناس أذهب الباس، اشفه وأنت الشافي، لا شفاء إلا شفاؤك، شفاء لا يغادر سقماً" "Ey insanların Rabbi! bu hastalığı gider, Şifâ ver, çünkü şifâ verici sensin. Senin vereceğin şifâdan başka şifâ yoktur. Öyle şifâ ver ki hiçbir hastalık bırakmasın"¹⁷²

Bu izahat ve açıklamalardan sonra hasta ziyareti ve önemi ilgili hadisler konusunda bazı noktalara temas edilmesinde yarar vardır. Öncelikle şu vurgulamak lazım, hastalığın bulaşmaması, salgının yayılmaması için alınacak önlemler ve tedbirler ile hasta ziyareti hakkındaki hadislerin tearuz etmediğidir. Zira hasta ziyareti ile ilgili hadislerin geneli ifade ettiği belirtilmelidir. Çünkü bu hadisler tüm hastalıkları kapsamaktadır. Bunun yanında cüzzam hastasından uzak durulması, bulaşıcı hastalığa yakalanan kişinin sağlıklı kişilerin arasına girmemesi, salgın ve bulaşıcı hastalıkla ilgili hadislerin ise has yani söz konusu durumlar ile ilgili olduğu görülmektedir.

Buna ilaveten, müstehab olan hasta ziyaretinin de bulaşıcı hastalığı ile ilgili değildir. Ancak salgın ve bulaşıcı bir hastalığa yakalanan birisinin ziyareti gide bilmek için de bazı önlemlerle gerçekleştirilebileceği unutulmamalıdır. Örneğin sosyal mesafe,

¹⁷¹ Müslim, *el-Câmi 'u's-Şaḥîḥ*, 1/1989.

¹⁷² Buhârî, *el-Câmi 'u's-Şaḥîḥ*, 5/2168.

koruyucu maske ve önlemlerin / tedbirlerin alınmasıyla gerçekleşebilecektir. Bunların olmaması durumunda ise sadece hastaya dua etmekle yetinilecektir.

2.9. Salgın Hastalık Sonucu Vefat Edenlerin Sünnetteki Durumu

Hiç şüphesiz, her bulaşıcı hastalığın ortaya çıkışıyla birlikte, onunla mücadele etme, başa çıkma ve etkileriyle alakalı birçok sorun ortaya çıkmaktadır. Bu sorunlardan birisi de hastalığının tekrar ortaya çıkışı meselesidir. Özellikle böyle hastalıklar ölüme sebep oluyorsa bu sorun daha da önem arz etmektedir. Ayrıca söz konusu hastalıktan vefat edenlerin hükmü ve durumu da önemli bir sorundur. Çünkü vefat eden kişi şehitlik mertebesine ulaşp ulaşmadığı mühim bir konudur.

Buna örnek olarak; yeni çıkan Kovid (19) Corona hastalığı sonucunda vefat edenlere şehit denilebilir mi? ikincisi o kişi Allah'ın indinde şehitlik mertebesine ulaşır mı?

Bunun cevabını verebilmek için öncelikle alimlerin şehitlik mertebesini irdelemek gerekir. Zira alimler şehitlik mertebesini üçe ayırmışlardır;

a. Dünya ve Ahiret Şehidi: Lailahe İllallah yani kelime-i tevhid uğruna kafirlere karşı Allah yolunda savaşan ve bu savaşta vefat edenlere denir. Bu kısım şehitlik mertebesini Ebu Musa el-Eş'ari Hz. Peygamber'den (sav) naklettiği hadislerle şu şekilde beyan etmiştir: Bir adam Hz. Peygamber'e gelerek, Ey Allah'ın Resülü! Bir adam ganimet için savaşıyor, bir adam cesurdur, kahramandır desinler diye savaşıyor, bir adam da cennetteki yerine, cennete varmak için savaşıyor. Bunlardan hangisi Allah yolunda şehiddir. Hz. Peygamber (sav);

"من قاتل لتكون كلمة الله هي العليا، فهو في سبيل الله"

"Kim Allah'ın dini daha yüce olsun diye savaşırsa, sadece o Allah yolundadır" buyurdu.¹⁷³

Bu hadiste ifade edilen şehit dünyada şehitlik muamelesi görür. Yani yıkanmaz, kefenlenmez ve cenaze namazı da kılınmaz. Aynı zamanda ahiret şehididir; ahirette yüce Allah'ın kendisine bahsettiği sevap, kıymet ve şehitlere verilecek derecelere nail olur.

b. Dünya Şehidi: Kafirle ile savaşırken vefat edenlerdir. Ancak savaş esnasında hata veya günah işlemişse yani riyakarlık, gösterişte bulunmuşsa ya da savaş esnasında yağmalama, dolandırıcılık, ganimet mallarından hırsızlıkta bulunmuşsa buna da dünya şehidi denir.

¹⁷³ Buhârî, *el-Câmi'u's-Şaîh*, 3/1034.

Hiz. Peygamber (sav), Ebu Hüreyre'nin naklettiği hadiste bu kısım şehitliği beyan etmiştir. Şöyle ki; Ebu Hüreyre şöyle dedi:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ يَوْمَ خَيْبَرَ، فَلَمْ نَعْنَمْ دَهَبًا وَلَا فِضَّةً، إِلَّا الْأَمْوَالَ وَالنِّيبَابَ وَالْمَتَاعَ، فَأَهْدَى رَجُلٌ مِنْ بَنِي الصُّنَيْبِ، يُقَالُ لَهُ رِفَاعَةُ بْنُ زَيْدٍ، لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ غُلَامًا، يُقَالُ لَهُ مِدْعَمٌ، فَوَجَّهَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِلَى وَادِي الْقُرَى، حَتَّى إِذَا كَانَ بِوَادِي الْقُرَى، بَيْنَمَا مِدْعَمٌ يَحْطُّ رَجُلًا لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِذَا سَهْمٌ عَائِرٌ فَفَتَلَهُ، فَقَالَ النَّاسُ: هَنِيئًا لَهُ الْجَنَّةُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "كَلَّا، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، إِنَّ الشَّمْلَةَ الَّتِي أَخَذَهَا يَوْمَ خَيْبَرَ مِنَ الْمَغَانِمِ، لَمْ تُصِبْهَا الْمَقَاسِمُ، لَنَتَشْتَعِلَ عَلَيْهِ نَارًا" فَلَمَّا سَمِعَ ذَلِكَ النَّاسُ جَاءَ رَجُلٌ بِشِرَاكِ أَوْ شِرَاكَيْنِ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ، فَقَالَ: "شِرَاكٌ مِنْ نَارٍ، أَوْ: شِرَاكَانِ مِنْ نَارٍ".

Hiz. Peygamberle beraber Hayber gazvesine gittik. Ganimet olarak ne altın ne de gümüş elde ettik. Sadece mal, giyecek elbise ve kap kaçak ganimeti elde ettik. Beni Dabib kabilesinden Rufaa b. Zeyd adında bir adam Hiz. Peygamber'e (s.a.s.) Müd'am adında bir köle hediye etti. Hiz. Peygamber (sav) Kura vadisine doru yönelmişti. Kura vadisine ulaştığında Müd'am Efendimiz'in yükünü indirdiği sırada, nereden geldiği belli olmayan bir ok kendisine isâbet etti ve ölümüne sebep oldu.

Orada bulunan Müslümanlar: "ne mutlu Mid'am'a, şehitlik mertebesine ulaştı." diyerek ona gıpta ettiler. Bunun üzerine Allah Resûlü (sav): "Hayır! Öyle değildir. Varlığım kudret elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki, Hayber günü ganimet malları paylaşılmadan önce aldığı bir kilim, şu anda onun üzerinde alev alev yanmaktadır!" buyurdu.¹⁷⁴

Bu şehitlik mertebesinde bulunanların hükmü ise şöyledir; aynı şekilde yıkanmaz, kefenlenmez ve cenaze namazı da kılınmaz. Bununla beraber ahirette yapmış olduğu riyakarlık, aşırılık, haddi aşma veya hırsızlıktan dolayı cezaya çarptırılır.

Üçüncüsü; Ahiret Şehidi: Bu şehitlik mertebesi ele alınan konuyla alakalı olan şehitlik mertebesidir. Kovid (19) Corona vb. hastalıklardan vefat edenlerin şehitliği bu kısımda değerlendirilmektedir.

Ahiret şehidi için şu söylenebilir, savaş dışında mazlum bir şekilde vefat eden, salgın bir hastalık sonucu vefat eden, iç hastalık sonucu yani iç organlarında bulunan (ishalden ölen) bir hastalık sonucu vefat eden, boğularak vefat eden, gurbette akrabalarından ayrı ve uzak bir şekilde vefat eden, ilim yolunda vefat eden veya doğum esnasında vefat eden kadın vb. durumlardan yaşanan ölümler için ahiret şehidi denebilir. Bu şekilde vefat edenler dünyada normal vefat edenler gibi muamele görür. Yani yıkanma, kefenlenme ve cenaze namazı kılınma gibi. Ahirette ise şehitlik mertebe ve sevabına nail olurlar. Zira hadisi şeriflerde bu şekilde bilgiler mevcuttur.

Bununla beraber Allah yolunda öldürülenlerin elde ettikleri şehitlik mertebesi sevap ve ecir bakımından en üst mertebedir.

¹⁷⁴ Buhârî, *el-Câmi'u's-Şaîhî*, 6/2466.

Bu kısımdaki şehitlik mertebesi ile ilgili hadisler ise şu şekildedir;

Birinci hadis:

عن أنس بن مالك رضي الله عنه، عن النبي ﷺ قال: "الطاعون شهادة لكل مسلم".

Enes b. Malik'in naklettiği hadistir. Buna göre Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur; “salgın ve bulaşıcı hastalık her Müslüman için şehitlik mertebesidir.”¹⁷⁵

Enes b. Malik'in naklettiği bu hadiste görüldüğü üzere Hz. Peygamber (sav), salgın hastalık sonucu vefat edenin birisinin şehit olduğunu beyan etmiştir. Aynı şekilde salgın hastalığa sabır sonucu vefat eden birisinin yine şehit olduğu vurgulanmak istenmektedir. Şu hadiste ifade edildiği gibi; “kendi şehrinde sabreder ve Allah'ın kendisine takdir ettiğinin dışında başka bir şeyin olmayacağına inanarak kalan kişinin şehit sevabı gibi sevap kazanır.”

Burada sabretmenin, hiçbir şey yapmaksızın sadece beklemek anlamına gelmediğini belirtmek gerekir. Salgın hastalığa kapılan kişi, ondan kurtulmak ve sağlığına kavuşmak için çaba harcamalı, çareler aramalıdır.

İkinci Hadis:

عن أبي هريرة رضي الله عنه: أن رسول الله ﷺ قال: "الشهداء خمسة: المطعون، والمبطون، والغرق، وصاحب الهدم، والشهيد في سبيل الله".

Ebu Hüreyre'nin naklettiği hadistir. Buna göre Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur; “şehitlik beş çeşittir. Salgın hastalık sonucu vefat eden, iç hastalık (ishalden ölen) nedeniyle vefat eden, boğulma sonucu ölen, enkaz altında kalarak ölen ve Allah yolunda savaşarak vefat edenler.”¹⁷⁶

Ebu Hüreyre'nin naklettiği bu hadiste Hz. Peygamber (sav) şehitlik mertebesinin beş şekilde olduğunu ifade buyurmuştur. Buna göre, insanlardan salgın hastalık sonucu vefat edenler, iç hastalıktan (ishalden ölen) dolayı hayatını kaybedenler, deniz, ırmak ve nehir gibi bir suda boğularak vefat edenler, enkaz altında kalma sonucunda vefat edenler ile Allah yolunda cihad eden mücadele vererek vefat edenlerin şehit olduklarını beyan etmiştir.

Üçüncü Hadis:

عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ: "ما تعدون الشهيد فيكم؟" قالوا: يا رسول الله! من قتل في سبيل الله فهو شهيد. قال: "إن شهداء أمتي إذا لقليل"، قالوا: فمن هم يا رسول الله؟ قال: "من قتل في سبيل الله فهو شهيد، ومن مات في سبيل الله فهو شهيد، ومن مات في الطاعون فهو شهيد، ومن مات في البطن فهو شهيد".

Ebu Hüreyre Hz. Peygamber'in (sav) şöyle buyurduğunu aktarmaktadır; “siz şehidin kim olduğunu veya kimin şehit olduğunu biliyor musunuz?” dediler ki; Ey

¹⁷⁵ Buhârî, *el-Câmi'u's-Şaḥîḥ*, 3/1041.

¹⁷⁶ Buhârî, *el-Câmi'u's-Şaḥîḥ*, 3/1041.

Allah'ın Resulü, Allah yolunda öldürülenler şehittir, diye biliyoruz. Öyleyse ümmetimin şehitleri az demektir. Dediler ki Ey Allah'ın Resulü, o halde şehitler kimlerdir; Allah Resulü; "Allah yolunda öldürülen şehittir, Allah yolunda ölenler şehittir, bulaşıcı hastalıktan ölen şehittir; ishalden ölen şehittir; boğularak ölen şehittir" buyurdu."¹⁷⁷

Bu hadiste de Allah yolunda, salgın hastalık, iç hastalık (ishalden ölen) ölenlerin şehit oldukları belirtilmiştir.

Dördüncü Hadis:

عن سلمان رضي الله عنه قال: أتيت رسول الله ﷺ بالزكاة ثلاث مرار، فقال: "ما تعدون الشهيد فيكم؟" قالوا: الذي يقتل في سبيل الله، قال: "إن شهداء أمتي إذن لقليل، القتل في سبيل الله شهادة، والطاعون شهادة، والنفساء شهادة، والحرق شهادة، والغرق شهادة، والسل شهادة، والبطن شهادة".

Selman'ın naklettiği hadiste şöyledir; Hz. Peygamber'in (sav) yanına gittim. Üç defa Hz. Peygamber' zekat getirdim. Hz. Peygamber (sav); "Siz kimleri şehit sayıyorsunuz?" diye sordu. Sahabe: Yâ Resûlallah! Kim Allah yolunda öldürülürse o şehittir, dediler. Hz. Peygamber (sav); "Öyleyse ümmetimin şehitleri oldukça azdır" buyurdu. Ashab: O halde kimler şehittir, yâ Resûlallah! dediler. Hz. Peygamber (sav); "Allah yolunda öldürülen şehittir, Allah yolunda ölen şehittir, bulaşıcı hastalıktan ölen şehittir, doğum esnasında ölen kadın şehittir, yangın sonucu (yanarak) ölen şehittir, boğularak ölen şehittir, verem hastalığından ölen şehittir, iç hastalıktan (ishalden ölen) dolayı ölen şehittir" buyurdu"¹⁷⁸

Salgın Hastalık sonucu vefat edenin şehit oluşu;

Yukarıdaki hadislerden de anlaşılacağı üzere Hz. Peygamber (sav) şehitlik mertebesinin sadece Allah yolunda savaşarak olmadığını beyan etmiştir. Dolayısıyla birçok şehitlik mertebesinin bulunduğu ancak hüküm ve sevap açısından farklı durumlarının olduğu görülmektedir. Buna Hz. Peygamber'in (sav) hadislerde şehitlik mertebesine ulaşanları şöyle sıralamıştır;

Peki sadece salgın hastalıklar, iç hastalık (ishal) ve verem hastalığı mı? şehitlik mertebesine vesiledir. Bunlara kıyasla başka hastalıklarda buna ilave edilebiliyor mu?

a. Salgın Hastalık: Salgın hastalık sonucu vefat edenlerdir. Salgın hastalık geneli kapsayan salgın ve bulaşıcı hastalıktır. Bu hastalık insana enfeksiyon, bulaşıcı bir şekilde geçmektedir. Bu hastalığın tanımı şu şekilde yapılmıştır; epidemik bulaşıcı ve

¹⁷⁷ Müslim, *el-Câmi 'u's-Şaḥîḥ*, 3/1521.

¹⁷⁸ Ebü'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et- Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, thk. Hamdi b. Abdülmecid es-Selefi, (Kahire: Mektebetü b. Teymiye, t.y.), 6/247.

salgın bir hastalık. Bu hastalık mikrobu farelerde bulunur. Bu mikrobu pireler aracılığıyla başka fare veya insanlara bulaşmaktadır.¹⁷⁹

b. İç Hastalık: İç hastalık sonucu vefat edenlerdir. Bu hastalık çeşitleri, ishal ve karındaki oluşan şişkinlik gibi hastalıklardır.

c. Verem Hastalığı: Ciğerlerde oluşan salgın bir hastalık veya akciğerlerde ülser sonucu yüksek ateşle beraber olan hastalıktır.

Salgın bulaşıcı hastalığı ile Kovid-19 Corona hastalığının benzerliği,

Yeni ortaya çıkan Kovid-19 Corona hastalığı ile bulaşıcı salgın hastalık arasında birkaç yönden benzerlik bulunmaktadır. Hızlı bir şekilde yayılması ve pandemik olması salgın hastalığın en önemli özelliğidir. Çünkü bulaşıcı, salgın hastalık bir yerde çıktığı andan itibaren hızlı bir yayılım gösterir.

1. Yakın zamanda ortaya çıkan Kovid-19'da da durum aynıdır. Nitekim yeryüzünün doğusundan batısına, kuzeyinden güneyine kadar her yöne yayılmıştır.
2. Hastalığa yakalananların çok oluşu. Tarih boyunca bulaşıcı ve salgın hastalığına yakalananların sayısı oldukça çok olmuştur. İnsanlar salgın hastalığın o kadar çok etkilemişlerdi ki yakalananların sayılarının çokluğundan dolayı ölenler gömülememiştir.
3. Söz konusu durumun Kovid-19'da olduğu görülmüştür. Tüm dünya hastalığa yakalananların sayılarının hızlı bir şekilde arttığı ve birkaç saat içinde hastanelerin de dolduğu hatta bazı ülkelerde yolların bile dolduğu görülmüştür.
4. Salgın hastalık için alınan önlemler. Salgın ve bulaşıcı hastalık için alınan önlemlerin yeni ortaya çıkan Kovid-19 Corona için de aynı olduğu görülmüştür. Bu durum, Hz. Peygamber'in (sav) hastalığın ortaya çıktığı yerden ayrılmaması ya da hastalık olan yere gidilmemesi konusunda yaptığı uyarıyla açıkça ortaya konmuştur. Aynı şekilde Corona'da da uygulanan karantina ve sosyal mesafe gibi tedbirlerde de görülmüştür.
5. Bulaşıcı ve salgın hastalığın bazı belirtileri ile Corona hastalığında görülen belirtilerin de benzer olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin hastaların yaşadığı nefes darlığı, baş ağrısı ve hastalar da görülen üşüme gibi.

Burada şunu belirtmek gerekir ki, bu iki bulaşıcı hastalık arasında benzerlikler bulunmakla beraber iki hastalık arasında hastalara uygulanan tedavi yöntemlerinde bazı farklılıklarında olduğu ifade edilmelidir.

¹⁷⁹ Mecmeu'l-Luga el-Arabiya bi'l-Kahira ve Âharun, *el-Mu'cemul-Vasît*, 2/558.

İç hastalıklar ile Corona arasında benzerliklerden birkaçı şöyledir;

1. Enfeksiyon (bulaşma yolu) yöntemi. Tıbben bilindiği üzere iki hastalıkta öksürme ve hapşırma yoluyla bulaşmaktadır.
2. Hastalıktan Korunma yolları (Önleyici Tedbirler). İki hastalıkta da uzmanlar korunma yöntemi olarak maske ve temizliği önermektedirler.
3. Belirtiler. İki hastalığın da iştahsızlık ve öksürük gibi ortak bazı belirtileri (semptomları) bulunmaktadır. Ayrıca burada iki hastalık arasında bazı farklılıklarında olduğuna işaret etmek gerekmektedir.

Netice itibarıyla

Sünneti seniyye'nin de beyan ettiği gibi bulaşıcı ve salgın hastalık Müslüman için şehitlik mertebesine vesiledir. Memleketinde sabırla bekleyen bir kişi de eğer vefat ederse yine şehit sayılır. Rivayetlerde geçtiği gibi aynı şekilde iç hastalıklardan da vefat edenlerde şehit sayılmaktadır. Bu hastalıklara oranla Kovid-19 Corona ve Cüzzam hastalığı da aynı hükme tabidir. Bu itibarla bu hastalığa sabreden ve bu şekilde vefat eden bir Müslümanda aynı şekilde şehittir. Bu hastalıkların arasındaki benzerliklere bakıldığında; hastalıkların doğası (tabii olarak aynı oluşu), hızlı yayılışı, kurbanlarının çokluğu (yakalananların sayıca fazlalığı), görülen belirtiler (semptomlarının) benzerliği, tavsiye edilen koruyucu ve önleyici tedbirlerle birlikte fert ve toplum üzerinde etkilerinin olduğu görülmektedir. Ancak işaret edildiği gibi bulaşıcı hastalıklara karşı sabır gösterildiğinde de karşılığında şehitlik mertebesinin beklendiği anlaşılmaktadır.

Zaman zaman ortaya çıkan ve tüm insanlık için zorlu bir mücadele olarak değerlendirilmektedir. Zira hastalıklar -özellikle salgınlar- hayatın her alanını en önemlisi de beden ve ruh sağlığını etkiler.

Hz. Peygamber'in (sav) sünneti ise hayatın her alanında insanoğluna hidayet ve rehberlik etmektedir. Özellikle insan yaşamının ve toplum sağlığının korunması açısından da önemli bir yere sahiptir.

Hz. Peygamber'in (sav) bulaşıcı hastalıkların yayılmasını önlemek üzere önleyici tedbirlerle ilgili gösterdiği takip ettiği yol, hastalıklarla mücadelede bilgi olmayı ve hastaya karşı da merhametli olmayı göstermektedir.

Sağlık açısından; Hz. Peygamber (sav), hastalıklara karşı koruyucu önlemleri, karantina, izolasyonda bulunmayı, sosyal mesafeyi korumayı, tedavi olmayı ve hastalığı bulaştırma riskine karşı hastalığın olduğu yerden ayrılmamayı emretmiştir.

Manevi ve psikolojik açıdan da hastalığa karşı koruyucu, engelleyici veya önleyici gibi sebeplerle tedbirleri aldıktan sonra Allah'a tevekkül etmeyi, bela ve musibetler karşı sabırlı olmayı bunun da karşılığında sevap olduğunu beyan etmiştir.

Nebevi Sünnet, salgın hastalıklarla mücadelede yerine getirilen görevler konusunda bazı zorluklara da dikkati çekmiştir. Cuma namazının camide cemaatle kılınması gibi birçok ritüeller noktasında yol göstermiş insanlara kolaylık sağlamıştır.

Dolayısıyla Hz. Peygamber'in (sav) sünnetinin yeni olaylar karşısında mücadele etmedeki konumunun büyük olduğu bu konudaki rolünün önemli olduğu görülmektedir. Bu da İslami kuralların evrenselliğini yani her zaman ve mekan için geçerli olduğunun göstergesidir.

Yaşadığımız asırda bulaşıcı hastalıklar karşısında koruyucu önlemlerin ve tedbirlerin uygulanmasının önemini kavramış durumdayız. Özellikle Covid-19 gibi salgın hastalıkların tüm dünyaya yayılması koruyucu önlemler almanın ne kadar önemli olduğunu açık biçimde göstermiştir. Bu çalışmada, İslam coğrafyasını da etkileyen salgınlarda Hz. Peygamber'in koruyucu tedbirler almış olduğunu ve bunu teşvik ettiğini gördük. Bu durum Nebevi tavsiye ve tedbirlerin birey ve toplumu zararlı ve tehlikeli durumlardan koruduğunu göstermektedir.

Müslümanların koruyucu yöntemleri uygulamaya özen göstermesi, toplumun sağlığının düzelmesine ve salgın hastalığın yol açtığı hasar ve zararın hafifletilmesine katkıda bulunacaktır. Bu nedenle Nebevi sünnetten, hastalıklar karşısında önleyici ve koruyucu tedbirler konusunda ders alınmalı, salgın hastalık zamanlarında psikolojik ve sosyal olumsuzlukları önlemek için Allah'a güvenmek ve tevekkülü elden bırakmaksızın sağlık tedbirlerine uyulması gerekmektedir. Böylece hem kendi sağlığımıza hem de toplum sağlığına gereken önemi vermiş oluruz. Bu konudaki çalışmalar, toplumsal bilinç ve sorumluluğa sahip olmanın ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

3. SONUÇ

Salgın hastalıklar, İslam tarihi boyunca pek çok dönem ve coğrafyada ortaya çıkmış ve bu hastalıklar sonucunda ciddi kayıplar yaşanmıştır. Örneğin, veba ve tâûn gibi bulaşıcı hastalıklar, sadece bireylerin değil, toplumların sosyal ve ekonomik yapısını da derinden etkilemiştir. Bu tür salgınlar, tarih boyunca farklı şehirlerde ve bölgelerde pek çok insanın hayatını kaybetmesine neden olmuş, savaşlar gibi diğer felaketler ile birleşerek toplumsal yapıların yeniden şekillenmesine yol açmıştır. Salgın hastalıkların neden olduğu bu kayıplar, Müslüman toplumlar arasında yardımlaşma, dayanışma ve sosyal dayanıklılığın gelişmesine katkı sağlamıştır. Bu bağlamda, tarihsel veriler, İslam toplumlarının bu tür dönemlerde nasıl bir araya geldiğini ve zorlukları nasıl aşmaya çalıştıklarını göstermektedir.

Aynı zamanda, salgın hastalıkların yaşandığı dönemlerde Müslümanlar arasında iki ana eğilim belirginleşmiştir. Bir grup, hastalığın Allah'ın takdiri olduğuna inanarak kader ve tevekkül anlayışını ön planda tutmuş, her şeyin Allah'a bırakılması gerektiğini savunmuştur. Bu yaklaşım, karşılaşılan musibetlerin sabır ve tevekkül ile benimsenmesi gerektiği inancını taşır. Diğer grup ise, salgınların yayılmasını önlemek için koruyucu önlemlerin alınmasının dini bir sorumluluk olduğunu ifade etmiştir. Bu grup, karantina, sosyal mesafe, hijyen kuralları ve aşılama gibi tedbirlerin hayati öneme sahip olduğunu belirtmektedir. Bu iki yaklaşım, ilk bakışta birbirine zıt gibi görünse de aslında bir bütünlük içinde ele alınabilir. İslam düşüncesinde tevekkül, yalnızca pasif bir teslimiyet değil, aynı zamanda aktif bir çaba gerektiren bir anlayıştır. Dolayısıyla, hastalıklara karşı önlem almak, Allah'ın takdirine itaatsizlik değil, O'nun emirlerini yerine getirmek anlamına gelir.

Kader ve tevekkül anlayışının, salgın hastalıklara karşı önlem almaya engel olmadığı anlaşılmaktadır. Aksine, bu anlayış, bireylerin sorumluluklarını yerine getirmelerine yönlendirici bir unsurdur. İslam, insanlara kendi sağlıklarını korumaları için gerekli adımları atmalarını salık verir. Bu bağlamda, Hz. Peygamber'in (sav) hadisleri, bulaşıcı hastalıkların önlenmesine yönelik alınacak önlemlerin İslam'ın özüne uygun olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. İslam, insan hayatına büyük önem vermektedir ve bu nedenle, sağlık önlemlerinin alınması bir zorunluluk olarak görülmektedir.

Salgın hastalık dönemlerinde topluca yapılan ibadetler ve sosyal etkinliklere getirilen kısıtlamaların, bireylerin can güvenliği göz önüne alınarak uygulanması gerekmektedir. İslam'ın temel ilkelerinden biri olan can güvenliği, toplumsal sorumluluğun bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle, toplu ibadetlerin kısıtlanması veya geçici olarak durdurulması, toplumun genel iyiliği için gerekli tedbirler olarak kabul edilmelidir. Salgın dönemlerinde, camilerde toplu ibadetlerin sınırlandırılması ve kalabalık ortamlardan kaçınılması hem bireysel hem de toplumsal sağlığı koruma amacı taşımaktadır. İslam hukukuna göre, bu tür uygulamalar, toplumun ortak iyiliğini gözeten fedakârlıklar olarak nitelendirilmektedir.

Sonuç olarak bu çalışma, Hz. Peygamber'in (sav) bulaşıcı hastalıklarla mücadele konusundaki tavsiyelerinin önemini ve kader inancını ileri sürerek koruyucu tedbirlerin önemsiz olduğunu söylemenin nebevi sünnete uygun olmadığını ortaya koymaktadır. Bir konuda tedbir almak, kader inancına ters değil, aksine bu inancın bir gereğidir. İslam tarihi boyunca salgın hastalıklarla karşılaşıldığında kader inancından ödün vermeksizin koruyucu önlemlerin benimsenmiş olması, Müslüman toplumlar için önemli bir örnek niteliği taşımaktadır. Bu bağlamda, İslam'ın sağlık konusundaki doğru yaklaşımını vurgulamak, bireylerin ve toplumların bu tür zorluklarla başa çıkmalarına yardımcı olacak önemli bir adımdır.

KAYNAKÇA

- Abdilkâdir er-Râzî, Z. M. E. B. A. (1420-1999). *Muhtârü's-Sihâh*, thk. Yusuf eş-Şeyh Muhammed, Beyrut, El-Mektebetü'l-Asriyye.
- Abdülhamid Ö. ve Ahmed M. (2008). *Mu'cemü'l-luğatil-arabiyyeti'l-muâsira*, Kahire, Alemü'l-Kütüb.
- Ahmed b. Hanbel, A. A. Muhammed. H. Ş. (1421-2001). *el-Müsned*. thk. Şuayb el-Arnaut vd. 50 Cild. Beyrut, Müessesetü'r-Risâle.
- Ahmed M. Ö. (2008). *Mucemül-Lugatil-Arabiyye El-Muasira*. 4 Cild. Kahire, Alemü'l-Kütüb.
- Ay, A. (2024). *Sünnetin Teşrî Değeri Açısından Hac Ahkâmının Hadislerdeki Dayanakları*, İstanbul. Çıra Akademi.
- Beyhakî, E. B. A. H. A. (1432-2011). *es-Sünenü'l-Kübrâ*, thk, Abdullah b. Abdul Muhsin et-Türki, 24 Cild. Kahire, Merkez Hicre el-Buhus ve'd-Dirâset el-Arabiye ve'l-İslamiyye.
- Buhârî, E. A. M. İ. C. (1414-1993). *el-Câmi'u's-Şahîh*, thk. Mustafa Dîb el-Begâ, 7 Cild. Şam, Dâr İbn Kesîr.
- Cevherî, N. İ. H. (1408-1987). *Tacu'l-Luga*, thk. Ahmed Abdulğafur Attar, 6 Cild. Beyrut, Daru'l-İlm Lilmeleyin.
- Cürcânî, H. A. M. A. S. (t.y.). *et-Tarifât*.
- Dünya Sağlık Örgütü web sitesi: <http://www.who.int/ar>
- Ebû Dâvûd, S. E. E. S. (1430-2009). *es-Sünen*, thk. Şuayb el-Arnaût-Muhammed Kamil Karabelli, Dârü'r-Risâleti'l-Âlemiyye.
- Ebî Heyseme, B. A. (1424-2004). *Târihu'l-Kebîr*, 3. Baskı, thk. Salah b. Fethi Hilal. 4 Cild. Kahire, el-Fârûkü'l-Hadîse.
- Ebî Nasr, M. F. H. E. M. (1415/1995). *Garîb Tefsîr-i Ma fî's-Sahîhayn el-Buhârî ve Muslim*, thk. Zübeyde Muhammed Sâ'id Abdulazîz. Kahire, Kitâbetü's-Sunne.
- Ebû Bekr er-Râzî, Z. A. M. B. A. (1420-1999). *Muhtârü's-Sihâh*, thk. Yusuf eş-Şeyh Muhammed. Beyrut, el-Mektebetü'l-Asriyye.
- Ezherî, M. A. Y. Z. (1424-2003). *Şerhu'l-Muvaţta'*, thk. Taha Abdür-rauf Sa'd. 4 Cild. Kahire, Mektebetü's-Sekâfiyyeti'd-Dîniyye.
- Fahreddin er-Razi, A. F. M. Ö. H. (1420). *Mefâtîhu'l-ğayb (et-Tefsîrü'l-kebîr)*. 32 Cild. Beyrut, Dâr İhyau't-Turasi'l-Arabi.

- Faysal b. Abdülaziz, A. M. H. (1423-2002). *Tedriz Riyazu's-Salihin*, thk., Abdülaziz b. Abdullah b. İbrahim ez-Zeyr el-Hamed. Riyad, Dâr el-Asime li'n-Neşr ve't-Tevzi'.
- Ferâhîdî (2003), A. H. A. , *Kitâbü'l- 'Ayn*, thk. Abdulhamid Hendâvî, Beyrut, Dâr el-Kütübü'l-İlmiyye, 4 Cild.
- Gazzâlî, H. (t.y.), *İhyâ'ü 'ulûmi'd-Dîn*, 4 Cild. Beyrut, Dârü'l-Ma'rife.
- Gökçe, E. *Salgın hastalıkların fikhî hükümlere etkisi: Covid-19 pandemisi örneği*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.
- Güncel Türkçe Sözlük "Cüzzam", www.sozluk.gov.tr.
- Halâvîn, H. H. H., *et-Tedâbiru'l-vikâiyyati's-sihhiyyati vel-bî'îyyah fî's-sünneti'n-Nebeviyye: Dirâsetün Muvdû'îyye*, Gazze el-Ezher Üniversitesi Şeriat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Lekarun, H. R., "Emmaus tâûnuyla İlgili Nakledilen Rivayetler", *Mecelletü et-Türasi'n-Nebevî*, 12/16, (Nisan 2023), 21.
- Hilli, H. M. (1984). *el-Menâkül-Mezidiyye fî ahbarî Mulukî'l-Esediyye*, thk. Muhammed Abdulkadir. Amman, Mektebetü'r-Risâle.
- İbn Âbidîn, M. E. Ö. A. H. (1423). *Reddû'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*. thk. Ahmed Abdülmevcud Adil- Muhammed Mauz Ali. 13 Cild. Beyrut, Dâr al-Kütübî'l-İlmiyye.
- İbn Aşûr, M. T. M. M. T. (1984). *et-Tahrir ve't-Tenvir*. 30 Cild. Tunus, Dâr et-Tunusiyye li'n-Neşr.
- İbn Balabân, E. A. A. (1408-1988). *el-İhsân fî takrîbi Şahîhi İbn Hibbân*, thk. Şuayb el-Arnaût, Beyrut: Müessesetü'r-Risale.
- İbn Ebi Dünya (1413-1993). *et-Tevekkül Al'Allah*, thk. Mustafa Abdulkadir Ata. Beyrut, Müessetü'l-Kitab es-Sekafe.
- İbn Ebi Hayseme, B. A. (1424-2004). *Târîhü'l-Kebîr*, 3. Baskı, thk. Salah b. Fethi Hilal, Kahire, *El-Fârûkü'l-Hadîse*.
- İbn Ebî Şeybe, B. A. M. (1322). *el-Cevheretü'n-Neyyire*, thk. Kemal Yusuf el-Hut, el-Hayriyye Matbaası.
- İbn Ebi Şeybe, B. A. M. (1409-1989). *el-Musannef*. thk. Kemal Yusuf Hut. 7 Cild. Beyrut, Dar Tac.
- İbn Hacer el-Askalânî, F. Ş. A. A. M. (1379). *Fethu'l-bârî bi şerhi Şahîhi'l-Buhârî*, 13 Cild. Beyrut, Dârü'l-Marife.
- İbn Hacer el-Askalânî, F. Ş. A. A. M. (t.y.). *Bezl el-Maun fî Fazlı et-Ta'un*, thk. Ahmed İsam Abdulkadir, Riyad, Dar Darü'l-Asime.

- İbn Hibbân, E. A. A. B. (1408-1988). *el-İhsân fî takrîbi Şahîhi İbn Hibbân*, thk. Şuayb el-Arnaût. 18 Cild. Beyrut, Müessesetü'r-Risale.
- İbn Kesîr, F. İ. Ö. K. (1418-1997). *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. 21 Cild. Darü'l-Hicr.
- İbn Mâce, A. M. Y. K. (t.y.). *es-Sünen*, thk. M. Fuâd Abdulkaki, Dâr İhyâ el-Kütübü'l-Arabiye.
- İbn Manzûr, F. M. M. A. (1414), *Lisânü'l-Arab*. 15 Cild. Beyrut, Dâru Sâdr.
- İbn Şahin, H. Ö. A. O. (1408-1988). *Nasihi'l-Hadis ve Mensuhi*. thk. Samir b. Emin ez-Zühri. Zerka, Mektebetü'l-Menâr.
- İbnü'l-Cevzî, C. F. A. A. M. (1412-1992). *el-Muntazam fî Târîhi'l-ümem ve'l-Mülûk*. thk. Muhammed Abdülkadir Atâ, Mustafa Abdülkadir Atâ. 19 Cild. Beyrut, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İbü'l-Cevzî, A. Ş. M. B. E. (1415-1994). *Zâdü'l-me'âd fî hedyi hayri'l-'ibâd*. 5 Cild. Beyrut, Müessesetü'r-Risale.
- İbnü'l-Cevzi, A. Ş. M. B. E. (t.y.). *er-Rûh fî'l-keâm 'alâ ervâhi'l-emvât ve'l-ahyâ' bi'd-delâ'ili mine'l-kitâb ve's-sünne ve aqvâli'l-'ulemâ'*. Beyrut, Dâr el-Kütübi'l-İlmiyye.
- İbnü'l-Cevzî, A. Ş. M. B. E. (1440-2019). *İddetü's-Sabirin Zehiret's-Şekirin*. thk. İsmail b. Gazi Murahhab. Riyad, Dar Ataât el-İlm.
- İbnü'l-Cevzî, C. F. A. A. M. (1405-1985). *el-Müdhiş*. thk. Mervan Kabbânî. Beyrut, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İbnü'l-Cevzî, C. F. A. A. M. (1412-1992). *el-Muntazam fî Târîhi'l-ümem ve'l-Mülûk*. thk. Muhammed Abdülkadir Atâ, Mustafa Abdülkadir Atâ. 19 Cild. Beyrut, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İbnü'l-Esîr (1399-1979). *en-Nihâye fî'l-eşer*, thk. Tâhir Ahmed Zâvî-Mahmûd Muhammed Tanâhî. 5 Cild. Beyrut, Mektebetü'l ilmiye.
- İbnü'l-Harrât, M. A. A. A. S. İ. (1422-2001). *el-Ahkâmü's-şer'iyetü'l-kübrâ*, 5 Cild. Riyad, Mektebetü'r-Rüşd.
- İsfahânî, N. A. A. A. İ. M. (2006). *et-Tıbbü'n-Nebevî*, thk. Mustafa Hızır Dönmez et-Türkî. 2 Cild. Beyrut, Dâru b. Hazm.
- İsfahânî, K. H. M. (2009). *el-Müfredât*, Şâm, Dâru'l-Kalem.
- Kâdî İyâz, F. İ. M. İ. Y. (1998). *İkmâlü'l-Mu'lim bi-fevâ'id fî şerhi Şahîhi Müslim*, thk. Yahya İsmail. 8 Cild. Mısır, Dâru'l-Vefâ.
- Kal'aci, M. R. – Kunibi, H. S. (1408-1988). *Mu'cem'u-Lügatü'l-Fukaha*. Dâru'n-Nefâis Basım Yayın ve Dağıtım.

- Kurt, İ., *Hadislerde veba ve korunma yolları Bezlü'l-Mâ'ûn adlı eser çerçevesinde*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. 2009.
- Kurtubî, A. M. A. (1384-1964). *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed el-Bardûnî ve İbrâhîm Utfayş, Kâhire, Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye.
- Kurtubî, A. Z. A. Ö. İ. (1435-2014). *İhtîşâru Şaḥîhi'l-Buḥârî ve beyanu Ğaribihi*. thk. Rıfat Fevzi Abdulmuttalib. 5 Cild. Dimaşk. Dâr en-Nevâdir.
- Malik b. Enes, A. M. E. M. Â. (1425- 2004). *Muvatta*, thk. Muhammad Mustafa el-A'zamî, 8 Cild. Abu Dabi, Zayed b. Sultan Al Nahayan.
- Mâzerî, A. M. A. U. T. (2008). *Şerh et'Telkîn*, thk. Muhammad al-Muhtar as-Selami. 5 Cild. Dar al-Garp el-İslami.
- Mecmau'l-lugati'l-Arabiyye (t.y.). 2 Cild. Kahire, el-Mu'cemü'l-Vasît, Dâru'd-Da'vet.
- Mizzî, Y. A. Y. C. Z. M. (1400-1980). *Tehzîbü'l-Kemâli fî esmâi'r-Ricâl*, thk. Beşar Avvâd Marûf. 35 Cild. Beyrut, er-Risâle Vakfı.
- Mukâtil b. Süleyman, H. B. (1423). *et-Tefsîrû'l-Kebîr (Tefsîru Muḳâtil b. Süleymân)*, thk. Abdullah Mahmud Şihâta. 5 Cild. Beyrut, Dâru İhyai't-Türâs.
- Münavî, Z. M., Abdürraûf b. Tâcil'ârifîn b. Alî b. Zeynel Abidin el-Haddâdî el- (1410-1990). *et-Tevkîf 'alâ mühimmâti't-te'ârîf*, Kahire, Alemü'l-Kütüb.
- Müslim, H. H. K. (1334). *el-Câmi'u's- Şaḥîḥ*. thk. Ahmet b. Rıfat b. Osman Hilmi Karahisarî. 8 Cild. Türkiye, Dâru't-Tıbbâti'l-Âmire.
- Müzhirî, H. M. H. M. (1433-2012). *el-Mefâtîḥ fî şerhi'l-Mesâbîḥ*, thk. Nureddin Tâlib. 6 Cild. Kuveyt, Dâru'n-Nevâdir.
- Nâsirü'd-Din el-Albânî, M. (1423-2003). *Şerh er-Ravdetü'n-Nediyye'ye*, thk. Ali b. Hasan b. Ali b. Abdü'l-Hamid el-Halabî el-Atharî. Riyad, Dâru İbnü'l-Kayyim.
- Nevevî, Z. M. Y. Ş. (1392). *el-Minhecü Şerh, Sahih-i Müslim b. 'l-Haccâc*. 18 Cild. Beyrut, Daru İhyâi't-Türâsi'l-Ârabî.
- Nevevî, Z. Y. Ş. (1418-1998). *Hulâşatü'l-aḥkâm fî mühimmâti's-sünen ve kavâ'idü'l-İslâm*. 2 Cild. Beyrut, Müessetü'r-Risâle.
- Chirstensen, P. (1993). *The Decline Of Iransahs*, Copenhagen, University Of Copenhagen.
- Said el-Avfî, M. M. “Emmaus tâûnu”, *Mecelletü'l-Külliyeti İslam el-Arabiyye*. İskenderiyye, 9/36. 451-452.
- Sînî, E. İ. M. Z. “Âmvas Tâûnu İle İlgili Rivayetler Işığında Vebâ hastalığı İle Mücadele”, *Câmiatü Ümmü'l-Kurâ Külliyetü Usuli'd-Din*, 21 (Mart 2021).
- Suriye İslam Konseyi'nin 24 Aralık 2020 tarihli 37 Numaralı Fetvası, <https://sy-sic.com/?p=8711>.

- T.C. Sağlık Bakanlığı, Covid-19 Bilgilendirme Platformu <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66516/sosyal-mesafe.html> E.T. 23.10.2024.
- Taberânî, K. S. A. E. (t.y.). *el-Mu'cemü'l-Kebîr*. thk. Hamdi b. Abdülmecid es- Selefî. 25 Cild. Kahire, Mektebetü b. Teymiye.
- Tirmizî, İ. M. (1996). *el-Câmi'u's- Şaḥîḥ*, thk. Beşar Avvad Maruf. 6 Cild. Beyrut, Dârü'l-Garbi'l-İslâmî.
- Uluslararası Sağlık Tüzüğü (2005), <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/246107/9789246580491-ara.pdf;jsessionid=544EB71B9371D18FAF8C58923B8E6203?sequence=8>
- Uluslararası Sağlık Tüzüğü (2005), <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/246107/9789246580491-ara.pdf;jsessionid=544EB71B9371D18FAF8C58923B8E6203?sequence=8>
- Uluslararası Sağlık Tüzüğü (2005). <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/246107/9789246580491-ara.pdf;jsessionid=544EB71B9371D18FAF8C58923B8E6203?sequence=8>
- Zebidî, M. M. H. (1422- 2001). *Tâcü'l- 'arûs min cevâhiri'l-Ḳāmûs*. thk., Ahmed Ferac Abdüsettâr, 40 Cild. Kuveyt, Matbaatü'l-Kuveyt.
- Zehebî, Ş. A. M. A. O. K. (1405-1985). *Siyerü E'lâmü'n-Nübelâ'*, thk. Şeyh Şuayb el-Arnâvût. 25 Cild. Beyrut, Vakfu'r-Risâle.

ÖZGEÇMİŞ

İlk ve orta öğretimini buradaki okullarda tamamladı. 2006 yılında Maarrat en-Numan şehrinde yer alan İmam Al-Nawawi Külliyesi'nin Şeriat ve Arap Bilimleri yüksek okulundan mezun oldu. 2011'de de Mısır Tanta bulunan Al Azhar Üniversitesi Kanun ve İlahiyat Fakültesinin Temel İslam Bilimleri kısmından mezun oldu. 2015 yılında Suriye'deki meydana gelen karışıklıklardan dolayı Malatya'ya iltica etti. 2020 yılından Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi bünyesinde tezli yüksek lisans programı eğitimine devam etmektedir.

